

Ace No: 2254

శ్రీ మద్రామాయణ

శ్రీ స్కీంధకాండము

(గేయకవిత)

శ్రీ రామచంద్ర పాదాక్షిపము

15/11/2026 / UDL
R O P

కూజంతం రామరామేతి

మధురం మధురాక్షరం

అరుహ్యకవితా శాఖామ్

వందే వాల్మీకి కోకిలం.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి

మందర కర్తకు వందనముంచి

రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో

రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

వినాయకస్తుతి

ఏకదంతమ్ శూర్పకర్ణమ్

చలువచూపుల చిన్నవాడా

పార్వతమ్మకు ముద్దుకొమరుడ

విఘ్నరాజా వందనమ్ము.

రచన

రామదర్శన ప్రభాసి, రాజకవి

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

సర్వహక్కులు రచయితవి

ప్రథమ ముద్రణ

నవంబరు 1981

మూల్యము : పదిహేను రూపాయలు

ప్రతులకు:

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

(అధ్యక్షుడు)

16-11-418/3/1

దిల్ సుక్ నగర్ -2

హైదరాబాద్ -500 036.

(ఆం. ప్ర.)

ముఖ చిత్రం

శ్రీ పేరి సుబ్బారావు, దిల్ సుక్ నగర్

ముద్రణ

పద్మావతి ఆర్ట్స్ ప్రింట్‌ర్స్

హైదర్ గూడా, హైదరాబాద్.

శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు

B. E. (Hons), M. S. E. (Lond)
M. I. E. (Ind), M. I. C. E (Ind)
ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీయరు
(పంచాయితీరాజ్ డిపార్టుమెంటు)

కృష్ణా తరంగిణి చల్లగా పొడింది
అల్ల, అరిశేపల్లి ఉల్లమే పొంగింది
అనందనందనం కమలాంబతల్లిదే
ఈ నందివర్ధనం శ్రీ సుబ్బరాజుదే.

నిండైన నిగ్రహం భక్తిపై నిగ్రహం
మనసెంతో స్వచ్ఛము నెయ్యింపు గుచ్ఛము
విద్యవినయములందు ఎన్నికైనవాడు
ఆ ఉపారాణినే ఎన్నుకున్నవాడు

శ్రీరామ సేవలో నే ముందు అన్నాడు
ఈ పూవు విరియంగ నేనుందు నన్నాడు
నిండుగా నూరేళ్లు చల్లగా వుండాలి
మారాజు - మనరాజు - ఈ సాంబశివరాజు.

— రాధాకృష్ణమూర్తి.

శ్రీరామ

ఉడతా భక్తి

- చండిక సాంబశివరాజు

పరిచయం :

శ్రీరామ సేవాభాగ్యం-శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు శ్రీమద్రామాయణం యథావాత్మికంగా తెలుగులో గేయంగా వ్రాయటం, నేను ముద్రణ చేపట్టటం, జనబాహుళ్యాన్ని ఆనందింపజేయటం-పురాకృత సుకృతం. రామ సేవలో పాలుగా ఈ గ్రంథరాజ ముద్రణకు అవకాశం ఇచ్చిన మా మూర్తిగార్ని, వారితోపాటు రామసేవాంకితమైన చిహ్నంగా వారికి "రాజకవి" బిరుదాంకితము చేసి, ఆయన పేరుతో నా పేరు జత చేసికొని జంటగా రామసేవ చేయాలనేదే నా ధ్యేయం. ఈ ఆశయ సఫలీకృత భాగ్యం కల్పించిన శ్రీ స్వామి వారికి సర్వదా నా భక్త్యంజలులు.

రామాయణ రచనలు-పూర్వాపరాలు :

శ్రీమద్రామాయణమునకు మూలం కవికోకిల, మహర్షి వాల్మీకి విరచిత సంస్కృత ఆదికావ్యం. దీనిని అనేక ఇతర భాషలలోకి ఎందరో కవులు, పండితులు వివిధరీతులలో అనువదించి, మానవాళికి అందించారు. తెలుగు భాషలోకూడ ఎన్నో రామాయణ గ్రంథాలు రచింపబడినాయి. అయినా మరి ఇప్పుడు శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు మరల అదే కథావస్తువును వ్రాయుట ఎందులకు? వీరి రచనలోగాని, వీరిలోగాని ఏదైన ప్రత్యేకత, విశిష్టత ఉన్నదా? నేను ముద్రణ చేపట్టి, భక్తులకు చేరువలోకి చేర్చుటకు దోహదము కలిగించిన ప్రత్యేక పరిస్థితులు ఏమిటి? ఇందు క్లుప్తంగా వివరిస్తాను.

ఈ రచయిత విశిష్టత :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు స్వతహాగా కవిలోకానికి చెందనివారు. చదువుకున్నది సైన్సు మరియు న్యాయశాస్త్రం. చేపట్టిన వృత్తి, కొంతకాలం సైన్సుసంబంధం, తదుపరి న్యాయవాద వృత్తి. ఇటువంటి పరిస్థితులలో ఇంతటి మహాగ్రంథాన్ని క్రొత్తపంథాలో రచించుట సామాన్య విషయం కాదు. దీని వెనుక తప్పనిసరిగా అతిబలవత్తరమైన దైవశక్తి ఉన్నదని నా గాఢ నమ్మకం. అదే "శ్రీరామాంజనేయ వరప్రసాదం". మరియు వారి భక్తిభావన దీనికి మరింత శక్తి నిచ్చినది. "శ్రీవాచ" వెనుకనుండి వీరి కలాన్ని నడి

పించారని నా దృఢ నమ్మకం. అట్లుకాని పక్షంలో ఇంతటి గ్రంథ రాజ రచన అసంభవము.

ఈ రచన ప్రత్యేకత :

దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స. ఇది జగమెరిగిన సత్యం. నిజంగా తెలుగు భాష ఎంతో సులభమైన, మధురమైన, సుందరభాష. సంగీత, పద్య, వచనాది వివిధ రీతులలో సాటిలేని మేటిభాష. కాని మన తెలుగు కవులు శ్రీ రామాయణాది గ్రంథాల రచనలో వారి పాండిత్య ప్రాభవ పోషణకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చి, పామరజనగ్రాహ్యధారణ శక్తిని విస్మరించి, కఠిన శబ్దాలను, సంస్కృత పదాలను విరివిగా ఉపయోగించి, వారి గ్రంథాలను సామాన్య ప్రజా నీకానికి అందుబాటులో లేకుండా చేశారు. ఈ లోటును శ్రీ మూర్తిగారు ప్రస్తుత రామాయణ రచనతో చాలవరకు తీర్చారు. ఎందుకనగా ఈ రచన అతి సరళం, సుందరం. తెలుగుభాష ఇంత మధురంగా ఉంటుందా అనిపించే అందం చిందు లేస్తుంది ఈ గేయ కవితలో. ఎటువంటి సంగీత ఫక్కిలోనైనా పాడుటకు అనువుగా ఉన్నది. ఏ తెలుగువాడయినా (అక్షరాస్యుడుగాని, నిరక్షరాస్యుడుగాని, పండితుడుగాని పామరుడుగాని) చదివిగాని లేదా పాడించుకొని, అర్థం చేసుకొని ఆనందించుటకు అనువైన సులభ శైలిలో ఉన్నది. ఉదాహరణకు ఒక చిన్న మచ్చుతునక—

“సుందరరామా నీ ఆదేశము-దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నేనన్నది అసలేదీ లేదు-నాదన్నది నీదయ ఉన్నదని”

ఇది ఎంత సులభంగా, సుందరంగా ఉన్నదో చూడండి. మరియు అనంతమైన నిగూఢ భావమున్నది. సంపూర్ణ భగవద్గీత, ఉపనిషత్, వేద సారాంశము ఈ చిన్ని గేయములో ఇమిడి ఉన్నది.

- i) శివునాజ్ఞలేనిదే చీమయినాకుట్టదు-సుందరరామా నీ ఆదేశము
- ii) భగవత్ ప్రేరణలేనిదే ఏ పని కాదు-దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ ఇది
- iii) కనిపించేదంతా మిథ్య-నేనన్నది అసలేదీ లేదు
- iv) కనిపించని నిత్యవస్తువు అనేది-నా దన్నది నీ దయ ఉన్నదని

ఈ విధంగా వీరి రచనంతా సుందరంగా, విశేష భావనతో కూడిఉన్నది.

ముద్రణకు ప్రేరణ :

మూర్తిగారు ప్రథమంగా రామాయణంలోని ముఖ్యమైన, సుందరమైన “సుందర కాండ” భాగాన్ని గేయకవిత్వంలో వ్రాశారు. వారే స్వయంగా పాడి, అనేకమందిచే పాడించి, అనేక ప్రదేశాలలో అనేకమందిని తన్మయులను చేశారు. అంతియకాక, ఒక సుందరబృందాన్నికూడ తయారుచేశారు. గ్రంథ ముద్రణకోసం వారు శ్రమపడుతున్నారు, ఆనాడు-

1) నాకు కూడ ఈ గానం వినే భాగ్యం కలిగింది. ఎంతో ఆనందం, తన్మయత్వం పొందాను. వెంటనే ఆలోచన కలిగింది-మూర్తిగారు కవిరోకానికి చెందనివారు, ఇంత చక్కగా వ్రాశారంటే, “శ్రీవారు” వీరి కలాన్ని నడిపించి ఉంటారని. ఈ ఆలోచనే ముదిరి ముదిరి, ఇది శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి రచన కాదు, సాక్షాత్తు “శ్రీ గామచంద్రమూర్తి” రచనే అనే భావన దృఢపడింది. అటులయిన ఈ గ్రంథరాజ ముద్రణ చేపట్టి నేను కూడ స్వామివారి సేవ చేయాలని కోరిక కలిగింది.

2) తదుపరి ఇంతటి ఉత్కృష్టమైన రామకథను, అశేష ప్రజానీకానికి అందించి, ఆనందింపజేసి అందరితోపాటు ఆనందాన్ని పంచుకోవాలని ఇంకొక కోరిక కలిగింది. అంటే ఈ విధంగా, మానవసేవ మాధవసేవ చేసి, పుణ్యం, పురుషార్థం పొందాలనే అభిలాష పోవచ్చుంది.

3) మరియు నాకు బాల్యమునుండి భక్తిరస గ్రంథాలను వ్రాయించాలని, పండిత పోషణ చేయాలని ఎందుకో తెలియని నిశ్చిప్త సహజకోరిక ఉండేది.

మణిపూసలాంటి సాదారేని శాశ్వత గ్రంథాన్ని ముద్రించే అవకాశాన్ని కలిగించి స్వామివారు నా కోరిక తీర్చి నన్ను కరుణించారు.

రాజకవి బిరుదాంకితము :

శ్రీ మూర్తిగారిని నన్ను జతచేశారు స్వామి. ఇది పురాకృత సుకృతం. ఈ శుభతరుణంలో మా ఈ కలయిక శాశ్వతంగా ఉండటానికి చిహ్నంగా ఆయన పేరుతో నా పేరు జతచేసి ‘రాజకవి’ అనే బిరుదును మూర్తిగారికి ప్రదానం చేయుచున్నాను.

ఈనాటి ఉత్సం-ఉత్సాహం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు శ్రీమద్రామాయణం మూల కావ్యాన్ని యథా వార్తకంగా తెలుగు గేయ కవితగా ఇంతవరకు సుందర కాండము, బాలకాండము, కిష్కింధ కాండములను పూర్తిచేశారు. ఇప్పుడు అరణ్యకాండము వ్రాయుచున్నారు.

సుందరకాండము 1979 అనగా సిద్ధార్థినామ సం॥ లో ఆవిష్కరించారు.

బాలకాండము 21-11-1980 అనగా రౌద్రినామ సం॥ర కార్తీకపూర్ణిమ నాడు ఆవిష్కరించబడినది.

కిష్కింధకాండము 11-11-1981 అనగా దుర్మతి నామ సం॥ర కార్తీక పూర్ణిమనాడు ఆవిష్కరిస్తున్నారు. ఎంతో సంతోషం. నిజంగా వీరు ధన్య జీవులు. మిగిలిన భాగాలనుకూడ త్వరలో పూర్తిచేసేందుకు శక్తిని ఇవ్వ వలసిందిగా శ్రీ సీతారామాంజనేయులను ప్రార్థిస్తున్నాను

శుభదాయినీ, ముక్తిదాయినీ అగు ఈ డివ్య శ్రీరామ కథను పాడి, పాడించి, విని, వినిపించి, ఆనందించి, ధన్య జీవులగుదురని నిండు మనసుతో కోరుచున్నాను. ఇదే నా ఆశయం

ఇంకొక విశేషం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తెనిగించిన చక్కని తెలుగు “హనుమాన్ చాలీసా” ఇందు చేర్చబడినది.

మీనుండి కోరేది :

“ఒరుగని వెన్నో మారుతి దయవున్న, జరుగును జగమున అతి సులువుగను”

“మారుతిపదములు మదిలోనిలిపి, లోకశాంతిని, శుభములనిచ్చెడి సుందరమూర్తికి వందన మనుచు, అందరు పాడుడు శ్రీరామకథ.”

సర్వేశనాః సుఖినోభవంతు

ఓం శాంతి-శాంతి శాంతిః

ఓం శ్రీరామ-జయరామ-జయజయరామ.

హైదరాబాదు

1-11-1981

భవదీయుడు

చండిక సాంబశివరాజు.

మధురం మధురాక్షరం

కిష్కింధకాండ రామాయణ మణిహారంలో కొలికిపూస. ఇటు మూడు అటు మూడు కాండలలో మధ్య నాయకమణి ఋష్యాలవాలోదితమైన కల్పవృక్ష శాఖా మూలము. శాఖలక్కడే ప్రారంభం ప్రధానమైన కథాగమనానికి ఆయువు పట్టు. నవరసభరితము. అద్భుత చరితము.

రామాయణ కావ్యంలో ఎన్నో నాటకీయ సన్నివేశాలు అడుగడుగున ఉత్కంఠను పెంచే ఘట్టాలు ఈ కిష్కింధ నిండా పుష్కలం. అన్నిటికన్నా ప్రధానమైన ఘట్టం. కృతమస్తకాంజలులమై స్మరించవలసిన సంగతి ఏమిటి? వాయునందన రంగప్రవేశం. హనుమత్ప్రభువు. ఆయన శ్రీరామదూత కావచ్చు. భక్తులకు కొంగు బంగారం. భారతీయ సంస్కృతికి ఆత్మస్వరూపం. గోష్పదీ కృతవారాశి. రామాయణ మహామాలా రత్నద్యుతి. మహామతి. సుగ్రీవుడిని శ్రీరామునికి సంధానించిన షహవేత్త హనుమంతుడు. ఇటుపైన మూడు కాండలలోనూ కథాగమన సూత్రధారి. కిష్కింధ ఏకదేశం గానూ మహామధుర కావ్యం. ఏమంటే, ప్రకృతి వర్ణనలు, వర్షశరదృతు శోభలు, వివిధ మనస్తత్వాలు, లోతైన రాజనీతి, సమస్త భూవలయ దిగంత విస్మయోద్ధీ పక విశేషాలు ఇందు గలవు.

కిష్కింధ తెలుగువారి జాతీయ జీవనంలో నుడికారం. అయితే ఇటువంటి కిష్కింధ కాండలో మహా మేధావులను సైతం కలవర పరిచింది వాలివధ ఘట్టం. 'చక్రవర్తి పుత్రుడైన సార్వభౌముడు' అనే తమ రామాయణ కథాకథనంలో వ్యాఖ్యానిస్తూ, ఈ ధర్మ సూక్ష్మాన్ని సమర్థించడం కష్టం అన్నారు శ్రీ రాజగోపాలాచారి గారు. ఎదుటబడి కాకుండా కనపడకుండా వాలిని కూల జేయడం ఎలా సమర్థించడం అని, విచికిత్స కనపరిచారు. శ్రీరామచంద్రమూర్తి పుంసాం మోహన రూపుడు. పవనపర్ణాంబుభక్తులైన మహామునులకు సైతం ఆత్యంత ప్రియదర్శకుడు శ్రీకృష్ణావతారంలో శ్యామసుందరమూర్తి. గోపీ జన వాల్మీకికి శ్రీరామచంద్రమూర్తి లోకోత్తర సౌందర్యానికి అనుసంధానం కల్పించారు. వ్యాఖ్యాతలు. అంతటి సౌందర్యం ఆయనది. వాలికి ఆయన ఎదుట నిలిస్తే పాదాల మీద వాలి వుండడా? అట్లా జరగడానికి వీల్లేదు.

వాలి కామక్రోధాల పోతబొమ్మ. నిర్దయకు నిండైన నిలువు విగ్రహం. వాలి మత్సరగ్రస్తతకు ఆగ్రహానికి అవధులు లేవు. సుగ్రీవుడు పాదాలంటితన నిరపరాధతను విన్నవించుకొన్నా వాలి విసలేడు. శ్రీరాముడు వాలితోనే సఖ్యం చేసివుంటే సీతాన్వేషణంతో నిమిత్తమే లేదు. రావణుడే స్వయంగా వచ్చి శ్రీరామ చంద్రమూర్తి పాదాకాంతుడయ్యేవాడు. ఆ విషయం రామ ప్రభువుకు తెలియదా? కాని, పోతన్నగారే మన్నారు? "కలడందురు దీచులయెడ" కలడు కలడు. దీన జన రక్షణం ముఖ్యం. పరమపురుషుని ఆవతార పరమార్థమదే. దీర్ఘ శరణాగతి అంటారు శ్రీవైష్ణవులు శ్రీమద్రామాయణ పరమార్థాన్ని. అందు

వల్ల రాముడు సుగ్రీవుణ్ణి జేరదీయడం, వెళ్ళు సమరడం. వాలి కిష్కింధ కాండలో మూడు చోట్ల రంగం మీద కనిపిస్తాడు. ఆ కనపడినప్పుడల్లా కామ వివశుడిగానే. అట్లానే సుగ్రీవుడిపైన ఆతడు ప్రదర్శించిన కోపం హద్దు లేనిది. అందువల్ల వాలి వధ్యుడు. మొదటిసారి వాలి సుగ్రీవుల ద్వంద్వ యుద్ధంలో శ్రీరాముడు వాలిని సంహరించకపోవడానికి ఒక అంతరార్థంవుంది. అన్నదమ్ములలో ఎవరు ఎవరో రాముడు పోల్చుకో లేక కాదు! గజ పువ్వుమాలను ధరించి సుగ్రీవుడు రెండోసారి తలపడినప్పుడు మాత్రమే వాలిని బాణహతుణ్ణి చేయడంలో శ్రీరామచంద్రమూర్తి దయాసాంద్రత గర్భితమై వుంది. వాలియొక్క రాక్షస ప్రవృత్తిని ఆయన మొదటిసారి సుగ్రీవుడితో వాలి తలపడినప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూశాడు. సుగ్రీవుడితో తొలిసమావేశంలోనే అన్నదమ్ముల మధ్య వైరం బలీయమా, వైరకారణం బలీయమా విన్పించవలసిందిగా శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన మిత్రుణ్ణి కోరాడు. వైరమే బలీయమని రుజువైంది. ఆ రుజువుకోసమే తొలిసారి వాలిని ఆయన కోరి కూలజేయనిది. తప్పనిసరిగా ఆయన వాలిని వధించాడు.

చిరంజీవి రాధాకృష్ణమూర్తి రచన కిష్కింధలో మరింత సౌగంధ్యము దిద్దుకొన్నది. సుందర సుందరమే-ఖాలమేలిమే-అంతకన్నా కిష్కింధ రచనలో నేవళం తొనలు సాగింది. భక్తివిశ్వాసాలున్నచోట పాండిత్యం లేకపోవడమే మంచిది. పండితుడు నీవు నా వాడివి కావాలంటాడు, భక్తుడు నేను నీవాణ్ణి అంటాడు. శ్రీరాముడు ఎవరిమాట పింటాడు?

లేకపోతే చి.రాధాకృష్ణమూర్తి రామాయణం గేయంగా ఆంపించడ మేమిటి! అతడి వృత్తికి తెలుగు సాహిత్య విద్యుత్తుకు సంబంధం ఏముంది? నేను విద్వాంసుణ్ణి కాదుగదా అని రామకార్యం పట్ల ఉపేక్ష వహించలేదు రాధాకృష్ణమూర్తి. అంతఃకరణమంటే వ్యాకరణం తెలికపోయినా ఇబ్బందిలేదు. తక్కిన కాండలు కూడా త్వరగా పూర్తి చేయాలి రాధాకృష్ణమూర్తి. ఇతడు నిమిత్తం. అతడి చిత్తం. కాకపోతే శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు గారి అభిమాన రూపంగా రామానుగ్రహం లభించదు కదా! రాజుగారు రాధాకృష్ణమూర్తిని రాజకవి అన్నారు. అంటే తమ అనుబంధం పూవుకు తావిలా వాసించాలని.

రచన అంటూ చేయగలిగిన ఏ వ్యక్తికైనా, చేతిలో కలంపట్టి అక్షరాలు రాయగల ఎవరికైనా రామాయణం గానం చేయాలనిపించడం రాజయోగం పట్టడమే. ఇలాంటి రాజయోగం ఈ రామాయణ గేయకావ్యరచనం. ఈ యోగం గేయంఅయింది. రచయిత రాధాకృష్ణమూర్తిని ఆశీర్వాదిస్తూ, అన్నీ తానే అయిన ఆత్మస్వరూపానికి నమస్కరిస్తూ—

దుర్మతి కార్తీక పౌర్ణమి

అ. రమాపతిరావు

11-11-1981 హైదరాబాదు.

మండూకాట

—ప్రభల సుబ్బారావు

నా మిత్రులు, న్యాయవాది, నా కుమారుడు డా॥ రాజగోపాల్ సహాధ్యాయి అయిన “రామదర్శనప్రభాసి” సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి నాకు చిరపరిచితుడు. అతను గేయకవితగ వ్రాసిన శ్రీమద్రామాయణమందలి “బాలకాండ, సుందరకాండ, కిష్కింధకాండ” గ్రంథములను చూడమని యిచ్చెను. వానిని అమూల్యగ్రాముగ చదివి ఆనందించితిని. ఈ చిరుతడు వ్రాసిన గ్రంథరాజములను తక్కుంగల పెద్దలు, జగద్గురువులు కంచికామకోటి పీఠాధీశ్వరులు చదివి రాధాకృష్ణమూర్తిని ఆశీర్వాదించుట ముదావహము.

చిరాఙ్గిని కవిత్యము గురించి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. వీనులవిందై, అమృత సోనలపొందై విరాజిల్లదు పాఠకులను ఆనందసాగరమున నోలలాడజేయుచున్నది సులలితవాగ్గుభవం జక్కగ చెప్పబడెను. సురనదీజలములవలె నిర్మలమై, ప్రవాహోపేతమై మనస్సునకు అహ్లాదము నొనర్చుచున్నది.

గ్రంథ విషయము తోకప్రసిద్ధము, గ్రంథకర్త పిన్నవయస్కుడై యౌహతర గ్రంథమైన ఈ గ్రంథమును గేయరూపమున వ్రాయ సమకట్టి మూలగ్రంథమును బాగుగ చదివి అవగాహనము చేసుకొని అర్థగ్రంథమైన ఇంత పెద్ద గ్రంథమును భక్తిశ్రద్ధంతో నిర్మించుట ఆంధ్రభాషా సౌభాగ్యము, సేవయు. భక్తులెల్లరు ఈ గేయకవితలను గానము చేయుటకు అనువుగా శ్రీరామ కథామృతమును యిట్లు పంచిపెట్టుచున్న శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తి ఉద్యమమును సాధకము గావించురు గాక! ఏకదీక్షతో శ్రీమద్రామాయణమును గేయకవితగ వ్రాయుచున్న శ్రీ రాధాకృష్ణ కవివరేణ్యునికి అతులై శ్వర్యాయురారోగ్య భాగ్యములు ప్రసాదించమని పరమేశ్వరుని ఒక్కమారు మనఃఫలకమున ధ్యానించెదనుష్టి.

“చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం

ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనం”

18-2-749/5, శ్రీనికేతన్,

రెవెన్యూబోర్డు కాలనీ,

హైదరాబాదు-500 038

ప్రభల సుబ్బారావు

అద్యతేటు (1-11-1981)

మాణిక్యమకుటాలు

-కనుమూరి పెద్దిరాజు

శ్రీయుతులు, గౌరవనీయులు, మిత్రులు శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణ మూర్తిగారి సుందర రామాయణము బహు సుందరంగాను, మృదుమధురంగాను, పండిత, పామరులను ఆకట్టుకుంటుందనటంలో అతిశయోక్తిలేదు. వీరు కవి కోకిల వాల్మీకి విరచితమైన రామాయణాన్ని తియ్యని తేట తెలుగున గేయ మాలగా తీర్చి తెలుగువారి కందిస్తున్న తెలుగు బిడ్డడు. వీరిప్పటివరకు రామాయణమునందు మూడు కాండములు పూర్తిచేసినారు. అందు “సుందరకాండము” మొదటిది. “బాలకాండము”, “కిష్కింధ కాండము” ద్వితీయ తృతీయములు. ఒక్కొక్క కాండము ఒక్కొక్క మాణిక్యమాల. ప్రతి కాండమునకు ప్రధాన సన్నివేశముల నొక్కచోటచేర్చి మొదటగా ఆ కాండమునకు కిరీటాన్ని అమర్చారు. అవి యన్నియు మాణిక్యమకుటలే. తీరిక దొరకక, అనేక వ్యాపకాలతో సతమతమయ్యే మనిషి మనస్సుకు హాయిని గొలిపే వీరి గేయాలు హాయికేకాదు, ముక్తికి, మోక్షానికి సోపానాలు. భక్తిని పెంచి ముక్తినొసగేది మందార మకరంద మాణిక్యమకుట మాలలు.

మకుటము—

1. సుందర కాండము:- “సుందరమయినది సుందరకాండము
అందరు పాడుడు ఆనందముగా
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.”
2. బాలకాండము:- శ్రీ రఘురాముని రమ్యచరితము
ముని తిలకుడు మనకొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము.”
3. కిష్కింధకాండము:- “శ్రీ రఘురాముని రమ్య చరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కవులసేవ కిష్కింధ కాండము.”

4. వ్రాస్తున్న శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
 ఆరణ్యకాండము :- మునిజనములకు అభయ ప్రదానము
 సీతాపహరణము రాముని వేదన
 జటాయు మోక్షము ఆరణ్యకాండము."

ఆయా కాండములకవి-కిరీటాలు. మాణిక్య కిరీటాలు. అందులోనే
 ఆ కాండమునందలి కథావస్తువు అవగతమవుతుంది. అందుకవి మకుటాలు.
 మనసును తెరిచే కవాటాలు.

భక్తిగా పాడుకొనటకు, పారాయణము చేసుకొనటకు అనువుగా
 వుండి పీరి రచన. ప్రతి తెనుగువాని హృదయం యీ గేయాలు వింటే పొంగి
 పొరలుతుందనటలో సందేహంలేదు. తెలుగు సాహిత్యంలో పోతన్న, గోపన్న,
 వేమన్న మొదలగువారు ప్రజాకవులుగా ప్రసిద్ధిగాంచారు. అందు పోతన్న
 గురించి తెలియని తెలుగు వారుండరు. గోపన్న భక్తి, వారి పద్యమాణికాలు,
 దాశరథి శతకము చదువుకున్నవారు, చదువురానివారు యీ నాటికి మరువ
 లేరు. "దాశరథి కరుణాపయోనిధి" అనే మకుటం నిజంగా మాణిక్యమే.
 వేమన్న నీతివాక్యాలు తెలియని తెలుగువారున్నారా? "విశ్వదాభిరామ వినుర
 వేమ" అనే మకుటం ప్రతి తెనుగువానినోట నిత్యము వినిపించునదే కదా!

మరి రాధాకృష్ణమూర్తిగారి గేయమాలలు ప్రతి మానవుని హృదయంలో
 మెలిగాలిని, మెలుగుతాయని ఆకాంక్షిస్తాను. కావ్యపఠనమున జ్ఞాన సముపార్జన,
 తద్వారా ముక్తిపొందుటకు మార్గము దొరుకుతుంది. భక్తివల్ల నేరుగా ముక్తి
 మార్గము దొరుకుతుంది. అందరికీ అందుబాటులో ఉండేది భక్తిమార్గము. అది
 మధురాతి మధురం. కైవల్య సాధనకు అంతకంటే మరొక సులభమార్గము లేదు.
 భక్తిమార్గము అజ్ఞానతిమిరాన్ని తొలగించి జ్ఞానకాంతిని ప్రసరింపజేసినట్లు యీ
 గేయమాలా మాణిక్యాలు రామాయణపు గని నుండి వెలికి తీయబడి భక్తి అనే
 వెలుగును ప్రసాదిస్తున్నాయి.

రాధాకృష్ణమూర్తిగారి కావ్యమునకు కథావస్తువు కవికోకిల వాల్మీకి విర
 చితమైనట్టిదియూ, భక్తిరసభరితమైన శ్రీ సీతారామచంద్రుల చరిత్రమే అగుట
 వలన ముక్తి మార్గమునకు దగ్గర మార్గమునుచూపు కావ్యము. ఆదికవియైన
 నన్నయ, కవిబ్రహ్మ తిక్కన సోమయాజి, ఎఱ్ఱాప్రగడ భారతమును తెనిగించి
 తెలుగునాట కవిబ్రహ్మలై నుతికెక్కిరి. వీరు కథావస్తువును మాత్రమే మూలము

నుండి తీసుకొని, వారి కవితా ప్రతిభచే చక్కని కవితలల్లి కీర్తిగాంచిరి. ఏ కావ్యమునైనను పద్యమునగాని, గేయమునగాని, యథాతథముగా మూలమును అనువదించుట బహుశుద్ధభము. వచనమున అట్టి శ్రమ లేదు. శ్రీ రాధాకృష్ణ మూర్తిగారు వాల్మీకి రామాయణమును యథాతథముగా తెనిగించుటకు బహు శ్రమపడినారనుటలో సందేయములేదు. అనేక శ్రమలకోర్చి యీ కావ్యమును మాణిక్యమకుటములతో, మాణిక్య మాలలుగాచేసి, మానవాళి కందించి, మహాప కారముచేసిన మన రాధాకృష్ణమూర్తిగారు మాననీయుడు. మృదుమధురమైన వీరి గేయమాలలతో సిండిన పూర్తి రామాయణము అతిత్వరలో ముద్రితమై, ప్రజానురంజకమై, ప్రతీవానిచోట పలుకునదై, మన రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రజాకవిగా ప్రసిద్ధి గాంచాని నా కోరిక.

భావోద్రేకమున కావ్యప్రచురణకు, కవి సత్కారము చేయుటకు అనేకులు ముందుకు వస్తున్నారు. నిరాడంబరుడు, నిగర్వి, నిత్యరామపాద సేవాతత్పరుడైన రాధాకృష్ణమూర్తిగారికి అట్టివి రుచించకపోయినా అట్టి గౌరములు పొందుట కర్హుడు. యీ మహా కావ్య ముద్రణమును చేపట్టి, కవి సత్కారమును చేయుటకు సంకల్పించిన శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు కడు ధన్యులు. నిత్య రామపూజా నిరతుడు, సుగుణభిని, సత్సీలుడు అయిన రాజర్షి సత్తమునిచే సత్కరింపబడుచున్న శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి గారిని “రాజకవి” అనుట చాలా సమంజసము. కవికి, శ్రీ సాంబశివ రాజుగారికి, యీ కావ్యమును చదువు పాఠకులకు శ్రీ సీతారామాంజనేయ ప్రభువులు సదా యిష్ట కామ్యములు తీర్చి కాపాడుదురు గాత !

సీతారామ నిలయం

న్యూ డిల్ సుఖ్ నగర్.

3-11-1981

విధేయుడు

కనుమూరి పెద్దిరాజు

(డిల్ సుఖ్ నగర్ మారుతి మందిర్ ప్రెసిడెంటు)

కృతజ్ఞతా కుసుమాలు

శ్రీరాముని అనుగ్రహంతో రామాయణంలోని మూడు కాండములు సుందర-బాల-కిష్కింధకాండములు పూర్తి అయినవి. ఆరణ్యకాండము ప్రారంభమయింది. జీవితంలో కొంత తృప్తి కలిగింది. మిగిలిన భాగాలు పూర్తి చేయాలంటే పురాకృతపుణ్యం సరిపడవుంటే, స్వామి దయవుంటే పూర్తికావడం విశేషం కాదు. ఎందరో మహానుభావులు రామాయణ సారాన్ని అందించారు. వారందరికీ నమస్సులు. శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు ముందుండి వెలుగు చూపుతున్నారు. వారి అభిమానానికి ఎంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. రామాయణ రచన చేస్తున్నాననే భక్తి, ఆనందంతో, రామసేవలో చిహ్నంగా నన్నొక కవిగా వారు తరించి, వారి పేరుతోటి ఆ కవినామం జతపర్చి “రాజకవి” అన్న గౌరవం నాకు ఇచ్చారు. కవి గౌరవానికి నేను తగినంతవాడినికాను. అయినా రాజుగారు నాయందు చూపిన అభిమానానికి చిహ్నంగా, శాశ్వతంగా నిలిచిపోయే సందర్భం కాబట్టి రామానుగ్రహంగా భావిస్తున్నాను. మా గురువుగారన్నారు-రామాయణం వ్రాయటం ఒక రాజయోగం. అందువల్ల ఆ యోగం నీకు లభించిందని-

1978 లో సుందరకాండ వ్రాయటం ఆరంభమైంది. రామాయణ రథం సాగుతోంది దివ్యంగా. వ్రాయటం కాదు, అనేకచోట్ల అనేకమంది మిత్రులు గానం చేస్తున్నారు. ఎందరో పెద్దలు ఆశీర్వాదిస్తున్నారు. ఒక సుందరబృందంగా తయారయి, ఎవరికి తోచిన భక్తి, శక్తులతో రామాయణ రథాన్ని ముందుకు తీసుకువెడుతున్నారు. దేముడున్నాడా? అన్న ప్రశ్నకు సమాధానంగా ఉన్నాడు అన్నట్లు జరుగుతున్నాయి సర్వమూ. శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజు (దిల్ సుఖ్ నగర్ మారుతిమందిర్ ప్రెసిడెంటు) గారితో పరిచయం కలిగింది. వారి ఆలయంలో కిష్కింధకాండము గానం చేయించారు. మొదటగా శ్రీ సాంబశివరాజు గారింట్లో గానం చేశాము. తరువాత దిల్ సుఖ్ నగర్ యాత్రికసోసైటీషన్ వారి పిలుపు శ్రీ మోడేకుర్తి వెంకట్రావుగారు, లలితానగర్, అందివ్వగా గణపతి సవరాత్రులలో గానం చేశాము. మూలాన్నే అనుసరిస్తూ వ్రాసినా అనుభూతితో వ్రాసిన కొన్ని గేయాలు మూలాన్ని పూజించే పూజాస్పృహలు. తీపి ఎల్లా వుంటుంది అంటే సరిఅయిన సమాధానం తిని తెల్సుకోమనటమే. అలాగే రామాయణాన్ని చదివి, విని, ఆనందించవలసిందే. ఎందరో పెద్దలతో పరిచయం అయింది, వారు రామాయణాన్ని విశదపరుస్తుంటే పూర్తిగా రామాయణాన్ని అర్థంచేసుకోవాలంటే ఎంతో సంస్కారం కావాలనిపిస్తోంది నాకు.

ఈ కార్యక్రమంలో నాకు సహాయకారులుగా సుందర కాండమునుండినన్న ప్రోత్సహిస్తున్న శ్రీ రావూరు వెంకట సత్యనారాయణరావుగారు, శ్రీ కనుమూరి పెద్ది రాజుగారు, శ్రీ కృష్ణస్వామి నాయుడుగారు, శ్రీ నరహరిరావుగారు, శ్రీ యర్రాసత్యనారాయణగారు శ్రీ B S.R ఆంజనేయులుగారు శ్రీ S.S. లక్ష్మణరావుగారు, శ్రీ T. మల్లికార్జునరావుగారు, శ్రీ కండికొండ ప్రభాకరరావుగారు శ్రీ వంగూరి సుందరరామయ్యగారు మొదలయిన పెద్దలందరికీ నమస్సులు. నా సోదరులు శ్రీ సూరంపూడి వెంకట సత్యనారాయణగారు, చి॥ వెంకట రమణరావు చి॥ విశ్వేశ్వరరావుగార్లు నా కెంతో ప్రోత్సహిస్తున్నారు. దీనిని గానం చేస్తున్న శ్రీ పతానేని రామచంద్రరావుగారికి, శ్రీ పేరి సుబ్బారావుగారికి నమస్సులు. శ్రీ కళ్ళె సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీగారు అమూల్యమయిన సలహాలిస్తున్నందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు. శ్రీ C. N. బాబుగారు సోదరన్యాయవాది నా కెంతో ప్రోత్సహిస్తున్నందుకు వారికి నా ధన్యవాదములు.

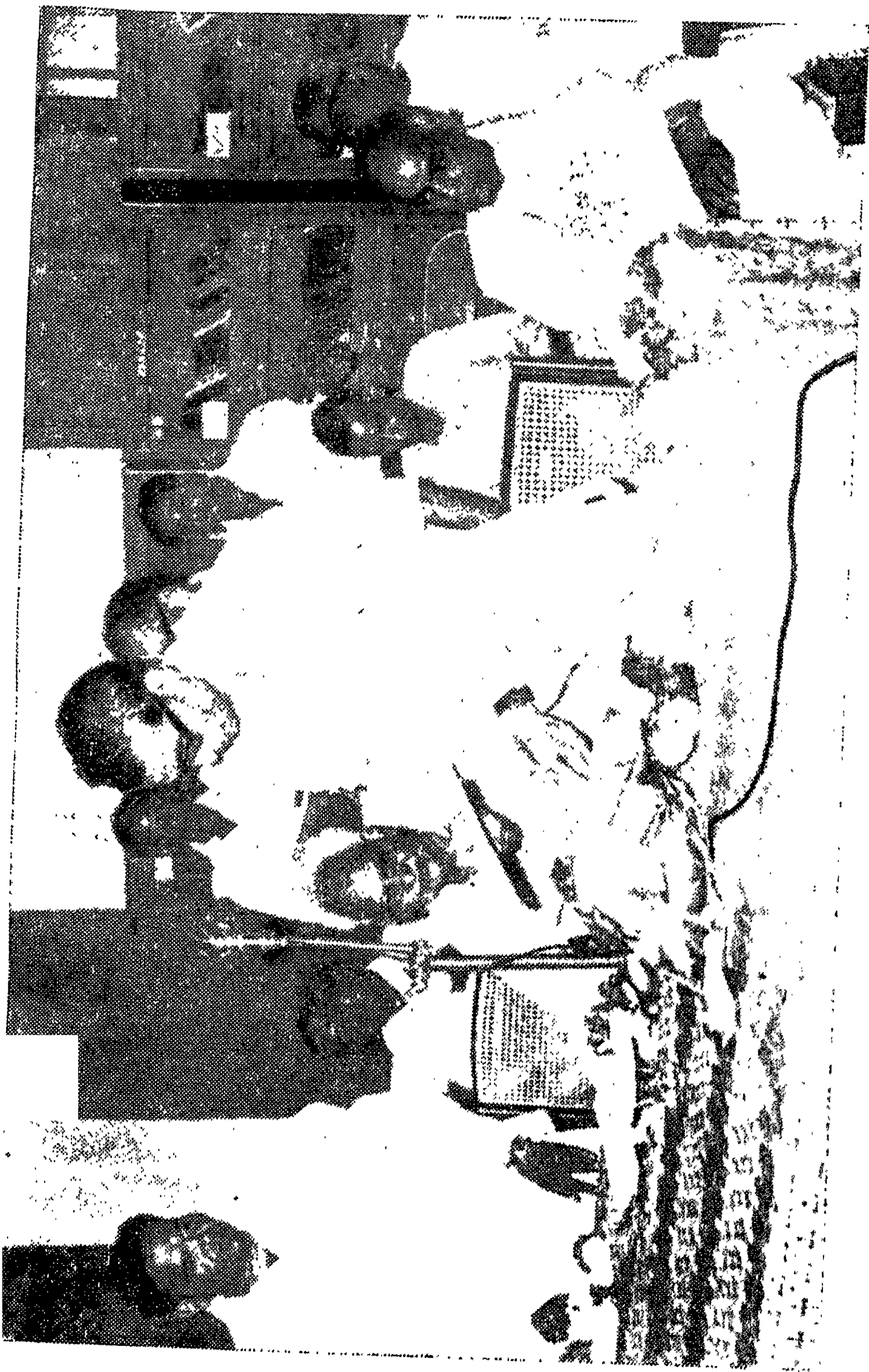
శ్రీ వడ్డమాని సోమసుందరంగారు, శ్రీ అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారు నా గురువులు. వారి ఆశయం నా చేత పూర్తిగా రామాయణం వ్రాయించాలని. మరి అంతటి భాగ్యం పురాకృత పుణ్యం వుంటే కలగవచ్చు.

అడగగానే ఆవిష్కరణకు అంగీకరించి, ఆవిష్కరించిన గౌరవనీయులు, న్యాయకాఖామాత్యులు శ్రీ ఏరాసు అయ్యపురెడ్డిగారికి నా కృతజ్ఞతాభివందనములు. ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేసిన గౌరవనీయులు శ్రీ అల్లాడి కుప్పస్వామిగారు, ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తులకు నా కృతజ్ఞతాభివందనములు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషానిలయంలో ఆవిష్కరణ జరుపుకొనుటకు అవకాశం యిచ్చి ఆదరిస్తున్న అధ్యక్షులు శ్రీ అవ్వ సత్యనారాయణరావుగారికి నా నమస్సులు.

ఊహించనంత తొందరలో వాయువేగంతో, దీన్ని సర్వాంగ సుందరంగా ముద్రించి యిచ్చిన పద్మావతి ఆర్టు ప్రింటర్స్ అధినేత శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారికి నా ఆశీస్సులు.

“నేనన్నది అసలేదీ లేదు- నాదన్నది నీ దయ వున్నదని”- సుందరకాండము వ్రాసేముందు నమ్మినాను. అదే జీవితాంతం నమ్ముతాను. భక్తితో పూసిన పూవులు. పెద్దలు సహృదయతతో ఆశీర్వాదిస్తారని ఆశిస్తూ-
విధేయుడు

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి.

కుడినుండి-ముఖ్యఅధితి : ఆంధ్రప్రదేశ్ హెల్త్ డైరెక్టర్ ప్రధాన న్యాయమూర్తి గౌ. శ్రీ అల్లాది కుప్పస్వామిగారు-ఆవిష్కర్త
 ఆంధ్రప్రదేశ్ న్యాయశాఖామూర్తులు గౌ. శ్రీ ఇ. అమ్యపురెడ్డిగారు- శ్రీ రావుగారు వేంకట సత్యనారాయణరావుగారు-రచయిత
 వెంకట : శ్రీ బి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయులుగారు- శ్రీ అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారు- శ్రీ వడ్డమాని సోమసుందరంగారు-
 ౪వ వరుస: శ్రీ సూరంపూడి వెంకట రమణారావుగారు- శ్రీ ఎం.ఎల్. నరసింహారావుగారు- శ్రీ పథానేని రామచంద్రరావుగారు.

“రాజకవి” బిరుదు ప్రదానము-కుడినుండి: శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు గారు, ఎగ్జిక్యూటివ్, ఇంజనీయర్ పంపాయతి రాజ్; ర
కావ్యగానం చేసిన శ్రీ పరానేని రామచంద్రరావుగారు. వెనుక : శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజుగారు, శ్రీ సూరంపూడి వెంకటరమణారా:

కావ్యావిష్కరణ సభ

కుడినుండి :- ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజాస్వామ్య పార్టీ గా॥ శ్రీ అల్లాడి కుప్పస్వామిగారు, ఆంధ్రప్రదేశ్ న్యాయశాఖా మాత్యులు గా॥ శ్రీ ఇ. అయ్యపురెడ్డిగారు, సభాధ్యక్షులు శ్రీ రావుగారు వేంకట సత్యనారాయణరావుగారు, రచయిత, ముద్రణదాత శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీయర్ పంథాయతిరాజ్.

రచయితకు సన్మానము

కుడినుండి :- శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీయర్ పంచాయతీరాజ్, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రధాన న్యాయమూర్తి గా. శ్రీ అల్లాడి కుప్పస్వామిగారు.

హనుమాన్ చాలీసా

ప్రార్థన

అసమాన బలా అంజనిపుత్రా
మేరునగము నీ వక్ష శరీరము
అసుదులపాతిడి కాలుడ వీవు
అగ్రగోమవి జ్ఞానము నందు.

సద్గుణ భిని ఓ భక్తులధనమా
హనుమా హనరశ్రేష్ఠుడ వినుమా
నిలుమా నా హృది అనిలకుమారా
రాముని ప్రేయతమ భక్తుడ రావా.

గోష్పదమేను గావించు తీరున
వారిధి దాటిన దైత్యమర్దన
రామాయణ మను సుందరమాలకు
అందములొలికే కొలికి పూసవు.

మృకుశిత హస్తం వంచిన శిరసు
కన్నుల నిండుగ ప్రభువు రూపుతో
ముందర ఉండువు రాముని కీర్తన
ఎందు చేసినా మరి సందియమా ?

నీ చరణ కమలముల దివ్యరణముతో
మది పవిత్రముగ చేసి నిలచితి
బలమును బుద్ధిని విద్య యశమును
మా కొసగుము ఓ కేశరి నందన.

జయహనుమంతా జ్ఞానసముద్రా
జయము నీకు ముల్లోకములందు
రామునిదూత అతి బంకాలి
అంజనిపుత్రా అనిలకుమారా

మంచిని పెంచి చెడునే త్రుంచే
వజ్రశరీరా విక్రమధీరా
స్వర్ణవర్ణము చెవికుండలములు
చక్కనివేషము సుందరబిదివి

॥జయహనుమంతా॥

వజ్రకరమున ద్వజము వెలయగ
మేనున సొగసుగ హంజియునమరగ
శివాంశజాలా కేశరితనయా
జగములవందన మందెడి తేజుడ

విద్యాధిని ఓ సుగుణ చతురుడా
రామకార్యమును, తీర్చగ ఆత్మద
సీతారాముల - సుమిత్రపుత్రుని
సతతము మదిలో నిలిపి స్తుతింతువు.

॥జయహనుమంతా॥

చిరురూపముతో సీతకు కనబడి
గురురూపముతో లంక కార్పితివి
భీకరరూపుతో అసురుల త్రుంచి
రామకార్యమును తీర్చినవాడవు.

సంజీవినితో లక్ష్మణు కావగ
రాముని కౌగిటి భాగ్యము కలిగెను
ప్రభువుచేతనే ప్రశంసలంది
సోదర భరత సముదవై తివి

॥జయహనుమంతా॥

వేయిరీతుల రాముడు పొగడెను
 లక్ష్మీపతి తన కౌగిటి నిడెను
 సనకాదులు బ్రహ్మాదిమానులు
 నారద శారద ఆదిశేషులు

కాలుడు కుబేర దిక్పాలకులు
 కవులు పండితులు అందరు పొగడిరి
 రాముని మైత్రి రాజ్యభోగము
 సుగ్రీవునికి కలిగించితివి.

॥జయహనుమంతా॥

నిన్ను నమ్మిన విభీషణాఖ్యుడు
 లంకను ఏలుట జగమెరిగినదే
 రెండువేల యోజనముల దూరము
 ఎగిరి భానుని ఫలముగ గొనగ

ప్రభువు ముద్రకను నోటను దాచి
 జలధి దాటగ అచ్చెరువేమది
 జరగనివెన్నో నీ దయ వున్న
 జరుగును జగమున అతిసులువుగను

॥జయహనుమంతా॥

రాముని చేరెడి మార్గము నిడెదవు
 నీ దయలేక రాముడందడు
 నిను శరణంటే సుఖములు కొదవా
 రక్షకుడవు నువు భయమసలెందుకు

నీ తేజము నువు భరించువాడవు
 నీ గర్జనకే వణకు లోకములు
 భూతప్రేత పిశాచ గణములు
 సీ జయనామము విని హడలును కద

॥జయహనుమంతా॥

అది వ్యాదులు అన్ని పీడలు
తొంగును నిరతము నిన్ను తలంచిన
మనసున-మాటల-ధ్యానమునందు
నిన్నే నమ్మిన సంకటహరణము

ఎన్నిక రాజు-మునులకు ఏలిక
రామచంద్రునికి నమ్మినటువ
అన్ని అభీష్టము లింపుగ తీరును
సౌంపుగ నీ గుణ గానముచేసిన

॥జయహనుమంతా॥

నాలుగు యుగముల నీ ప్రతాపము
నిలచును నిరతము జయహనుమంతా
సతతము సాధుల రక్షణ చేతువు
రామదూత ఓ - రాక్షసహరణా

అష్టసిద్ధులకు నవనిధులకును
దాతవునీవు - మాతవరము కద
రామసుధా మధువన్నది నీదే
రాముని దాసుడ వంటే నీవే.

॥జయహనుమంతా॥

నిను తలంచుటది రాముని సేవ
జన్మజన్మలకు దుఃఖహరణము
శ్రీపతి భక్తులు ఎచట పుట్టినా
చేరుట చివరకు రామపాదములు

అన్యదై పముల తలచక నిన్నే
కొంచుట సౌఖ్యములన్నీ పొందుట
బలవిక్రమ సంపన్నుడ వగు నిను
స్మరియించిన హరియించు పీడలు

॥జయహనుమంతా॥

జయహో - జయహో జయహనుమంతా
 కృప జూడుమయా ఓ గురుదేవా.
 నూరుమార్లు మది పఠించినంతనె
 బంధములన్నీ తొలగి సుఖమగు

ఎవరు చదివినా స్వామి చాలీసా
 సిద్ధికలుగు శివశక్తుల సాక్షిగ
 తులసీదాసు - హరికేదాసు
 స్వామీ నా హృది నీ మందిరము.

జయహనుమంతా జ్ఞానసముద్రా
 జయము నీకు ముల్లోకములందు.

హనుమ పాదములె మనకు శరణము
 హనుమ స్మరణమె మనకు కరణము
 హనుమ ధ్యానమె మనకు తరణము
 హనుమ చింతనమె సకల హరణము.

మంగళమయ్యా మారుతపుత్ర
 మంగళమూర్తీ, మంగళమిదిగో
 సుందరమూర్తీ శుభ మంగళము
 అందుకొనుమిదే నిత్యమంగళం.

విషయసూచిక

సర్గము

పేజీ

1.	పంపసోయగము-సీతాదేవికై శ్రీరాముని ఆవేదన	...	1
2.	రామలక్ష్మణులగాంచి సుగ్రీవుడు భయపడుట	...	13
3.	హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సంభాషించుట	...	15
4.	రామానుజుడు హనుమంతునితో తమ వృత్తాంతము	...	
	తెలుపుట	...	20
5.	శ్రీరామ సుగ్రీవ మైత్రి	...	24
6.	శ్రీరామ సుగ్రీవ సంభాషణము	...	27
7.	శ్రీరాముని అండ నిలచెదనని సుగ్రీవుడు బాస చేయుట	...	30
8.	సుగ్రీవుని దుఃఖము-శ్రీరాముని ధైర్యోక్తులు	...	32
9.	సుగ్రీవుడు వైర కారణము నివేదించుట	...	36
10.	సుగ్రీవుడు తనను వాలి తరిమివేయుటను చెప్పుట	...	39
11.	వాలి బలము-మతంగ ముని శాపము	...	41
12.	సుగ్రీవునికి రాముని శక్తి తెలియుట;		
	వాలితో సుగ్రీవుని యుద్ధము	...	48
13.	వాలితో పోరుకు సుగ్రీవుడు రెండవమారు వెడలుట	...	52
14.	సుగ్రీవుడు సింహనాదముతో పోరుకు రమ్మనుట	...	55
15.	వాలిని యుద్ధవిముఖునిగా చేయుటకై తార ప్రయత్నించుట	...	58
16.	వాలి సుగ్రీవుల యుద్ధము-రామ బాణముచే వాలి కూలుట	...	61
17.	వాలి శ్రీరాముని నిందించుట	...	66
18.	శ్రీరాముని ధర్మసూక్ష్మ వివరణ	...	74
19.	తార శోకము	...	87
20.	తార విలాపము	...	91
21.	మారుతి తారను ఓవార్చుట	...	96

22.	వారి జాలి పలుకులు...	99
23.	శోకసంద్రమున తార...	108
24.	సుగ్రీవుని దుఃఖము-వారిని విడిచి తార బ్రతకలేననుట...	108
25.	శ్రీరాముడు తారను ఊరడించుట...	113
26.	సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము...	119
27.	ప్రసవణాద్రిని రామలక్ష్మణులు విడిసియుండుట...	124
28.	వర్షణులు వర్షన...	180
29.	మారుతి సుగ్రీవునికి కర్తవ్యము బోధించుట...	138
30.	శరత్కాల వర్షన-సుగ్రీవునిపై శ్రీరాముడు కోపించుట...	143
31.	సౌమిత్రి కోపము...	154
32.	సుగ్రీవునికి మారుతి హితోపదేశము...	159
33.	లక్ష్మణుని ఆగ్రహము - తార సమాధానము...	161
34.	లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని నిందించుట...	168
35.	తార లక్ష్మణుని శాంతింపజేయుట...	170
36.	సుగ్రీవుని భక్తి-లక్ష్మణుని ప్రశంస...	172
37.	వానరసేనలను సమీకరించుట...	174
38.	సుగ్రీవుడు రామసేవాంకితుడగుట...	177
39.	వానరసేనల ఆగమనము...	180
40.	తూర్పుదిశకు సీతాన్వేషణకై వినతుని వీరులతో పంపుట...	183
41.	హనుమంతుని, అంగదాదులను దక్షిణదిశకు పంపుట...	188
42.	పశ్చిమదిశకు సుషేణుని వీరులతో పంపుట...	193
43.	ఉత్తరదిశకు శతవలిని వీరులతో పంపుట...	199
44.	హనుమంతుని రాజు ప్రశంసించుట-రాముడు మారుతికి అంగుళీయకము నిచ్చుట...	205
45.	వానరవీరుల ఉత్సాహము...	208
46.	సుగ్రీవుని భూప్రదక్షిణ వృత్తాంతము...	209
47.	దక్షిణదిశకు పోయిన వీరులు తప్ప మిగిలినవారు తిరిగి వచ్చుట...	210
48.	దక్షిణదిశలో సీతాన్వేషణ...	212

49.	హనుమదాదులు వింధ్యగిరులలో సీతను వెదకుట	...	218
50.	ఋషభిం సందర్శనము	...	215
51.	స్వయంప్రభ కవులను ఆదరించుట	...	218
52.	మారుతి తమ వృత్తాంతమును స్వయంప్రభకు తెలుపుట	...	220
53.	స్వయంప్రభ హనుమదాదులను సాగరతీరమును చేర్చుట	...	222
54.	హనుమంతుడు అంగదుని ఇంగితము తెలిసి		
	కర్తవ్యము బోధించుట	...	225
55.	అంగదుని ప్రాయోపవేశ నిర్ణయము	...	228
56.	సంపాతి దర్శనము	...	231
57.	సంపాతియు, వానరులు ఒకరి వివరములొకరు		
	తెలుసుకొనుట	...	232
58.	సీతాదేవి వివరము సంపాతి చెప్పుట	...	235
59.	జాంబవంతుడు అడుగగా సంపాతి మరింత		
	వివరముగా సీతాపహరణము చెప్పుట	...	239
60.	నిశాకర మహర్షి వృత్తాంతము సంపాతి తెలుపుట	...	242
61.	సంపాతి తన రెక్కలు కాలిన వివరము		
	మహర్షికి తెలుపుట	...	244
62.	సంపాతికి రెక్కలు వచ్చు విషయము	...	245
63.	సంపాతికి రెక్కలు వచ్చుట	...	247
64.	సముద్రలంఘనమునకు వానరవీరులను అంగదుడు		
	ప్రోత్సహించుట	...	248
65.	కవులు వారి వారి శక్తిని తెలుపుట-జాంబవంతుడు		
	అంగదునికి ధైర్యముగొలిపి, సమర్థుని		
	ప్రోత్సహించెదననుట	...	250
66.	సముద్రలంఘనమునకు జాంబవంతుడు		
	ఆంజనేయుని ప్రోత్సహించుట	...	253
67.	రామకార్య నిర్వహణకై సమర్థుడై నిలచిన ఆంజనేయుని		
	సందర్శనము	...	258

శ్రీ గణేశాయనమః

శ్రీ రామచంద్రాయనమః

కిష్కింధ కాండము

సర్గము. 1

పంపసోయగము-సీతాదేవికై శ్రీరాముని ఆవేదన

శ్రీ రఘురాముని రమ్య చరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధ కాండము.

సతితో వనమున సాగెను రాముడు
పితృవాక్య పరిపాలన ధీరుడు
శీలసంపద కలిగిన జానకి
అపహరింపబడె ఆ వనమందు.

అన్వేషించుచు ఎంతో కుములుచు
ఆ వనసీమను రామచంద్రుడు
శాపముతీరిన కబంధు పలుకున
ఋష్యమూకము చేరవచ్చెను.

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
మైత్రిచేసుకొని అతని సాయమున
సీతాన్వేషణ జరుపుట నరియని
చేరెను దశరథరాముడు అచటికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

అడుగుజాడలో తమ్ముడు నడువగ
అడుగిడె పంపా తీరముచెంత
కమలము, కలువలు మీనములుండి
శోభించినవా పంపాజలములు

మనోహరమ్మగు నదీజలములు
మనసుహాయినిడు సుందరశనము
మరిమరి గాంచిన రామచంద్రుని
మనసున నిండెను సీత తలంపులు.

ప్రకృతి అంతా శోభామయమై
కలవరపరచగ దుఃఖత పుడె
ధరణీనందన తలపుల నిండగ
తమ్మునితో దాశరథి పలికెనిటు.

“వికసిత కమలములవి గను లక్ష్మణ!
ఎర్రని కలువలు చూడు సరస్సున
వైడూర్యమ్ముల కాంతితో జలము
ఒడ్డున నిలచెను పలువృక్షమ్ములు.

శిఖరమ్ములతో శోభిలుగిరివలె
సరసుశోభిలె తరుసంపదతో
భరతునిభ క్తి-సతిఅపహరణ
తలచితలచి నే కుములుచుంటిని.

తాపహరమ్ములు శీతజలమ్ములు
వేసట నణచెడి కాసారమ్మిది
అయినాకానీ వసంతశోభ
మనసు కలంచెడు మధన పెంచెడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

చిక్కగపరచిన పచ్చికనేలను
చక్కనివన్నెల పూలురాలగా
రత్నకంబళులు రచించినట్టుగ
శోభిలుచున్నది నేల అంతయు.

నిండుగవిరిసిన తరువులన్నిటిని
దండిగపూసిన పూలతలెంతో
మురిసిపోయిమరి కౌగలించినటు
పెనవేసినవి చూడుము సోదర !

సుమగంధముతో వీచెడిగాలుల
ఫలపుష్పముల శోభలుకలిగిన
మన్మథుసాయము పొందినవాడగు
వసంతుడెంతో ప్రకాశించెను.

మేఘము జలములు కురియునట్టుగా
తరువులుకురిసెను పూలవృష్టిని
పూచినశాఖల నూపుచుపవనుడు
తుమ్మెదలోయన రాగముతీసెను.

నిండినపూల శాఖలు కదలగ
పంచమస్వరముల కోయిల అన్నటు
పాడుచు గుహలను వదలినట్టుగా
తోచెనుపవనుడు రమ్యముగాను.

శ్రీగంధమువలె చల్లనివాడు
మందానిలుడు సుమగంధముతో
సుఖమగుస్పర్శను కలగజేయుచు
తిరుగుచుండెను సోయగమెగసెను.

॥శ్రీరఘుకాముని॥

కొండచరులలో పుట్టిన తరువులు
విరగబూసి అవి కలసిపోవగా
పూలరాశివలె గిరులన్నియును
తోచెనుకనులకు పండుగచేసెను.

విరసినపూల తరువులపైన
నిలచినతుమ్మెదలన్నియు గాలికి
వైకిలేచి మరి ఎగురుచునుండగ
నల్లనిముసుగై తోచె తరువులకు.

నిలువుగపూచిన గోగులు - పూలతో
బంగరు, వెండి వల్లెవాటులు
ధరించినిలచిన తరుణీమణులన
శోభిల్లినవి ఈ వనసీమలొ

ఈ వసంతపు శోభలన్నియు
క్రొత్తపులుగుల, రవములునిండి
సతికిదూరమై నిలచిన నాకు
తీరనివేదన పెంచుచున్నవి.

భార్యకుదూరము నున్న బాధను
సుమశరుడెంతో పెంచుచుండెను
కోయిలలన్నీ నీటికోళ్లు మరి
మధురస్వనములతో పెంచెను వేదన

పంచవటీతటి ఆశ్రమమందు
మనోహరమ్మగు పక్షులకిలకిల
వినుమనిచెప్పుచు మురిసిపోయెడిది
జానకిప్రియముగ ఆలకించెడిది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

మక్కువనిండి మనసు పెంచుకొని
మన్మధువశమున చిక్కినపులుగులు
జంటనుజేరి తుమ్మెదగానము
వినుచుముదముతో కలసిపోయినవి.

అశోక తరువుల పూలునిప్పులై
తుమ్మెదరవము చిటపటధ్వనిగా
ఎఱ్ఱచిగురులు జ్వాలలపోలి
వసంతాన్ని నను దహించుచున్నది.

మనోహరమగు కోకిలస్వనములు
చక్కగపూసిన వసంతశోభలు
జానకికెంతో సంతోషమునిడు
జానకిలేక నే మనదగునా ?

విరివిగపూసిన పూపొదలన్నీ
కనవచ్చినని నేనెటుచూచిన
కానీ, జానకి-చకోరలోచన
కనరాకున్నది మరునికిచిక్కితి.

రెపరెపలాడుచు గాలులువీచెను
స్పటికద్వారములు తెరచినయట్టుల
పురులువిప్పినవి పెంటి నెమళ్లు
పరవశించినవి మగనెమళులిట.

కోరికపెరిగి మన్మధువశమై
ఆడునెమలి తన భర్తనుచేరి
నిండు మనసుతో మగనిచూచుచు
పరిహసించునటు చూచెను నన్ను.

॥శ్రీః ఘరామః॥

ఈ మగ నెమలి ప్రేయతమ సతిని
ఏ రక్కసుడు - కాననమందు
అపహరించి, మరి దాచలేదు, అని
అనందముతో, ఆటల తేలెను.

వసంత శోభల ప్రభావమిది కద
పులుగులు జంటను చేరుచున్నవి
రావణాసురుడు అపహరించనిచొ
మైథిలి నా జత బాయకుండెడిది

విరసిన పూవులు - ఎగసిన తేనెలు
పులుగుల మనసగు - పిలుపులన్నియు
సుమశరు తీవ్రత పెంచుచున్నవి
దాటుట నేనెటు ఈ వసంతము

సీత కూడ ఈ వసంత శోభల
వికారమును అనుభవించును
కానీ, అసురుల చేతికి చిక్కిన
కోమలి మనసున శాంతి నిలచునా ?

అప్పటి రాముడ నేనే అయినా
ఆ మారుతమే ఈ మారుతము
అయినా, అప్పుడు చల్లని హాయి
జానకి లేక అదియే జ్వాల

పంచవటిని మాకశుభ సూచనగ
ఆకాశములో కాకి కూసెను
ఇప్పుడు శుభము తోచునట్టుగ
చెట్టుకొమ్మపై కూయుచున్నది

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

మనసు నిండిన ప్రియురాలిని తన
మగడు వెనుకబడి పోవునట్టుగ
గాలికి కదలెడు పూలగుత్తిని
చేరగ, తుమ్మెద సాగుచున్నది.

మన్మథు బాణము అశోక గుచ్ఛము
గాలికి కదలి మీదకు ఒరిగి
కొట్టునో ఏమో అన్నటు తోచెను
కోమలి లేక సుఖమది లేదు.

కాంతులు నిండి ప్రకాశించెడు
నిండుగ పూసిన మామిడిచెట్లు
చందనాదులు చక్కగనలదుకు
మనిషిగ తోచెను మధుర స్పందనతో

చక్రవాకములు హంస బెగ్గురులు
లేత సూర్యుని కిరణములన్నటు
తుమ్మెదలెన్నో కమలములపై
ఐక్యలతో ఈ నీటిని కదపగ.

మనోహరమ్మగు వనమను వస్త్రము
కప్పుకున్నటు తోచుచు పంప
లేళ్లగుంపులు దంతిగుంపులతో
నయనానందము కలిగించును కద.

సీతకు దూరము అయి బ్రతుకుటది
భూమికి భారము అగును లక్ష్మణా !
కుటిల బుద్ధితో సుమశరుడిపుడు
సీత తలంపులు నింపెను మదిలో

॥శ్రీ కథురా ముని॥

మన్మథుడొకడన భయమదిలేదు
కానీ, తోడుగ వనంతుడుండగ
శత్రువుకెంతో బలము కలిగినది
నేనిలుచుటకు కష్టము కలిగెను.

తామర మొగ్గల రేకుల చూచి
ఆనందించగ మనసు కలుగగ
సీత నేత్రములు తోచె తామరలొ
తీయని బాధ కలచెను మదిని

చల్లని గాలి వీచెను హాయిగ
కానీ, పవనుడు పద్మసుగంధము
తీసుకువచ్చి నన్ను తాకగ
తోచును అది నా సీత శ్వాసయై.

పంపానదికి దక్షిణ దిశలో
ఇంపుగ పూచిన గోగులు చూడుము
పర్వతరాజుకు అలంకారములు
విరియబూసుకొనె కొండచరియలు.

మాలతి, మాధవి, మల్లిక సోకులు
అశోక, సంపెగ, కేతకి సొగసులు
చూత, శింశుప, ద్విశెన శోభలు
వకుల, కురంట, వాలివి, శాచర

నాగరంగములు నారంగములతో
పచ్చని పొదలు విచ్చిన పూలతో
సోయగమొలకెను పంపతోయములు
శోభలీనినది పంపాతటము.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

గాలికి కదిలిను తరువుల శాఖలు
ముదముగ ముందుకు వచ్చుట తోచగ
మదవతులన్నటు సుమలతలపుడు
మత్తుగ కౌగిట చేర్చె తరువులను

క్రొత్తగ విరిసిన పూవులపై న
పొంగిన వెచ్చని తేనెల రుచిని
చూచుచుసాగెడి తీరుగతుమ్మెద
ఝంకారముతో ఎగసెను సుమముల.

పోటీపడినటు తరువులు పూసెను
చీటికి మాటికి తగువాడినటు
తుమ్మెద ఝంకారముల వంకతో
సాటి తరువులలో హేళన సాగెను.

సతితో కూడిన కారండవము
జలకాలాడెను పంప జలముల
మందాకినికి పంప అందము
అందెను; అందుకు ప్రసిద్ధి కెక్కెను.

కన్నులముందు సీతయుండిన
పంపకు చేరువ సుండుట కలవడి
స్వర్గసుఖములు, అయోధ్య నగరము
స్మరణకురావు సుమిత్ర తనయా !

లేచ విగురులు మొగ్గలు నిండి
నిండుగ పూసిన పూవులతోను
ఈ వన శోభ, లలనామణిని
తలపుల నింపి మనసును కలచెను

॥ శ్రీరఘురామున్ ॥

జంటగ తిరిగెడి జింకలన్నియు
ఒంటిగనున్న నా మదికెంతో
ఆనందముతో కలిపి దుఃఖమును
అందించినవి మెసెరడి కన్నుల.

పావన పంపా తోయములందు
పవనుని చల్లని గాలుల యందు
పావని సీతతో కలిసి తిరిగిన
తనువున నిలుచును ప్రాణము నాకు.

అ కమలాక్షి నవయవ్వనవతి
ముఖము పోలును నిండు చంద్రుని
నా వియోగమున తనుమనగలదా !
ఏ విధి ప్రాణము నిలుపును తనువున.

నే వియోగమును సహించియున్నను
అవమానము నను బ్రతుకనీయదు
అంతటి జనకుడు ధర్మశీలుడు
జానకి ఎచటని అడిగిన ఏమగు ?

కన్నతండ్రికై కానకు రాగా
సహధర్మిణి నను అనుసరించెను
కానీ, నన్నే నమ్మిన సతిని
కావగలేని కృతఘ్నుడను కద!

రాజ్యహీనుడై దైన్యము నిండి
నిర్భాగ్యము అది ముందు నడువగా
జంట విడక నా వెంట వచ్చిన
సీత లేక నా ప్రాణము నిలచున?

॥శ్రీః ఘరామని॥

ముద్దులొలుకు నా సీత ముఖమును
సల్లాపములను, పలికెడి పలుకులు
తిరిగి నేను మరి కాంతున సోదర?
నా కంతటి అదృష్టము అమరున?

అయోధ్య కేగగ అమ్మ వచ్చినను
కోడలు ఏదన? ఏమని చెప్పను
అడవిలో అనురుడు అపహరించెనని
చెప్పుట తగునా? ప్రాణములుండున?

కావున లక్ష్మణ ! పౌమ్మిక నీవు
నే నట వచ్చుట జరుగదు వినుము
భరతుడు సోదర ప్రేమకు నిలయము
సోదర ప్రేమతో మెలగుడు మీరు''

అనుచు పలికిన అన్నను గాంచి
సమయమునెరిగి నుమిత్రతనయుడు
మంచి మాటలు ధైర్యోక్తులతో
రామచంద్రుని ఊరడించెను.

“ధైర్యము పూనుము ఓ దాశరథి !
శోకము వదలుము అన్నా ! రామా !
ధీరసత్తముడవైన నీ విటు
దీనుడవై మాటాడుట తగదు

స్నేహమువలన దుఃఖము కలుగును
దానిని మరచిన శోకము తీరును
స్నేహమువలనే నీట తడసినా
వత్తిమండును చమురు స్నేహమున

॥శ్రీరఘరాముని॥

కానీ, వదిన తలపులు మరువగ
నుడువుట కాదు నా ఆలోచన
కర్తవ్యము భూజాతను వెదకుట
దాచిన చోటు మనకు తెలిసెనన

చోరుడు భయమున, చేర్చును మాతను
లేదా పాతాళములో నున్నను
ఇంద్రుని తల్లి ఉరమున దాగిన
అంతము చేతును! వదలను చోరుని.

శోకించుటది మొదటి విషయము
శోధించుటది రెండవ విషయము
ప్రధానమయినది రెండవదయిన
దానికి కావలె ధైర్యము రామా !

ఉత్సాహమును వదలకుమయ్యా !
అదియే బలము మనకది శక్తి
ఉత్సాహముతో నిలచిన మనకు
ఏ విఘ్నములు ముందు నిలవవు.

మహాత్ముడవునువు కోవిదుడవు కద !
నిన్ను నువ్వు మరి తెలియకబోయిన
నే చాలుదునా నీకు చెప్పుటకు
శోకము వదలుము మాతను వెదుకగ''

తమ్ముని పలుకుల దైన్యము వీడెను
కర్తవ్యమ్మదితోచెను మనసుకు
మత్తేభములై నిర్భయమ్ముగా
సాగిరి ముందుకు ఉత్సాహముతో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2. రామ లక్ష్మణుల గాంచి సుగ్రీవుడు భయపడుట.

ఋష్యమూకగిరి దాపులయందు
సుర విక్రములు సుందర రూపులు
రామ లక్ష్మణుల గాంచిన యంత
సుగ్రీవుని మది తల్లడిల్లెను.

వారి పంపగా చంపుట కొరకై
వచ్చినారు ఆ వీరులనుచును
వానరులందరు కలతజెందిరి
దాగిరి మతంగ ఆశ్రమతావున

సుగ్రీవునిమది కలవరమందెను
దైర్యము చెదరెను పదములు నిలువక
ఆపదతలచి స్థిమితము తప్పి
పరుగిడ దిక్కుల నరయ సాగెను.

తాపసులైనా శరములున్నవి
మతంగ శాపము వీరికి లేదా?
వారి పంపగా వచ్చిర వీరు
వీరుల చూడగ ప్రాణములూడును.

పారిపోయినా వారి చంపును
ఆగిపోయిన వీరు చంపెదరు
అసలు విషయము తెలుసుకురండని
సుగ్రీవుడు తన సచివుల కోరెను.

విల్లంబులతో దర్శనమిచ్చిన
వారినిచూచి వానరులందరు
భయపడిపోయి వడిగా గెంతుచు
చేరిరి సుగ్రీవుని సన్నిధికి.

వాయునందనుడు ముందుకు వచ్చి
వానర రాజుతో పలికె తీరుగా
‘‘ఋష్యమూకమును వాలి చేరునా?
తెలివిగ జూడుము ఏడివాలి?

భయముతో నీవు కపిలక్షణము
కనబరచితివి, భీరువుగాకుము
ధైర్యము వీడి ఆలోచింపక
ఏలుట ఎట్లు వానర రాజ్యము?

ఆలోచింపక ఏ పనిచేయకు
ఎదుట వ్యక్తి మదిగ్రహించ నేర్వము’’
అనుచు హితవును శుభమును పలికిన
వాయుపుత్రునితో పలికె రవిసుతుడు.

‘‘హనుమా : వినుమా, వీరులిద్దరు
కమలనేత్రులు ఆజానుబాహులు
ధనుర్బాణములు కలిగినవారై
దేవకుమారులవలె వెలుగుచును.

వాలి పంపగా వచ్చియుందురు
రాజుకు మిత్రుల కొదవ కలుగునా?
శత్రుని మిత్రులు అదను జూచుకొని
అంతము చేతురు-రాజధర్మ మది.

వాలి అనిన సామాన్యుడుగాడు
ఉపాయ మెరుగును అపాయ మెరుగడు
విషయము తెలియగ నీవే పొమ్ము
సామాన్యునిగా వేషము దాల్చుము.

॥శ్రీరఘరాముని॥

ఆకాశములు ముఖ కవళికలు
మాటలు వాటితో మనసు తెలియుము
వంచనబుద్ధి కలిగినవారో
శుద్ధ మనస్కులొ తెలియుము నీవు.

ముందుగ నీవు ముచ్చటలాడి
నమ్మకమన్నది కల్పించుకొని
ఆపై వారి వివరములడుగుము
శరచాపముల సంగతి తెలియుము.

నిర్మలమైన మనసుతో వారు
ఉన్నటు నీవు గ్రహించినంతనె
సత్యాసత్యము తెలియుము మరల''
అనగా మారుతి సరియని పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3. హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సంభాషించుట.

వానర రూపము వీడెను మారుతి
తేజము నిండిన భిక్షు రూపమున
రామ లక్ష్మణుల చెంత చేరెను
అతి సమ్రతగా వందన మిడెను.

వినయము నిండి పలికెను మారుతి
వివరములడిగెను వినసౌంపుగను
''అయ్యా : మీరు దేవసమానులు
రాజ ఋషులుగా అగుపడుచుండిరి.

ఈ వన సీమల కేలవచ్చితిరి
మీరు తిరిగెడి స్థలములు కావు
మంచి వ్రతము చేపట్టినవారు
పులుగులు, మృగములు భయపడుచున్నవి

మేని కాంతితో పంప మెరసెను
మాన్యులు మీరు ప్రాయము నుండిరి
కేసరి చూపులు కలిగినవారు
మృగ రాజంతటి బలమగువారు.

బంగరు సింహాసనము నండున
ఉండగ తగిన రాజవరేణ్యులు
ఇంద్రచాపము పోలిన ధనుసులు
కరి తొండముతో సరిపడు భుజములు.

నడచి అలసి యానిట్టూర్చులవి !
జడలు ధరించి తిరుగుట ఏల?
మీ యోగ్యతకు కనబడు స్థితికి
పొంతన కుదరదు ఎందుకు స్వామీ !

విశాల వక్షస్థలముతో మీరు
వనమున తేజము నింపినారయా !
నింగి విడచి ఈ నేలను చూడగ
దిగినయట్టి రవి చంద్రుల మీరు?

పరిఘల పోలిన హస్తములుండి
గుండ్రగ బలమును తెలుపుచున్నవి
ఆభరణములు ధరించలేదు
కారణమేమో తెలియకున్నది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

అడవులు - జలధులు నిండిన భూమిని
వింధ్యాచలముతో శోభిలు ధరణిని
పరిపాలించగ చాలిన వీరులు
దీనత నుండగ కారణమేమి ?

మీధనుస్సులు నిగనిగ మెరయుచు
గంధాదులతో బంగరు పూలతో
పూజలనంది తేజము నిండెను
ఇంద్రుని వజ్రాయుధమును పోలును.

అమ్ముల పొదులవి పగవారలకు
ప్రాణముతీయు సర్పములన్నటు
పోలిన శరముల నిండియున్నవి
నాడెమైనవి శుభకరమైనవి.

మిక్కిలినిడివి వెడల్పుగలిగి
భయము గొలుపుచు మెరసే కత్తులు
కుబుసము విడచిన సర్పముపోలి
ఉన్నవి-రిపులకు కలలోమెదలును

బదులిడకుండిరి కారణమేమి?
నా వృత్తాంతము తెలిపెద నార్యా!
ధర్మాత్ముడును కవులకు రేడు
సుగ్రీవుడను కపికలడిచట.

అన్నచె ఆతడు తరిమివేయబడి
దేశము తిరుగుచు ప్రాణ భయమున
అతి బాధలో అతడుండెను స్వామీ !
వచ్చితినేను ఆతడు పంపగ

॥ శ్రీరఘుకాముని ॥

సుగ్రీవునికి సచివుడనేను
హనుమంతుడను వాయుపుత్రుడను
కోరిన రూపము దాల్చిగనేర్తును
కోరిన స్థలముల తిరుగగ చాలుదు.

చెలిమిని కోరి మా సుగ్రీవుడు
పంపెను నన్ను” అని పలుకగను
ముదమునంది శ్రీరామచంద్రుడు
తమ్మునితోను తీరుగపలికెను.

“సోదర : సామాన్యుడు కాడితడు
ఘనమతి సుగ్రీవుని సచివుడయా :
వెదకెడివాడే ముందు నిలచెను
ఇతనిలో అతనిని చూడగతగును.

లక్ష్మణ ! యిమ్ము ప్రత్యుత్తరము
శాస్త్రము తెరిగిన ప్రజ్ఞావంతుడు
అతనికి తగినటు తిరిగి పలుకనిచో
తలచును మనలను అపండితులుగ.

ఋగ్, యజు స్సామ వేదములు
శిక్ష వ్యాకరణములన్నియు
త్రికరణశుద్ధిగ నేర్చినవాడే
పలుకగ నేర్చును యీ విధముగను.

స్వచ్ఛమైన ఉచ్చారణతోను
అప శబ్దములు అనలే లేక
ముఖమున కన్నుల లలాటంబున
కనుబొమలందు దోషములేదు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

వ్యర్థ పదములు వెదకిన దొరకవు
సందిగ్ధమునకు తావేలేదు
తొందరలేదు మాటలయందు
మాటపెగలని తీరులులేవు.

మధ్యమస్వరమున వ్యాకరణముతో
శుద్ధమయిన వాక్చాతుర్యముతో
కత్తినెత్తిన శత్రువయినను
కొట్టుకుపోగల వాక్తృవాహము.

ఏ రాజయినా యింతటి మంత్రిని
పొందకున్న మరి కీర్తి గడించున?
తలచిన కార్యము తీరుగనడచున?
సఫలీకృతుడగు ఇట్టి దూతచే

ధరణినేలగా తలచిన రాజు
ఈ విధమైన దూత కోసమై
తనుగా చూచుట యుక్తమైనది
సర్వము జరుగును నిర్విఘ్నముగ”

అన్న పలుకులు వినిన లక్ష్మణుడు
వాక్యకుశలుడు పలికెతీరుగా
“పండిత శ్రేష్ఠా : వింటిమి మేము
మీ సుగ్రీవుని నామధేయము.

రవిసుతుగుణములు ప్రభావమ్మును
వింటిమి మేము - నీవు నుడివినటు
చేయుటకొరకై సిద్ధము నుంటిమి
సిద్ధించును నీ కోరిక హనుమా : ”

॥ శ్రీరఘురామున్ది ॥

అనగా వినిన వాచునందనుడు
సుగ్రీవునికి జయమును కోరుచు
రామ సుగ్రీవుల చెలిమిని బలముగ
కూర్చి నెంచెను సంతోషముతో.

4. రామానుజుడు హనుమంతునితో తమ వృత్తాంతము తెలుపుట.

సుగ్రీవునిగన వచ్చిన వీరుల
రామ లక్ష్మణుల కాంచిన మారుతి
తలచెను మదిలో రవిసుతు కార్యము
జరుగును తప్పక వీరి వలననే.

మారుతి పలికెను రాముని చూచుచు
“అయ్యా ! నీవు తమ్మునితోను
ఈ వన సీమల తిరుగుట ఏల?”
తమ్ముడు బదులిడె అన్న ఆనతిని.

“ద్యుతిమంతుడును తేజోవంతుడు
దశరథ భూపతి ధార్మిక శ్రేష్ఠుడు
ధనధాన్యములతో యజ్ఞయాగముల
రెండవ బ్రహ్మయి పురమునేలెను

ఆయన జ్యేష్ఠ కుమారుడు రాముడు
పరాక్రమమున ప్రసిద్ధి గాంచి
సర్వభూతముల రక్షణ చేయగ
చాలిన యోగ్యుడు ఈతడు హనుమా :

॥శ్రీరఘరాముని॥

పితృవాక్య పరిపాలన చేయగ
రాజ్యమువదలి కానలనడచెను
నడచెను భూసుత సీతాదేవి
భర్తతో - సాయంసూర్యరేఖమై.

రామచంద్రునకు సోదరుడను నే
అనుసరించితిని అన్న పదముల
సేవలుచేసి జన్మతరించగ
సేవించెద నా అన్నను హనుమా !

లక్ష్మణుడది నా నామధేయము
కృతజ్ఞుడు మరి సుఖపడసిరిగల
జీవుల రక్షణ చేసెడి రాముడు
రాజ్యము వదలి కానల కదలెను

కాననమందు రామచంద్రుని
సతియగు సీతను కామరూపియగు
రక్కసుడెత్తుకు పోయి దాచగా
వెదకుచు మేము తిరుగుచుంటిమి.

శాపవశముచే దానవుడయిన
“దను” వసువాడు సీతను వెదుకగ
సాయము చేయును రవి సుతుడనుచు
నూటిగ జెప్పెను నిజము కపింద్రా !

జనుల పొగడ్తల నందిన రాముడు
దానగుణముచే శోభిలు రాముడు
అతనికి ఇపుడు మీ సుగ్రీవుడు
అండగ నిలచెడి దిక్కు కపింద్రా !

|| శ్రీరఘురామని ||

దీనరక్షకుడు ధర్మరక్షకుడు
దశరథ భూపతి కుమారుడితడు
తండ్రికి తగిన తనయుడు అయినా
సాయము వేడగ వచ్చె రవినుతుని.

భూతల మందలి జీవికి సుఖములు
అనుగ్రహించే ప్రభువగురాముడు
వినయముగా మీ వానరరాజు
అనుగ్రహమును కోరుచుండెను.

సద్గుణ సంపద కలిగినవాడు
రాజతోకమున పూజ్యుడు అయిన
ఉత్తమదాత దశరథతనయుడు
కపిరాజును తను శరణుకోరెను

సత్కిర్తికి మా అన్నయె నెలపు
అంతటివాడు శోకవశుడయి
దిక్కని వేడెను మీ సుగ్రీవుని
దయతోనతడు చేర్చగనగును.”

అని పలుకుచును కన్నులనుండి
అశ్రుధారలు కురియు లక్ష్మణుని
చూచిపలికెను వాయునందనుడు
ఊరడించెను మృదువచనముల.

“విజితేంద్రియులు విక్రమమూర్తులు
సదాచారులు సజ్జనపూజ్యులు
మిమ్ముగనుట మా రాజు భాగ్యము
రవినుతువివరము తెలిపెదవినుడు.

॥ శ్రీ ఘరాముని ॥

అన్న వాలి మా రాజు భార్యను
అపహరించి మా తేనిని తరిమెను
అడవులబట్టి తిరిగెడిరాజు
అండగనిలచును తనకపిసేనతో''

అనుచు తియ్యగా పలికి మారుతి
సుగ్రీవుని కడకేగగ రమ్మని
లక్ష్మణమూర్తితో పలుకగనంత
పవనతనయుని పొగడె లక్ష్మణుడు.

“అన్నా : యీ కపిశ్రేష్ఠుడు నిజమును
పలుకుచుండెను సుగ్రీవునికి
నీతో కాగల కార్యమున్నది
నీ కార్యము నెరవేరినదనుకొను.

ప్రసన్నమయిన ముఖకవళికలు
ప్రియము గూర్చెడి హితవచనమ్ములు
సాధుస్వభావము వినయసంపద
మోసము లేదని తోచుచున్నది.

కావున మనము వానరేంద్రుని
చూడగపోదము'' అనగా రాముడు
సరియని పలుకగ వానరశ్రేష్ఠుడు
కపి రూపముతో నిలచె వినయముగ.

రవిసుతు కార్యము నెరవేరినదని
సంతసమంది రామలక్ష్మణుల
నిరువుర చేర్చగ రవిసుతుముందు
భుజముల నిడుకొని తృటిలో చేరెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

5. శ్రీరామ సుగ్రీవ మైత్రి.

రామలక్ష్మణుల నిరువురనపుడు
ఋష్యమూకగిరి సుఖముగ చేర్చి
సుగ్రీవునితో పలికెను మారుతి
రాఘవు ఘనత తెలిపెను తీయగ.

“సూర్యతేజుడు రామభద్రుడు
మతిమంతుడు తన తమ్మునితోను
నిన్ను చేరగ వచ్చెను ఘనుడు
రవికులతిలకుడు, సూర్యకుమారా !

ఇంద్రుని గెలవగ తేజోవంతుడు
దశరథనూనుడు ధర్మ నిరతుడు
పితృవాక్యపరిపాలనదక్షుడు
సతితో వనమున గడుపుచుండగా.

రావణాసురుడు రాముని సతిని
అపహరించెను విను-మహారాజా !
ధరణీనంతను కీర్తిగడించిన
దశరథతనయుడు రక్షణ కోరెను.

పూజ్యులలోను ఉత్తములయ్యా !
భాగ్యము నీదని మదికోతలచుము
నెయ్యము కోరి వచ్చిరి వినుము
పూజలుచేసి పుణ్యమునందుము ”

పావని పలుకుల ముదమును పొంది
మదిలో భయము తొలగిపోవగా
మనుజు రూపమున త్వరగా వచ్చెను
మనుజోత్తములను సందర్శించగ

॥ శ్రీః ఘరామ సే ॥

ధర్మగుణముతో రాజిలువారు
సర్వభూతముల వ్యాపకులనుచు
మారుతి పలికిన పలుకులు వినిన
రవినుతుడనెను దాశరథులతో.

“మానవ లోక పాలకులారా !
మీరు నెయ్యము కపితో చేయగ
ముందుకువచ్చుట నా భాగ్యమది
నే కృతకృత్యుడ ! అయినా వినుడు

నాతో చెలిమి చేయగ మీకు
నిండుగ సమ్మతి అయినచొనిపుడు
నా చేతితో నీ చేయి కలుపుము
నే చాచితినిదె కరము వినయముగ.”

రాముడు మదిలో సత్యము నెరిగి
మనసునిండుగా కరమును కలిపి
మానవోత్తముడు-కపికులోత్తముని
కౌగలించుకొని గుండియ కలిపెను.

పవనతనయుని మదిపులకించెను
చంద్రపుల్లలతో అగ్ని రగిలెను.
అంతట మిత్రులు హుతవాహనునికి
పూజనుచేసి ప్రదక్షిణించిరి.

రామ సుగ్రీవులు అగ్నిసాక్షిగా
స్నేహము నెరపి తమ కార్యములు
తీరినట్టుగా సంబరపడుచు
తృప్తిగ చూపులు పంచుకొనిరట.

॥ శ్రీకృష్ణరాముః ॥

అనందముగా స్నేహితులిరువురు
కలిసిన శుభ సందర్భములోన
సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని చూచి
మన, సుఖదుఃఖములొకటని పలుకుచు.

నిందుగ పూసిన తరువు శాఖను
విరచి ఆసనము చేసె రామునికి
జానుమంతుడు ఒక చందన శాఖను
విరచి లక్ష్మణుని కూర్చొన చేసెను.

తరువు శాఖపై రామచంద్రునితో
తను కూర్చొని సుగ్రీవుడు పలికెను
“రామా ! వాలి నాకు అన్నయగు
భీకరమైన పరాక్రమవంతుడు.

నాపై కోపము నిండిన వాలి
రాజ్యమునుండి తరిమివేసెను
నా భార్యను చేపట్టెను అతడు
అడవులబట్టి తిరుగుచుంటిని

కరుణ నిండిన మనసుతో నీవు
అనుగ్రహించుము ఓ నరపుంగవ !
వాలిభయమది తీర్చునట్లుగా
అభయమునిమ్ము దశరథనందన !”

రవిసుతుపలుకులు వినిన దాశరథి
శరణాగతులకు రక్షకుడై మరి
స్నేహచర్మము తెలిసిన ధీరుడు
మందహాసముతో పలికె ప్రేయముగా.

॥శ్రీరఘుభాముః॥

“మైత్రికి ఫలము ఉపకారము సుమ !
తీరుగతెలియుము వానరోత్తమా !
అధర్మపరుడగు వాలిని చంపెద
ధర్మము నెరపెద విక్రమస్ఫురణతో.

పిడుగుపాటుకు పగిలిన గిరివలె
పడును వాలి, నా బాణహతుడయి ”
రాముని పలుకుల సంతసమందెను
రమయు, రాజ్యము పొందినట్టుగా.

“వాలి మరణము తప్పదు కావున !
వీరపుంగవా ! అతిశీఘ్రముగా
వాడి బాణముల వాలిని కూల్చి
వానిభయమునువు తీర్చుము” అనగా.

ప్రసంగ మటుల సాగుచుండగా
సీతాదేవి కమలలోచనకు
వాలికి, లంకాధీశునకపుడు
వామనయనములు అదిరెనొక్కవరి

॥శ్రీరఘురాముని॥

6. శ్రీరామ సుగ్రీవ సంభాషణము

రామచంద్రునితో సుగ్రీవుడట
పలికె తీరుగ సచివోత్తముడు
హనుమంతుడు మీ వివరములన్నీ
తెలిపెను వనముకు మీరు వచ్చుటది.

మిథిలాధీశుని కూతురు సీతతో
నీ తమ్ముడు యీ లక్షణమూర్తితో
వనమున నీవు తిరుగుచుండగా
క్రూర రక్కసుడు మీకు తెలియకనె.

నీ సతి సీతను అపహరించుట
 త్రోవలొ జటాయు సంతము చేయుట
 అంతయు వినిచెను ఆంజనేయుడు
 నీ దుఃఖము నే తొలగించెదను.

పతివ్రతయగు సీతాదేవిని
 దుష్ట రక్కసుడు ఎచట దాచినను
 దనుజుని త్రుంచి వేదశృతిని
 తెచ్చినరీతిగ తెచ్చెద తల్లిని.

పాతాళములో నుంచినగాని
 ఆకాశములో దాచినగాని
 నే తేగలుగుదు సీతాదేవిని
 చింతింపగను వలదు నీవిక

రామా! నేను సత్యము చెప్పెద
 సీతను దానవు లందగలేరు
 విషభక్ష్యమును తినినవానివలె
 మడయునుగాని మనలేడునుమా!

అంబరవీధిని అతి తొందరగా
 రావణుండు గొనిపోవు అతివను
 ఆడుపామువలె అల్లల్లాడగ
 నాతో, ఇటు యీ నల్వురు గాంచిరి

ఆమెకూడ మము చూచినదయ్యా!
 అంబరమందు నగలను కట్టి
 మూట వినరెను మా హనుమంతుడు
 భద్రపడచెనవి చూపెదనీకు

నీ వాల్గంటివి అనగలేమో?
నీవు గుర్తుతో తెలుపుము'' అనగ
రాముడు వారిని తొందర చేసెను
పావని సొమ్ములు తెచ్చి చూపెను.

మూటగట్టిన వలువను గాంచెను
మూటలొనున్న నగలను గాంచెను
మంచుకమ్మిన చంద్రుని రీతిగ
రాముని చూపుల నిలచె నశ్రువులు.

హా సీతా! నా ప్రియురాలా యని
దుఃఖించుచును సొమ్ముల నంతట
గుండెల హత్తుకు-సర్పము రీతిగ
బుసలమాదిరి శ్వాసించెనట.

శోకించుచును స్మృతి దప్పినది
తిరిగి తేరుకొని సొమ్ముల చూపుచు
పచ్చిక నేలను నగలు రాలినవి
కావున చెక్కు చెదరక నిలచెను.

“సోదర! చూడుము నగలు చూడుము
సీతవి ఇవికద తీరుగ చూడుము”
అనుచు రాముడు నగలను చూపగ
వినయముతో సౌమిత్రి పలికెను.

“పాద పద్మములు దర్శించెదను
ప్రణామముంచి తరియించెదను
కావున అన్నా! అందెలు వదినవి
మిగిలిన నగలు గురుతు నెరుగను.”

॥శ్రీరఘురాముని॥

అరాటముతో నిండిన రాముడు
రవి సుతు నడిగెను సీత వివరము
వంచకుడుండెడి తావు అడిగెను
కూకటివేళ్ళతో కూల్చెదననెను.

“ఇచ్చట నేనయి చంపుటెట్లని
సందేహించకు సూర్యకుమారా!
ఇంతటి బాధకు నను గురి చేసెను
కావున రక్కసు లందర జంపెద.

చోరుని ఉనికి తెలియజేయుము
జాలము నేనిక సహించలేను
సతి అపహరణము ఓర్వజాలను
దుష్టుని త్రుంచెద సూర్యకుమారా!”.

॥శ్రీరఘురాముని॥

7. శ్రీరాముని అండ నిలచెదనని సుగ్రీవుడు బాస చేయుట

గద్గద కంఠముతో సుగ్రీవుడు
పలికెను అపుడు రామచంద్రునితో
“రక్కసు వివరము వాని ప్రదేశము
శక్తి యుక్తులను పూర్తిగ నెరుగను.”

కానీ వినుము: వంత నొందకుము
ఏదో విధముగ భూమి సుతను
నీ దరి చేర్చెడి యోచన చేతును
మృత్యుము నన్ను నెయ్యము సాక్షి.

మాతను తెచ్చెద ప్రతినగ నెంచుము
దైర్యము విడువకు మహాత్ముడవు కద
దుఃఖించుటది తగదు రాఘవా
వగపే మూలము గౌరవానికి.

సతీ వియోగపు దుఃఖము నెరుగుదు
కోతి నయినను దైర్యము నుంటిని
ముదితకోసమై వగచుట ఏల
పండితుడవునువు చేయుట ఇటులా?

దైర్యముతో కన్నీటిని కట్టుము
పట్టు సడలని పౌరుషమందుము
దుఃఖమునందు ధన నష్టమున
ప్రాణాపాయము భయమునందున

బుద్ధిబలముతో ధీరుడు నిలచును
శోకవశుడగు బుద్ధిహీనుడు
బరువుతో కృంగిన నావ సంద్రమున
మునిగిన రీతిగ మునుగు దుఃఖమున.

ముకుళితహస్తము లివిగను రామా !
నా స్నేహమునువు మన్నించు మయా !
ప్రార్థన నాది శత్రుహరణ నువు
దైర్యము పూనుము పురుషపుంగవా!

నెయ్యముతోనే హితము చెప్పితి
నీకు చెప్పగా నే చాలుదనా!''
అనుచు పలుకగా రామచంద్రుడు
అశ్రుల నాపి పలికె ప్రియముగ

॥శ్రీరఘురాముని॥

“గుండెల హత్తుకు ప్రేమపంచి మరి
పలికెడి హితనిగ పలికితి వయ్యా!
అపదలందు ధైర్యము గరపిన
ఉత్తమ హితునిగ వర్తించితివి

అక్కరలో నా ప్రక్కల నిలచిన
ఒక్కహితుడవు బంధువు లెందుకు
నిక్కమయిన నీ కూరిమి పలుకుల
చక్కబడినది నా మనసెంతయో

నతిని వెదకుట, రక్కసు త్రుంచుట
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
విత్తు జల్లుటకు అనువగు నేలను
నే చేయదగు కార్యము తెలుపుము.

సూర్యనందనా నా పలుకులవి
నిను మెప్పించగ పలుకగలేదు
అసత్యమెరుగను ఇక ముందాడను
శంకవదలుము శపదము చేసితి.”

రాముని ప్రతిన హితవాక్యములు
వినిన సుగ్రీవుడు అతని సచివులు
అమితానందము నందిరి అచట
కార్యసిద్ధియని తలచె సుగ్రీవుడు.

8. సుగ్రీవుని దుఃఖము-శ్రీరాముని ధైర్యోక్తులు

సుగ్రీవుడు పలికెను వినయమునిండి
రామానుజుడు వినుచుండగను
“నీ స్నేహముతో కపినయినా నను
రామ నేస్తమని గౌరవింతురు.

నీ సాయముతో స్వర్గపురమది
లభించకలదు మాన్యుడనయితిని
నీ నెయ్యముతో నావారలకు
పూజనీయుడను అయితిని రాఘవ.

నా స్నేహము నువు తెలుసుకొందువు
నే నుడివిన అది ఆత్మప్రశంసయే
స్నేహితుడయినచో లోపము లెంచక
ఉత్తమ గతిగా నెయ్యమెంచవలె.

శరీరమునకు కరములమాదిరి
కంటికి రెప్పల మాదిరిగానే
నిలచి మిత్రుల కార్యము లన్నియు
ఆలోచించక నెరవేర్చవలె.”

సుగ్రీవుడటు పలుకగ రాముడు
తమ్ముడు ప్రక్కన వినుచుండగను
“నీవు నుడివినది నిక్కమేనుమా
నే గ్రహించితి నెయ్యపు విలువ.”

సంభాషణమటు సాగుచుండగా
క్రొత్తచిగురులు పూలునిండిన
తరుశాఖలను క్రొత్తవివేసి
దాశరథులను కూర్చొనజేసిరి.

తిరిగి పలికెను రవిసుతుడపుడు
“అన్న వాలిచే తరుమబడితిని
ఋష్యమూకమున దాగియుంటిని
దుఃఖము తీర్చి నను రక్షించుము.”

పలికెను లీలగ నవ్వుచు రాముడు
 “నా మిత్రుడవు మేలు చేసెదను
 కీడు చేయుటది రిపు లక్షణము
 చంపెద వారిని వ్యధ నీకేల?

నా శరములు అతి వేగము గలవి
 మిరుమిట్లు గొలుపుచు భయంకరమవి
 స్కందవనమున పుట్టినట్టివి
 వజ్రాయుధముతో సమానమైనవి.

భయంకరమయి కోపము నిండిన
 సర్పమువంటి శరములు చూడుము
 వజ్రాయుధపు పాటుకు గిరివలె
 నీతిలేని ఆ వారి కూలును.”

“అగ్నిసాక్షిగ చెలిమి చేసితివి
 చేయి కలిపి నా మనసు గెలిచితివి
 దుఃఖానలము కాలచగ తెలిపితి
 చిన్నవిషయము కాదు రాఘవా!”

అనుచు పలుకుచు దుఃఖమునిండి
 కన్నులనీరు పారుచుండగా
 డగ్గుత్తికతో మాటలు పెగలక
 సూర్యనందనుడు శోకము నిండెను.

ధైర్యము తెచ్చుకు సుగ్రీవుడట
 వారి చేసిన దుష్కార్యములను
 నిర్దయుడై తన హితులందరిని
 చెరలో నుంచుట తెలిపెను అపుడు.

“రాజుగ వాలి ఏలుచుండగ
యువరాజగు నను వెడలగొట్టెను
నా ఇల్లాలిని అపహరించెను
నను జంపుటకై యత్నము నుండెను.

నను జంపుటకై వచ్చినవారిని
తెలుసుకు వారిని చంపుట నా పని
కావున, మొదట మిమ్ముల చూచి
భయము నందుటకు కారణ మదియే.

ఈ హనుమంతుడు ముందు నిలువగా
మిగిలిన ఈ కవులందరు నన్ను
ప్రాణప్రదముగా కాపాడగను
బ్రతికియుంటిని దశరథ నందన.”

అంతట రాముడు అడిగె రవిసుతుని
“మీ వైరమునకు కారణమేమి?
కారణమల్పము అయిన మాటలతో
సమాధానము చేయగ చాలుదు.

వైరకారణము బలమయినచో యిక
వాలిని కూర్చి కార్యము తీర్చెద
నదివలె నా మది పరుగిడుచున్నది
విశదపరచుము సర్వము యిపుడే.

వింటిని ఎక్కు పెట్టకమునుపే
సర్వము తెలుపుము ఓ సుగ్రీవా!
వింటినుండి మరి శరము వెడలెనా
వాలి చచ్చును నిశ్చయముగా.”

9. సుగ్రీవుడు వైరకారణము నివేదించుట.

తీరుగ పలికెను రవిసుతుడంతట
 “ఇరువురు పుత్రులు మా జనకునకు
 అందు జ్యేష్ఠుడు వీరుడు వాలి
 చిన్నవాడను నేను రాఘవా!

ప్రేమగ బరగెడి వాలి అంతట
 తండ్రి గతించగ రాజై ఏలగ
 వినయమునిండి హితమును గోరెడి
 బంటుగ నాతని సేవలు చేసితి.

కోలము ఆ విధి జరుగుచుండగా
 మయుని తనయుడు-దుందుభి అన్న
 మాయావి రక్కసుడు స్త్రీ నిమిత్తమై
 వైరము వాలితొ కలిగి యుండగ

మాటు మణిగిన నిశీధిలోన
 మదించిపోయి పోరుకువచ్చి
 నగరి ముందర నిలబడి వాడు
 అతి భీకరముగ అరచు చుండగా

రోషమునిండి పానుపునుండి
 లేచిన వాలి పోరుకు సాగగ
 ఉదయమువరకై వేచియుండమని
 ముదితలు, నేనును, వేడిన వినకయె.

అన్న పోరుకు సాగగనంత
 అనుసరించితిని సహాయపడగ
 ముందరవాలిని గాంచి అంతట
 పరుగిడ సాగెను ఆ మాయావి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

వెన్నెలతోడుగ నుండగ వారి
వెంబడించెను ఆ మాయావిని
అంతట వాడొక బిలమును గాంచి
అందు దూరెను ప్రాణభీతితో

నన్నుగాంచి నా అన్న బలికెను
నీ విచ్చటనే నిలబడియుండుము
బిలముజొచ్చి ఆ మాయావిని, నే
చంపి వచ్చెదను అనగా, నేను

అనుసరించెదను నిన్నే అనగ
వినకనె, అన్న, బిలము జొచ్చెను
నే నచ్చటనే ఒక ఏడాది
వేచియుంటిని వారి కొరకునై

అంతట నెత్తుటి ప్రవాహమ్మడి
బిలమునుండి అట వెడలజొచ్చెను
నురగలు వెడలెను, రక్కసి అరుపులు
వారి రోదనగ వినవచ్చినవి.

అన్న అసువులు బాసెను అనుకొని
దుష్ట దనుజుని భీతి చేతను
కొండ నొక్కటి బిల ద్వారమున
అడ్డముగా పడవేసి వగచుచు

అన్నకు జలములు వదలి నేసట
దుఃఖము నిండి పురముజేరి, మరి
అన్న మరణము తెలియనివ్వక
రోజులంతట దొర్లించగను

విషయము మెల్లగ తెలిసిన సచివులు
వానర రాజ్యము నప్పగించిరి
వారి అంతట ఆ మాయావిని
అంతముజేసి తిరిగి వచ్చెను.

రాజ్య కాండతో అన్నను వదలి
పురము జేరితిని అనుకొని అతడు
క్రోధమునిండి కుమతీ నువ్వు
తమ్మునివా ! నా శత్రువగుదువుర !

నమ్మిన నన్ను వదలివచ్చితివి
ఖిలమున కడ్డము కొండ నుంచితివి
కులుకుచుంటివి పట్టము కట్టుకు
పలికెను వారి కోపము నిండి.

నా సచివులను మిత్రులందరిని
చెరలో నుంచెను ఆ కోపిష్టి
బలగమ్ములతో వారిని నేను
నిగ్రహించగ చాలియున్నను

అన్న కావున తప్పుగ తలచిన-
శాంతము రాగా దయచూపునని
గౌరవించుటకు ఫలమిది నాకు
ప్రాణము కొరకై పరుగులు తీయుట.

అసురుని చంపి పురము జొచ్చెడి
అన్నకు ఎదురుపోయి భక్తితో
నమస్కరించగ నను చూడకనే
ముఖము త్రిప్పెను కలవరపడితిని

10. సుగ్రీవుడు తనను వారి తరిమివేయుటను చెప్పుట.

“అన్న పాదముల వ్రాలిపోతిని
విన్నవించితిని సర్వము తీరుగ
నెత్తుటి వరదలు గాంచితినయ్యా :
సంవత్సరమట వేచియుంటిని.

నీ కంతధ్వని వినబడదయ్యా :
మదిలో శంక ముదిరిపోయెను
అసురుని భయమున బిల ద్వారమున
అడ్డముగా నే కొండ నుంచితిని.

దీనముగా నే పురము జొచ్చితి
వలదన వినక సచివులందరు
పట్టము కట్టిరి దయచూపుమయా :
శత్రుడగానని కరములు ముడిచితి.

వారి వినకనే దురుసుగ పలికెను
పేరోల గమున నిలపి కథనము
వినిపించెను, తను అసురుని కొరకై
బిలమున వెదకుట సాగించితి ననె.

సంవత్సరమటు వెదకగ దనుజుడు
కనబడినంతనె కలబడి జంపి
బిలము వెడలగ సాధ్యము గాక
సుగ్రీవునికై అరచితి నపుడు.

అలికిడిలేదు దుఃఖించితిని
మనసంతయును వికలమయినది
అతి కష్టముతో కొండను నెట్టి
బిల ద్వారమును దాటివచ్చితి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

చూడుడు వీడు రాజ్యలక్ష్మికై
అగ్రజు నన్ను ద్రోహచింతనతో
మృత్యుముఖమున త్రోయజూచెనని
ఎన్నో విధముల పరుషములాడెను.

తమ్ముడ నేనటు చేయుదునాయని
తలంపులేక కట్టుబట్టలతో
తరిమెను, భార్యను అపహరించెను
తిరిగి తిరిగి నే చేరితి నీ గిరి.

తెలిసి నేను అపరాధినిగాను
తెలియక చేసిన కాధపరాధము
దీనుని నన్ను రక్షింపుమయా !
ధర్మాత్ముడవు యశము గడించుము.”

రాఘవుడనెను అనునయించుచు
“దుఃఖించకుమో : మిత్రసత్తమా !
వాడి బాణముల కూల్తున్న వాలిని
కంటబడుటయె ఆలస్యము-సుమ !

పరశ్రీ భోగము అందును వాలి
నా కంటికి మరి కనబడువరకే
సతికి దూరమగు దుఃఖము తెలియును
అర్కసుతా ! నీవంత నెరుగుదును”.

11.

వాలి బలము-మతంగముని శాపము

రాముని పలుకుల దైర్యము నిండి
రవిసుతుడనెను ‘‘పురుషోత్తమ న్నువు
కోపము నిండి శరములు వదలిన
లయ కాలములో రవి కిరణములగు

అయినను వినుము వాలి విక్రమము
కొండలనాతడు అవలీలగను
బంతులాడినటు ఎగురవేయుచు
హేలగ జిమ్మగ చాలును రామా :

ప్రాతఃసంధ్యకు పూర్వమేలేచి
నాల్గు సంద్రముల తీరుగ తిరిగి
సంధ్య కృత్యములు ఆచరించుకొని
అలుపు నెరుగక అడుగిడుపురమున.

భుజబల తేజుడు భూరుహమ్ములను
విరచును, చిత్రము ఆతని బలము
దుందుభి అను మహిషాకృతిగలిగిన
అసురుడు వరబల గర్వమునిండి

సాగరమునుగని పోరగరమ్మన
వారిధి అంతట ‘‘హిమగిరింద్రుడు
నీతో పోరగ చాలినవాడన’’
రయమునబోయి గిరిని తాకగ

గిరిరాజంతట పలికె దుందుభితో
మునుల కాశ్రయము నిచ్చెడి నెలపును
ఏలకుమ్ముట పోరగపొమ్ము
కిష్కింధలో నీ కిడగువాడు

॥ శ్రీరమురామ.ని ॥

వాలి-వానరుడు రాజైయుండెను
సరిచేయును నీ కంఠూతిని'' అన
భూమి వణకునటు భయంకరముగా
దుందుభి సాగెను కిష్కింధాపురి.

పురమునుచేరి తరువులు కూల్చుచు
శృంగమ్ములతో తలుపులు జీల్చుచు
విజయకాంక్షతో అసురుడు రాగా
వినబడె వాలికి ఆ ధ్వనులన్నియు.

అంతట వాలి అంతఃపురమును
వదలి వచ్చెను స్త్రీలందరితో
తారలనడుమ చందమామలా
వెలిగెడి వాలి పలికె దుందుభితో.

“ఓ దనుజోత్తమ దుందుభివని నిను
తెలిసితి, ఏల ఈ విధ్వంసము?
ఊపిరి నిలువగ ఆశ కలిగిన
శీఘ్రమె పొమ్మన'' దుందుభి పలికెను

“స్త్రీలముందరా ప్రగల్భమ్ములు !
పరాక్రమముతో పోరగ రమ్ము
ఉదయము వరకు వేచియుందును
భోగములంది దిగుము పోరుకు.

లోనికి బొమ్ము భార్యలజేరుము
దివి సుఖమందగ దానము లిమ్ము.
పురము నంతను తిరిగి చూచుకొని
తగినవాని యువరాజుగ జేయుము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

మత్తు నిండియో అప్రమత్తుడో
నిద్రించుచునో నిరాయుధుడునో
నీవలె కామము నిండినవాడినో
చంపిన భూణహత్య దోషమగు''

వినిన వాలి తన సుందరాంగులను
లోనికి బొమ్మని పలికె దుందుభితో
''అసురోత్తమ నువు భీరువుగానిచో
తలవకు నన్ను మత్తుని గాను

నేద్రావినది వీరపానము
నేద్రావెద నీ ప్రాణముల''నని
తండ్రి యొసగిన కాంచనహారము
ధరించివాలి తాకె దుందుభిని.

లీలగ వాలి దుందుభి నెత్తి
శృంగములందుకు గిరగిర త్రిప్పి
నేలను మోదగ నెత్తురు పారెను
తిరిగి దుందుభి నిలచి పోరెను.

భీకరమ్ముగ పోరు సాగెను
వాలి బలమది ఇనుమడించెను
దుందుభి బలము సన్నగిల్లగా
ముష్టిఘాతముల అసువులు బాసెను

పీచమడంచి దుందుభికాయము
కరములనెత్తి యోజనదూరము
లీలగవాలి వినరగనంతట
కాయమునుండి వెడలిన నెత్తురు

॥శ్రీరఘురాముని॥

గాలికి మతంగ ఆశ్రమ మందు
చిందిపడగ - ఆ ముని కోపముతో
వెలుపలకొచ్చి ఆశ్రమసీమలో
దుందుభికాయము గాంచినయంత

తపోబలముచే నర్వము తెలిసి
బలోన్మత్తుడగు వారి పనియని
ఆశ్రమ మందలి తరువుల గూల్చి
నెత్తురు మాంసము విరజిమ్ముచును

అతి హేయమగు పనిని చేసిన
వాడుజచ్చు నీ వనముజొచ్చిన
నా ఆశ్రమమొక యోజనమున్నది
అందడుగిడిన వారి కూలును.

రేపటి సూర్యోదయము లోపలే
వారి పక్షపు కోతులన్నియు
నా ఆశ్రమము వదలిపోనిచో
వేల ఏండ్లిట శిలలగుదురను,

శాపము వినిన వారి, మతంగుని
శాంతపరచగా పోయెను అపుడు
మునికోపముతో లోనికి పోవగ
భయముతో వారి మరలివచ్చెను.

ఆ శాపమే నా పాలిటి వరముగ
తిరుగుచుంటిని అనువులతోనిట
చూడుము అనురుని అస్తిపంజరము
పర్వతమంత ఉన్నది అదిగో :

రామా అవిగో మద్ధిచెట్లవి
సప్త సంఖ్యలో చిక్కగ నున్నవి
వారి పిడికిట వాటిని పొడిచి
ఆకులన్నియు రాలగ చేయును.

బలోన్మత్తుడు ఆయుధ మందక
కేవలమాతని చేతులతోనే
అంతటిపనిని చేయగఁచాలిన
వారినినీవు చంపెదవెటులన

రామానుజుడు అడిగె నంతట
రవిసుతు మనసు తెలిసినవాడై
రాముడు వారిని చంపగలుగునని
నమ్ముటనీవెటు ఓ కపిరాజా!

ఓ గుణవంతా! వాలిబలముతో
ఛిద్రములొనరుచి సప్తసౌలముల
ఒక్కదానిని రాముడు త్రుంచిన
నమ్ముదు వారిని చంపగలుగునని

లక్ష్మణమూర్తి : పర్వతమంతటి
దుండుభి ఎముకల గూడును రాముడు
రెండువందల ధనుసులదూరము
చిమ్మిన, నమ్ముదు రాముని శక్తిని

“పరీక్షపెడితిని రామునిబలముకు”
అనిన శంకయు భయములతోను
తిరిగిపలికెను రవిసుతుడంతట
వాలిబలముతో సురలనుమించును

॥శ్రీరఘరాముని॥

విక్రమమందు అజేయుడాతడు
తిరుగులేని అతి పౌరుషవంతుడు
ప్రివకోపము - వేగము - బలము
తెలిసి నేనిట దాగియుంటిని

దశరథనందన మిత్రుడవీవు
దయగల ధీరసత్తముడవయా!
దొరకెను హిమగిరి ఆశ్రయమంతటి
ఆశ్రయమ్ము-నా బ్రతుకు ఫలించెను

నీ ఆకారము, బుద్ధి బలములు
మాటలతీరు పూర్తిదైర్యమిడు
నివురుగప్పిన నిప్పువు నీవు
“అయినా ఆజితా నిన్నెరుగనుకద”

వాలిభయముతో నిటుమాటాడితి
అనుచుపలికిన సుగ్రీవునిగని
రాముడు పలికెను నీ సంశయము
తీర్చెదచూడుము కపికులోత్తమా !

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
దుందుభికాయము ననాయానముగ
బొటనవ్రేలిచే పదియోజనములు
చిమ్మెను విస్మయమందగ నందరు.

అంతట పలికెను సుగ్రీవుడట
రామా యిపుడీ కశేబరమ్ము
ఎండినమ్రోడై ఎముకలగూడయె
శ్రమనెరుగని నువు చిమ్మితివిటుల.

॥శ్రీరఘురాముని॥

యుద్ధముచేసి అలసినవాలి
మాంసము నెత్తురు నిండిన కాయము
ఎత్తివినరెను అవలీలగను
కావున నిన్ను దయతో వేడెద.

ఈ పరీక్షలో నా నమ్మకము
కుదురుకొనుటది అతికష్టమయా!
కావున నీవు సప్తసాలముల
ఓక్కడానిని కూల్చుము నమ్మెద.

వాలిని మించిన బలవంతుడవు
అయినా నేను స్వయముగ తెలియగ
కోరితి అనువుల తీపిని వదలక
నిన్నునమ్మిమరి - పోరుకు పోవలె.

కరితొండముతో సరిపడు చాపము -
శరసంధానము చేసి వదలిన
శరము తప్పక కూల్చును తరువును
సందేహము నాకెంతయు లేదు.

తేజమునందు నూర్యునిమాదిరి
గిరులయందున హిమవంతునిగ
చతుష్పాదముల సింహము పగిది
నరులందున నువు శ్రేష్ఠుడవయ్యా !

12. సుగ్రీవునికి రాముని శక్తి తెలియుట- వారితో సుగ్రీవుని యుద్ధము

అంతయు వినిన రామచంద్రుడు
నమ్మకమొదవగ సుగ్రీవునకు
ఘనకోదండమునందుకు నిలచి
బంగరుమొనగల శరమును తొడిగి

విడిచెనుగురితో సాలమ్ములపై
దిక్కులు ధ్వనిచే పిక్కటిల్లగా
రయమున శరము మద్దితరువులను
చీల్చుకుపోయి గిరినే చీల్చి.

అంతట ఆగక అవనినిజొచ్చి
పైకివచ్చి మరి విజయగర్వముతో
వీరపుంగవుని అమ్ములపొదిలో
పదిలమ్ముగను నీలచుటగొంచి.

ఆశ్చర్యముతో గగురుపొటుతో
రవిసుతుడంతట శిరసునువంచి
రామచంద్రుని పాదమ్ములపై
ప్రణామముంచి పలికెత్తిరుగ.

దశరథనందన ఇంద్రుడు కూడిన
దేవగణములను - అనురులందరిని
వీరకాలమున గెలువజాలుదువు
వీలనేను మరి వారిని చెప్పుట.

మద్దిచెట్లను కూల్చెను శరము
గిరినే చీల్చిన దివ్యశరమది
పాతాళములో జొరబడిరాగల
శరనై పుణ్యము నీకే తగును.

ఓ నరపుంగవ : నాకొరకై నువు
వాలిని చంపుము వేదన తీర్చుము
కరములు ముడిచి ప్రార్థించితిని
మహాత్ముడవు నువు మైత్రికి నెలవు”

వేడుకొనెడి ఆ సుగ్రీవునిగని
ప్రేమమీరగా కౌగలించుకొని
“పోదము రమ్ము-పోరుకు రమ్మని
వాలిని పిలుపుము జాలము చేయకు”

అని పలుకుచును రామలక్ష్మణులు
కపులందరును వెంటనడువగా
సాగి, తరువుల చాటున నిలిచిరి
ముందుకు సాగిన సుగ్రీవుడట

సింహనాదముతో దిక్కులవియగా
వాలిని పోరుకు రమ్మని బిలువ
పశ్చిమాద్రిపై నిలచిన రవియై
కోపమునిండి వాలి నిలచెను

భీకరమయిన పోరుసాగినది
పిడుగుల నవ్వడి పిడికిటిపోట్లతో
చరువులు-అరువులు సాగిన యుద్ధము
బుధుడంగారక పోరుగ తోచెను

పోరుపెరుగగా రామచంద్రుడు
వింటిని ఎక్కుపెట్టి చూడగా
సోదరులిరువురు అశ్వనిసురలన
ఒకేరూపము బలములునిండి

గుర్తించుటకు వీలుతెలియని
సందేహముతో రాముడు పడగ
ప్రాణముతీయు శరమును విడువగ
మనసురాకమరి ఊరకుండెను

వాలిదెబ్బలకు ఓర్వజాలక
నెత్తుటదడిసిన ఆ సుగ్రీవుడు
రామునిజాడ తెలియకపోగా
పరుగిడె తిరిగి ఋష్యమూకము

తరిమినవాలి ఛీ : యని పలికి
బ్రతికిపోతివని హేళనచేసి
తిరిగిపోయెను రామచంద్రుడు
హనుమంతునితో చేరె సుగ్రీవుని

ముందర నిలచిన రామునిగాంచి
సిగ్గుతో తలను వంచి రవిసుతుడు
పలికెను “రామా! ఇటు చేయుటకు
ఏమపకారము నే చేసితిని ?

నమ్మక మొదవగ శక్తినిచూపి
పోరుకుపొమ్మని నను నమ్మించి
శత్రుపువాత బడజేయుటచే
నీకు కలిగెడి లాభము ఏమి?

వాలిని చంపను నేనని చెప్పిన
నేనీగిరిపై బ్రతుకుచుందును
పోరుకుపొమ్మని ప్రోత్సహించినది
చావుదెబ్బల పొల్లేయుటకా ?”

॥శ్రీరఘురాముని॥

అనుచు పలుకుచు రోదించెడి, ఆ
సుగ్రీవునిగని రామభద్రుడు
“నాయన : నీవు కోపించకుమా
శరమువదలని వివరము వినుము

దూపమునందు వయస్సునందున
చూపునందు మరి వేషమునందు
మాటలయందు కంఠస్వరమున
దై ర్యమునందు ఇరువురు సములే

మీలో వారిని తెలియగనై తిని
శరమువదలినచో వ్యర్థముగాదు
నీకాశరమే తగిలినచో మరి
సర్వమునాశము అయినటులేకద :

ముందువెనుకలు ఆలోచించక
విడచినశరము నిన్నే కూల్చిన
కార్యముకాక పోవుటకాగా
శాశ్వతమైన అపకీర్తికదా :

అభయమునిచ్చి తానేకూల్చుట
ఎంతటిపాపమో ఆలోచించుము
దానికి ప్రాయశ్చిత్తము లేదు
తీరుగ తెలియుము సూర్యసందనా:

నా వచసములు నమ్ముము నీవు
తిరిగి వారితో పోరగపొమ్ము
నాకు తెలిసెడి గుర్తు ధరింపుము
వారికూలు నా వాడి బాణమున

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
గజపుష్పమ్ముల తీగనొకటిగని
లక్ష్మణమూర్తిని ఆదేశించెను
లతను హారముగ కపికి వేయగా

సౌమిత్రపుడు లతాహారమును
రవిసుతుమెడలో వేయగనతడు
తారాకాంతుల వెలిగెడి రవియై
తిరిగిపోరగా బయలుదేరెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

13. వారితో పోరుకు సుగ్రీవుడు రెండవమారు వెడలుట

రామచంద్రుడు రవికిరణములగు
శరములు, ఘనమగు వింతితో నడువ
లక్ష్మణమూర్తి సుగ్రీవులు ముందై
నలుడు-నీలుడు-తారుడు-హనుమలు

అనుసరించగా సుందరమయిన
పూపొదలనుమరి పక్షిగుంపులను
పూలబరువుచే వంగిన తరువుల
తటాకాలను గిరిప్రదేశములు

వైడూర్యములన మెరసెడి ఆకులు
సిగ్గునిండిన మొగ్గలుండినది
విరసినకమలము లుండినకొలను
శుభముగ కన్నుల కగపడెనచట

కారండవములు హంసబెగ్గురులు
నీటికోళ్లుమరి చక్రవాకములు
మధురస్వనములు నింపెను మడుగుల
పచ్చికమేసెడి జింకలగాంచిరి

నడచుకొండలు కారుమబ్బలన
తిరిగెడుగజములు తటాకాలను
కలవరపెట్టుచు నీటిని చిమ్ముచు
గట్లను త్రోయుచు కనబడెనచట

రామచంద్రుడట ఒకప్రదేశమున
చిక్కగనున్న తరువులగాంచి
ఒప్పుమీరగ పెరిగినపనము
వివరముచెప్పగ కోరె రవిసుతుని

సాగుచుపలికెను సుగ్రీవుడట
“సప్తజనులను” ఋషులేడుగురు
శిరసులు భువిపైనుంచి తపసుతో
ఏడు దినములకు ఒక్కతడవనే

వాయుభక్షణ చేయు తాపసులు
నీటియందునే నిద్రించుచును
ఏడువందల సంవత్సరములు
తపసుచేసి రవితేజులు అయిరి

తపసు ఫలించగ తనువుతోడనే
నాకముచేరిరి ఆ మహాత్ములు
వారి మహిమచే చెట్లుచుట్టిన
పనము చొరగను శక్యముకాదు

దేవాసురులకు భయము దీనిగన
పక్షులు జంతువు లిందడుగిడవు
అడుగిడెనామరి దారితోచక
పనమున తిరుగుచు-వెలువడలేవు

॥ శ్రీధర్మరాముని ॥

ఆభరణమ్ముల సుందరనాదము
ఆనందమగు మంగళవాద్యము
మృదుభాషణలు సురసంబంధపు
పరిమళవాయువు వీచును ఇచట

రామా! చూడుము త్రేతాగ్నులవి
వెలుగుచున్నవి గాలికి ఆ పొగ
తరుశాఖలలో యెఱ్ఱనికాంతితో
కపోతకంఠము రంగును పోలెను

తరువులపైన ఆ పొగనిండగ
కాననమందలి వృక్షములన్నీ
మేఘకాంతిచే ఆకులవన్నెచె
వై డూర్యముల కొండగతోచును

రామా! నీవు అనుజునితోను
ఇచ్చటనుండే మ్రొక్కుము మునులకు
మునులకు మ్రొక్కిన వ్యాధులంటవు''
అనగా మ్రొక్కిరి దాశరథులట

మునులకుమ్రొక్కి తేజమునిండి
రిపుసంహారణకు ఆయుతుడై అట
భద్రమూర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
వాలియేలు కిష్కింధనుగాంచెను.

14. సుగ్రీవుడు సింహనాదముతో వాలిని పోరుకు రమ్మనుట

రోషమునిండి సుగ్రీవుడట
మేఘగర్జనము చేసెను అపుడు
తేజోవంతుడు ఆయినరామునితో
నగరము జూపుచు పలికెను అంత

‘‘కావలి కపులను వలచేజుట్టి
యంత్రరక్షణ సున్ననగరమది
నీ మాటలవి ఫలించు తరుణము
వచ్చెను రాఘవ కను కిష్కింధను’’

రాముడు పలికెను అనునయముగను

‘‘అర్కసుతా ! నువు పుష్పమాలతో
చుక్కలు చుట్టిన సూర్యుని మాదిరి
వెలుగుచుంటివది అశుభము వాలికి

వాడిబాణమున భ్రాతృకంటకుని -
కూల్తును వానిని కనబడనిమ్ము
కనబడి వాలి బ్రతికిన అపుడు
నను నిందించిన సరియగునయ్యా!

భయమును వదలుము సూర్యనందనా !

నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చెద విసుము
వాలిని యుద్ధోన్మత్తుని చేసెడు
సింహనాదమును చేయుము ఇపుడే

శూరుడు-శత్రువు ఘనతకు లొంగడు
అబలల ముందవహాసము కలుగును
ఓటమి శంక మదిలో కలిగిన
దురాగ్రహముతో ముందుకురుకును’’

॥ శ్రీరఘునామ ని ॥

దశరథనందను ధైర్యవాక్కులతో
రవిసుతుడంతట ఉఱుమై ఉఱిమి
దిక్కులవియగా నాదము చేసెను
సంద్రపు ఘోషగ ధ్వని వినిపించెను

మేతకుపోయి వచ్చెడిగోవులు
భీతిలి పరుగిడుచందముగాను -
అరాచకములో కులస్త్రీలందరు
దుష్టులకందక చెదరిపోయినటు

యుద్ధభూమిలో దెబ్బలు తిని మరి -
పరుగిడు అశ్వము లన్నతీరుగ
పరుగిడె మృగములు, పక్షిలన్నియు
నింగిని వదలి నేలకురాలెను

పక్షులు నేలకు రాలిన చందము
పుణ్యము తరిగి పుడమిని రాలిన
గ్రహముల తీరుగ నుండగనపుడు
ఎగసిన ధ్వని అటు వాలిని పిలచెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

15. వాలిని యుద్ధవిముఖునిగా చేయుటకై తార ప్రయత్నించుట

సుగ్రీవుని కంఠము వినబడినంతనె
అంతఃపురమున వాలి లేచెను
మత్తుజారెను కోపము హెచ్చెను
సంధ్యాసూర్యుని చందము ఆయెను

గ్రహణమునాటి సూర్యుడాయెను
క్రూరమైన తన కోఱలు మెరయగ
మంటగ మండుచు, కలువలులేని
మడుగురీతిగ కాంతులు తరిగెను

పండ్లు పటపట కొరుకుచు నతడు
 ధరణి పగులునటు త్రొక్కుచునపుడు
 యుద్ధముచేయగ బయలుదేరగా
 తారప్రియముగ కౌగలించుకొని

శుభకరవాక్కులు పలుకగనేర్పరి
 భయముతో భర్తకు మేలుకలుగగా
 పలికెను, “కోపము ఏటిసీటివలె
 వచ్చినదానిని వదలుట మేలు

రాత్రి ముడిచిన మురిపెపు సుమములు
 తెల్లవారగనె తిసివేయునటు
 వదలుము కోపము, ఉదయముకాగా
 పోరినరాదు నీ కవకిర్తి

ఇపుడే పోరుకు పోయిన నీకు
 అపకారమిది ఏమని అనిన
 ఇంతకుముందే నీచే ఓడిన
 వైరి ఇంతలో వచ్చున బలముతో ?

పరుగిడె ప్రాణము నిలుపుకొనుటకై
 పోరగవచ్చి పిలచె ధైర్యముతో
 సాహసమెటుల వచ్చెనో తెలియుము
 నామదికెంతో సందేహమది.

మునుపటిమాదిరి సింహనాదము
 కానేకాదు కారణమేమో?
 బలము ధైర్యము - గట్టి ప్రయత్నము
 కనబడుచున్నది కారణముండును

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

అతిబలమయిన సాయముతోడై
అజికిబొమ్మని ధైర్యమునిడనిచొ
అంతటి గొప్ప సింహనాదమును
అర్క-సుతుడుమరి చేయడు నాథా :

నేర్పరితనము తెలివితేటలు
పుట్టుకతోనే నేర్చె రవిసుతుడు
బలము గ్రహించక సాయమునందడు
అల్పులచేర్చుకు పోరగ రాడు

నా ప్రాణేశ్వర నే నిటు పలుకుట
వట్టి ఊహయని మదిలో తలచకు
అంగదుడింతకు ముందే తెలిపెను
వేగులవలన వినిన వార్తను

అయోధ్యాపతి తనయులిద్దరు
రఘువంశమున పుట్టినవీరులు
రామలక్ష్మణుల పేరున బరగెడు
అజేయులయిన సోదరులిరువురు

ఋష్యమూకమున నుగ్రీవునితో
చెలిమిచేసిరి-వారిలో రాముడు
వినుతకీర్తియై వెలయు త్రిభాముడు
ఉచితానుచితము లెరుగును బాగుగ

సాధుజనులకు నీడనిచ్చును
ఆర్తజనులకు మహాగతియగు
బాధెతులందర కభయప్రదాక
విస్తారకీర్తికి నెలవగు రాముడు.

జ్ఞానవిజ్ఞానపు సంపన్నతతో
సకలధాతువుల నెలపు హిమగిరిగ
సకలశుభముల కల్యాణగుణముల
స్థానము రాముడు దశరథ తనయుడు

సత్యవాదిగ తండ్రిని చేయగ
కదలె కానలకు ఆ రఘురాముడు
అమితవిక్రముడు అజేయుడతడు
మహాత్ముతో మరి విరోధమేల ?

నీ దోషములను ఎంచుటకాదు
చులకనగా నిను చేయుటలేదు
నే నుడివినటు వానరేశ్వరా
చేయుట శ్రేయము కోపించకయా!

వీరులందు నువు అగ్రగణ్యుడవు
కానీ, నీ సరి వీరుడుండును
రామునితో నువు కలహించకుము
తమ్ముని చేయుము యువరాజుగను

నా ఆలోచన చెప్పితి నేను
నీకు తోచినటు చేయుము నీవు
బలమున నీకు ఈడగువాడు -
నీ తమ్మునితో వైరము వీడుము

రామచంద్రునితో సఖ్యము చేయుము
సుగ్రీవునిపై వలదు మత్సరము
అటులచేసిన రాముడు నిన్ను
ద్వేషించకను దరి చేర్చుకొను

నాథా! నీకు సోదరుడొకడే
అన్నా! అని ఆప్యాయముగాను
పిలచెడివాడు విధేయు డతడు
ఉత్తమగుణములు కలిగినవాడు

కపివీరులలో సుగ్రీవునితో
సరిపడు బలము ఎవ్వరికున్నది ?
దుష్టుడుగాడు ధిక్కరించడు
సద్గుణయుతుడు గురిగలవాడు

తండ్రివైపు నీ బంధువు అతడు
మిగిలిన బంధువు లందరు కూడ
తరుణులవంక వచ్చినవారే
కావున అసల్గు బంధువు అతడే

అనుజుడు కాడా ఆ సుగ్రీవుడు
ఏకగర్భ సంజాతులు కారా ?
శత్రువుకాదు బంధువు నీకు
కావున నీ దరి చేర్చు ప్రేయముగ

నీ, మేలు కోరెడి దానను నేనని
నిండుగ నీవు నమ్మిన ఎడల
నాపై ప్రేమ నిండిన భర్తవు-
ప్రియమగు కార్యము చేయగ నెంచిన

నీ తమ్మునితో స్నేహము చేయుము
సుగ్రీవునిపై క్రోధము వీడుము
తప్పుయోచనఘు కాదిది నాథా!
నీకు మరియొక మార్గములేదు.

ప్రాణేశ్వర : నా మాటలు వినుము
కరములు మోడించి ప్రార్థించితిని
కోపము వలన మేలు కలుగదు
కీర్తికరము మరి కానేకాదు

అమితవిక్రముడు ఇంద్రతేజుడు
రామచంద్రునితో వైరము వలదు
వలదువల''దని తార పరికినను
వారి వినకనే తిరిగి పలికెను.

॥శ్రీరమురాముని॥

16. వారి సుగ్రీవుల యుద్ధము - రామబాణముచే వారి కూలుట

బుద్ధిబలములో మిన్నగు తారతో
నక్షత్ర సమమగు నఖములు కలిగి
నీతివిద్యలో నేర్పరి - అయిన
భార్యతో పలికెను కోపమునిండి

“చంద్రముఖీ : ఇటు పలుకుట తగునా ?
తమ్ముడు పాడు - అయినచో మరి
అతిశయించిన బలగర్వముతో
పోరుకు పిలచున సింహనాదముతో

ఇట్టివానినా నే క్షమియించుట
శూరులకుండున ప్రాణపుతీపి
అపజయమెరుగని వెనుకడుగిడని
శూరుని చావు రిపు అవమానమె

మీదకు వచ్చి సింహనాదము
చేయువాడు మరి శూరుడగునట
బలహీనుడనై ముందుకురాక
పడిపుండెడి గతి నాకేమొచ్చెను ?

రామచంద్రుడు చంపును అనుచు
భయపడుచుంటివి కారణమేమి ?
రాముడు నా కపకారము చేయడు
ధర్మమూర్తి మరి చంపున నన్ను ?

నీవు స్త్రీలతో అంతిపురమునకు
పొమ్ము-నేను మరి పోరుకు పోయెద
నావై ప్రేమ నిండిన నీవు
పలికినదంతయు వింటిని నేను

బలమున చాలడు గొంతేలేదు
అట్టివాడు మరి సింహనాదమును
చేసిన నేను భరించగలనా ?
భుజబల శౌర్యము చూపి వత్తును

ముష్టిఘాతముల కలబడి పోరి
సుగ్రీవుని బలగర్వము నణచెద
చంపను వానిని-నమ్ముము నన్ను
నా ప్రాణముపై శపథము చేసితి

నా జయమును నువు కోరుకొనుచును
మరలిపొమ్ము మరి అంతిపురమునకు''
అనగా తార ప్రదక్షిణించి
మంత్రపూతముగ మంగళమనుచు

హీనస్వరముతో రోదించుచును
మిగిలిన స్త్రీలతో లోనికి పోగా
ఇనుమడించిన కోపముతోను
పోరగపోయెను వారి అంతట

రోషమునిండి నిట్టూర్పులతో
వైరిని చూడగ నలువంకలగని
ఒకచో మండెడి అగ్ని తీరుగ
నేలను తన్ని నిలబడినట్టి

బంగరుఛాయతో వెలుగు సుగ్రీవుని
గాంచిన వారి దట్టి బిగించి
ముష్టిబిగించి బంగరుమాలతో
ముందుకురాగా రవిసుతు డంతట

ఎదురు రాగను వారి పలికెను
“వజ్రమువంటిది ముష్టిఘాతము
నీపయిబడును పారిపోకుము”
అన సుగ్రీవుడు తిరిగి పలికెను

“నీ తల నా యీ ముష్టిచె నిపుడే
చితుకగొట్టెద సందియమెందుకు”
అనగా వారి ఒక్కటి మోదగ
నెత్తురు కారెను రవిసుతునకును

తిరిగి సుగ్రీవుడు తరువును బెరకి
గిరగిర త్రిప్పి వారిని కొట్టగ
అతి బలశాలి వారి అంతట
గడగడ వణకుచు విలవిలలాడెను

తమ్ముని దెబ్బకు వారి అచ్చట
బరువుతో నిండిన పెద్దఓడ అది
పెనుతుపానుకు ఊగినట్టుగ
ఊగిపోయెను కలవరపడెను

॥శ్రీరఘరాముని॥

వాయువేగము గరుడవేగము
కలిగిన వీరులు వాలి సుగ్రీవులు
ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
వెనుదీయక మరి పోరసాగిరి

ఆకాశములో సూర్యచంద్రులన
వెలుగుచువారు పోరగనంత
వాలి బలమది క్రమముగ హెచ్చెను
రవిసుతుబలము తగ్గె క్రమముగ

వాలి బలముచే విక్రమమంతయు
చెదరి సుగ్రీవుడు రోషమునిండి
యుద్ధముచేయుట కొనసాగించెను
పట్టుదలతో మరి పోరసాగెను

ముష్టిఘాతముల - పెద్ద తరువులతో
నఖముల గీరుచు - కాళ్ళతో తన్నుచు
ఒకరిని మించిరి మరి యొకరన్నటు
పోరసాగిరి సోదరులిరువురు

మీద దుముకుచు చెట్లచె కొట్టుచు
నేలనీడ్చి మరి పిడికిట గ్రుద్దుచు
ముఖాముఖిగను కలయబడుచును
వాసవ - వృత్ర సమరము చేసిరి

వాలిబలము మరి హెచ్చిపోయెను
రవిసుతుబలము క్షీణించగను
దెబ్బలు తినిన సుగ్రీవుడట
నలువంకలకు గలయజూచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

మిక్కిలి బాధలొ నున్న మిత్రుడు
అభయమునందిన ఆంతరంగికుడు
కన్నుల ముందర రిపునికి లొంగి
ప్రాణాంతకమగు బాధను పడగ

కన్నుల గాంచెను రామభద్రుడు
భయంకరమగు తేజముతోను
వాలిని చంపగ చాలిన బాణము
ప్రియదర్శనుడు విసురుగ తీసి

అల్లె త్రాటికి బిగించి నిలచెను
అల్లడెలేచెను టంకారధ్వని
నింగిని పక్షులు నేలను మృగములు
నిలువలేక మరి నేలను బడెను.

వజ్రాయుధమన వేగము గలిగి
పిడుగుపడినటు వచ్చిన బాణము
రాఘవుచేత వదలబడినది
వాలి తొమ్మన సూటిగ నాటెను.

రామబాణమది తొమ్మన నాటగ
ఆశ్వయుజమున పున్నమినాడు
కూలినయట్టి ఇంద్రధ్వజమై
వాలి అంతట ధరణిని బడెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

17. వారి శ్రీరాముని నిందించుట

మొదలు నరకిన మానై పడెను
నేలను కూలెను వారి అంతట
చంద్రుడులేని ఆకాశమువలె
ధరణి తేజము నన్నగిల్లెను.

వీరుడు వారి నేలబడినను
పరాక్రమమ్ము. తేజము విడువక
ప్రాణమ్ములను నిలపగ చాలెను
ఇంద్రదత్తమగు హరమహిమచే

వాసవు దొసగిన బంగరుదండ
మేలగు కాంచన హరము మెరయగ
సంధ్యాసమయము ఎఱ్ఱని కాంతితో
వెలిగెడు మేఘము అన్నటుతోచెను.

కాంచనహరము మెరయుచుండగ
ఘనమగు శరము తొమ్మున నుండగ
నిర్మలమయిన దేహముతోను
మూడు వన్నెల వెలిగెను వారి

రిపులకూల్చగ చాలిన వారికి
నాకలోకము పంపగ చాలిన
రాఘవులింటిచె వెడలిన శరము
ఉత్తమ గతిని కలిగించినది.

జ్వాలలు తగ్గిన అనలము వోలె
ప్రళయములో మరి జారిన రవియై
పుణ్యము తరిగి పుడమిని బడిన
యయాతి తీరుగ నుండిన వారిని

॥శ్రీరాముని॥

సురపతి వలె ధిక్కారము నెరుగని
మృగరాజంతటి తొమ్ము గలిగిన
దీర్ఘ బాహువుల వెలిగెడు వాలిని
తేజము నిండిన వదనము గలిగి

తననే కొట్టిన అతి బలశాలిని
మెచ్చుకొనుచు తా-చూడగ నెంచి
నలుదిక్కులకు చూచెడి అగ్నిని
రాముడు చేరెను అనుజునితోను

లక్ష్మణమూర్తితో చెంతకు చేరిన
అతి పరాక్రముడు రామచంద్రుని
చూచిన వాలి ధర్మము వినయము
నిండిన కఠినోక్తులతో పలికెను.

''రామా : నీవు రాకుమారుడవు
శాస్త్రజ్ఞానము కలిగినవాడవు
గొప్ప కులమున బుట్టినవాడవు
కీర్తి-తేజము కలిగినవాడవు

అంతటివాడవు ఆహవభూమిలో
నీపై దృష్టి నిలపని వాడిని
వీరునిగానే పోరుచుండగ
తొమ్మున గొట్టుట ఘనమగు పనియా ?

రామచంద్ర-నిను హితునిగతలచుచు
దయాలక్ష్మికి నెలవుగ నెంచుచు
ఉచితానుచిత జ్ఞానమూర్తిగ
లోకులు పొగడుచు నుండిరి కాదా :

॥శ్రీరఘురాముని॥

పోరగబోకుము సుగ్రీవునితో
అతనికి రాముడు తోడని తార
చెప్పిన వినక వచ్చితి పోరుకు
రాజగుణములు కలవని తలచితి.

శమ దమాదులు - ఓర్పు - ధర్మము
ధైర్యము - సత్యము - పరాక్రమము
అపరాధులనే దండించుటవి
రాజులకుండెడి సద్గుణములు

అట్టి గుణములే నీలో కలవని
గట్టిగనమ్మి వచ్చితి పోరుకు
మట్టుపెట్టితివి ఎట్టి వీరుడవు
ఇట్టి అకార్యము చేయుట తగునా ?

గొప్ప గుణములతో శోభిలువాడవు
హేయ కార్యమును వీలచేతువని
ఇతరులతో నే పోరుచుండగ
నన్నే విధముగ హతమార్తువని

నిన్ను మున్ను మరి చూడకుండుటచె
మోసపోతిని నేల కొరిగితి
ఏ విధి నాపై వచ్చును అనుకొని
వచ్చితినేను - నిజము నెరుగక

పచ్చిక కప్పిన బావివిసీపు
బూడిద కప్పిన చిచ్చుపుసీపు
పాపపు నడవడి - రాజవేషము
మాయలమారివి తెలియగనై తిని.

॥శ్రీరఘరాముని॥

నీ ముఖమును నే నెరుగను కాదా
 నీ నగరము నే నెరుగను అసలే
 నీ కపకారము చేసి ఎరుగను
 నావై నీకు కలహము ఏల ?

ఈ వనసీమల కాయల కొరుకు
 శాఖామృగమును - విరోధిగాను
 అట్టి నన్నునువు ఈ విధముగను
 చంపుట కేమి కారణమయ్యా !

రాచకులమున పుట్టినవాడవు
 వేదాధ్యయనము చేసినవాడవు
 తేజము గలిగి జ్ఞానము నందియు
 ధర్మాత్మునిగా వేషము దాలిచి

లోకమునకు మరి కిడు చేయుటకు
 ఏ విధి నీకు మనసు గలిగినది
 క్రూర కార్యములు చేసెడి నీవు
 పెద్దమనిషిగ ఏల నటించుట?

బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠులు చెప్పిరి
 సామదానములు - శౌర్యము - సత్యము
 క్షమా - ధర్మము - ధృతితో దుష్టుల
 దండించుటవి రాచగుణములని

ఫలమూలములు తిసువసచరులము
 పురుషుడవీవు మనుజోత్తముడవు
 మృగముల మయితిమి రానీ - రామా !
 మనుజుడవై మరి మసలుట ఇటులా?

॥శ్రీరఘురాముని॥

భూమిగాని మరి బంగరుగాని
రజితముగాని కలహకారణము
నే తిను ఫలములు-దుంపలు నీకు
లేకపోవునని చంపితివా నను ?

మంచిమాట మరి అనుగ్రహములు
మంచిరాజుల సౌమ్యులు వెలయును
దుర్వినయము మరి కిడొనరించుట
దుష్ట భూపతుల పాతై యుండును.

కానీ రామా ! నీలో రెండును
మేళవించి మరి యున్నవి కాదా !
స్వేచ్ఛగ రాజులు చరింపజాలరు
ధర్మబద్ధులై యుండగవలెను

ఇంద్రియాలకు వశుడవు అయి నువు
కోరికలన్నీ తీర్చుకొనుటకై
మంచి చెడ్డల మిశ్రమమయితివి
విల్లు చేతగొని విర్రవీగెదవు.

ధనమార్జించగ నియమములేదు
ధర్మమునందభిమానములేదు
కోరికలకునువు మనసందించి
మనసగు రీతిని చరించుచుంటివి

నిరపరాధిని దోషినిగాను
నన్ను చంపితివి నీవీ శరమున
నిలబడి సజ్జనులందరి ముందర
నీవే జవాబు చెప్పెదవయ్యా ?

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

జీవహింసను చేసెడివాడు
చోరుడు - నెపములు చెప్పెడివాడు
గురుభార్యను తను పొందినవాడు
రాజహంతకుడు - నా స్తికుడున్నా

గోవధచేసెడి దుర్మార్గుడును
అన్నకన్నతను ముందుగ పెండ్లై
చరించుజనులు అందరు కూడ
నరకవాసులై పడివుందురు కద !

సజ్జనులగు నీ వంటి జనులు మరి
నా మాంసమును తినరుకదయ్యా !
నా చర్మము మరి నా ఎముకలవి
నా రోమములు పనికే రావు.

ఐదుగోళ్లు కల జంతువులందు
అశుభము - ఉడుము - తా బేలున్నా
ఏదుపంది మరి చెవులపిల్లియు
మాంస భక్షణకు నిర్ణయించినవి

మాంస భక్షణకు నేకొరగాను
చంపితివేల తెలుపుము నీవు
ఎముకలు చర్మము ముట్టగరానివి
మట్టు పెట్టుటకు కారణమేమి?

తార చెప్పిన హితవచనమ్ములు
కాలదన్ని, నే బుద్ధి హీనతతో
వచ్చిన దానికి ఫలితము నేను
అనుభవించుచు నుంటిని కాదా !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

ధరణీనాథుడవని నువు తలచకు
నీచుడు - ధూర్తుడు భర్తగనున్న
శుభశీలియగు స్త్రీ ఇలనెపుడు
భర్తృహీనయని తలచగవలెను

అపకారమన్నది ప్రధానమైనది
నీచమయిన మనసున్న వాడివి
జితేంద్రియువలె నటించువాడవు
పుట్టితి వెటుల దశరథుకడుపున?

అంకుశమ్మును లక్ష్యపెట్టక
వక్రమార్గమున చరించునట్టి
హస్తీమాదిరి అధర్మ వర్తివి
నాదు కర్మ నీ పాలబడుటది

ధర్మము - జ్ఞానము నిండిన వృద్ధులు
భీభీ ! అను దుష్కార్యముగాదా !
ఏ ముఖముతో వారందరిముందు
నిర్భయమ్ముగా తిరిగెదవయ్యా !

ఎంతటి మగసిరి కలిగినవాడవు
ఆలి అపహరణ చేసినవానిని
ఏమి చేసితివి? నీ మగతనము
తటస్థమైన చూపితివయ్యా !

రామా ! ఎదిరి పోరిన పస అది
త్రుటిలో యమపురి కంపియుందును
మత్తుడు నిద్రలో పాము వాతబడె -
అటులే చచ్చితి - కనబడకుంటివి.

॥ శ్రీ ౫ మురాముని ॥

రామా : నీ కథ తెలుపకపోతివి
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేసి మరి
నను చంపుటకు కారణమేదియో
తెలిసిన నేను నా శార్యముతో

కపటచిత్తుని ఆ దశకంఠుని
అజిని కొట్టి నిలబెట్టెదను
ఒక్క పూటలో నీ సతి సీతను
నిలపజాలుదు నీ సమక్షమున

“శ్వేతాశ్వతరి” ఉపనిషత్తును
మధుకై టభులు అపహరించిరి
హయగ్రీవుడై శ్రీహరి-కడలితొ
దాగిన వారిని సంహరించి-తను

వేదశృతిని తెచ్చెను వింటివ
అటులే నేను సీతాదేవిని
తేగల చాలుదు తెలియకపోతివి
తగని వానితో నెయ్యమేలయా?

నే మరణించిన లాభము కలుగును
రిష్కింధేలగ సమయము వచ్చును
కావున తమ్ముడు-నను చంపుటది
సమంజసముగా తోచును కాదా !

కానీ నీకు ఏమి లాభము
రాజ్యమురాదు రమణీరాదు
వక్ర మార్గము అధర్మమైనది-
న్యాయమైనదని చెప్పగరానిది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

పుట్టినవాడు గిట్టుట తప్పదు
ధరణిని బ్రతుకు శాశ్వత మెవరికి ?
చావుకొరకు నే వ్యధ నొందనయా
శార్యము చూపక చచ్చితినేను.

శూరుల మార్గము తప్పించితివి
శూరమర్యాదను దాటించితివి
సమాధానము ఏమి చెప్పెదవు
వెదకుము యుక్తికి తగినదానిని''

అనుచు పలుకుచు శరవేదనతో
నోరంతయును ఎండిపోవగా
దేహమంతయు మంటల మండగ
వారి పలికెను తేజము తొలగి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18. శ్రీరాముని ధర్మ సూక్ష్మ వివరణ

ధర్మార్థముతో కఠినముగాను
వారి పలికెను అవివేకముగా
కాంతులు లేని రవి వలె నుండెను
జలములులేని మేఘమాయెను.

చల్లారిన అగ్నిని పోలియుండెను
అంతట రాముడు పలికె వారితో
శరము వదలుట ధర్మయుక్తము
అర్థ కామములు గలవని అనుచు.

“ధర్మార్థకామములు వానరరాజా !
పురుషార్థములు మూటిని నీవు
శాస్త్ర ప్రకారము తెలియకపోయి
లోకాచారము కూడను తెలియక

తాడుమారు మరి చేసిన వాడవు
తిరిగి నన్ను నువు చపల బుద్ధితో
దూషించితివి తెలిపెద తీరుగ
అడుగక పోతివి పెద్ద తెవ్వరిని.

గిరులు-తరువులు-తోటలు-తోపులు
నిండిన పుడమి అంతయు వినుము
ఇఁజ్ఞాకుల నుండి మా వంశమున
పుట్టిన రాజుల పాలన నున్నది.

సౌర్యభౌములు వారని తెలియుము
సామంతుడవు స్వతంత్రుడేది?
సర్వజనులను మృగముల-పక్షుల
రక్షించుటది సౌర్యభౌముడే.

పురుషార్థములు పూర్తిగ తెలిసి
దుష్ట శిక్షణ శిష్ట రక్షణ
సత్యము-నీతి వినయ శౌర్యములు
కలిగిన భరతుడు రాజై వీలగ.

రాజ్యము నాకు లేకపోయినను
ధర్మపాలన సాగుచునున్న
భరతుని పాలన ధర్మవంతముగ
సాగుట కొరకై కొందర మిటుల

॥శ్రీరఘురాముని॥

భూమిని తిరుగుచు ధర్మరక్షణ
చేయుచుంటిమని తెలియుము నీవు
ధర్మహాని మరి చేసినవాడు
శిక్షనందుటే భరతుని పాలన.

పూర్వము రాజులు ధర్మరక్షణకు
దేశమునందు నలుమూలలకు
అదికారులను పంపుట తెలియుము
సామంతుని కర్తవ్యము ధర్మము.

అధర్మమేమి చేసితి నందువ
చెప్పెద వినుము ఓ బలశాలీ !
ధర్మ మార్గము వదలి కామముతో
చరించుటేటలా? రాజధర్మమా ?

ధర్మ వర్తనము నున్న వారికి -
తండ్రితో సమము - గురువు - అన్నయు
తమ్ముడు - శిష్యుడు - కన్న కుమారుడు
సద్గుణవంతులు అయినచో కొడుకులు.

ఓ వానరుడా ! ధర్మమన్నది
దేహేంద్రియముల కందనిదయ్యా !
పండితులయిన వారలకయినా
ధర్మసూక్ష్మములు అందక పోవును

చరాచరములలో ఆత్మగనుండి
హృదయాంతరములొ వసించునట్టి
పరమేశ్వరునికి సంపూర్ణముగా
సర్వము తెలియును నీ తెటు తెలియును ?

॥శ్రీరఘుకామని॥

నాకు తెలియక పోవుట ఏలని
నీవు అడిగిన నీతో నుండెడి
సహాయులందరు వానరులే కద
మూఢులు మరియు చపలమతులయా !

పుట్టుగ్రుడ్డితో మరియొకడట్టి
పుట్టు గ్రుడ్డియే చేరినట్టుగా
తెలియనివానితో తెలియనియట్టి
తోడు చేరిన తెలియుట శూన్యము.

నే నుడివెదవిను స్పష్టముగాను
కోపము నిండి నను నిందించకు
నిను జంపుటకు కారణమిదియే
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి

నీ సోదరుడు బ్రతికి యుండగా
అతని భార్యను పాప మార్గమున
కోడలు అగు ఆ రుమను పొందుట
దుష్కార్యము, మరి అనత్యమా అది ?

ధర్మము వదలి కామము నిండి
అడ్డగించెడి వాడే లేడని
నీతి తప్పుట-తమ్ముని భార్యను
పొందుట తప్పు. చంపితి నందుకు.

జనహిత మెంచక ధర్మము విడచి
దుష్ట గర్వమున చరించు వానికి
కట్టుబాటులు వదలిన వానికి
దండన మాత్రమే తగినది వినుము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

క్షత్రియకులమున పుట్టిన నేను
భూమినేలు రాపట్టి సోదరుడ
రాచ లక్షణము ధర్మ రక్షణము
నీతినిలపుట కీర్తి గడించుట.

ధర్మదూరమగు పనులను చేయుచు
పాపముచేసెడి కాముకుడవగు
నిన్ను నేను మరి సహించుటెటుల
దండించుట సరి రాచపట్టినై.

కూతురు - సోదరి - మరదలు ముగ్గురు
ఒక్క వరసతో ఆదరించనగు -
వారలతో మరి పొందునందిన
శాస్త్ర ప్రకారము వధ్యుడువాడు.

నిజమగు నెయ్యము నే చేసితిని
సౌమిత్రియు సుగ్రీవుడు నొకటే
నెయ్యము ఫలము రాజ్యము - లక్ష్మీయు
ఆలిని పొందుట చాలు మిత్రునికి

అట్టి మిత్రుని అండగ నుంటిని
ఆలి అపహరణ చేసిన వాలిని
కూల్చి, రాజ్యము రమణి నిచ్చెదను
అని నే ప్రతిన చేసితి వినుము.

అందరి ముందు ప్రతిన చేసితి
మిత్రుని హితము కోరిచేసితి
ధర్మరక్షణము నిలప కోరితి
రాచవంశపు కీర్తి నిలపితి.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

కొండలు - కోనలు - వనములు నీవని
పొలిచెడివి, ఇడ్డొకులవి
కావున నీవు సామంతుడవు
దుష్ట శిక్షణ సార్వభౌమునిది.

కట్టు వస్త్రముల తమ్ముని తరిమి
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి
తమ్ముని భార్యను పొందిన వానికి
మరణదండనమే శాస్త్ర సమ్మతము

సజ్జనులందరు మెచ్చగ తగిన
ధర్మ కారణములున్నవి కనుకనె
కన్ను మిన్నును కానక తిరిగెడు
నిన్ను నేను మరి చంపితినియ్యా :

ధర్మము నెరిగిన మిత్రుడెప్పుడూ
ధర్మ చరిత్రుని సాయపడవలె
ధర్మము నీకు తెలిసిన నెంచుము
పాపకర్మ కిది ప్రాయశ్చిత్తము

సదాచారులు ఆచరించునవి
పండితులంగీకారము నందిన
ప్రమాణమయిన మనుసూక్తులను
చెప్పెద వినుము వానర రాజా !

పాపము చేసిన జనులందరును
రాజు చేతిలో శిక్షను పొందిన
నరకము కేగక పాపము తొలగి
ఇంద్ర లోకమున నుందురు వినుము.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

చోరుని రాజు దండించుటయో
నిర్దోషిగను పరిగణించుటో
జరిగిన, చోరుని పాపము తొలగును
రాజ నిర్ణయము ధర్మ నిర్ణయము

పాపిని రాజు దండించనిచో
పాపము రాజుకు చుట్టుకొనునయా :
ఇంద్రకుమారా ! వింటివ తీరుగ
ధర్మమన్నది శిరోధార్యము.

ధర్మాత్మునిగా కీర్తి గడించిన
మా పూర్వీకుడు, మాంధాత, మరి
నీ వలె నడచిన ఒక సన్యాసిని
నిర్ణయగా దండించుట తెలియుము.

రాజులు తొలుత ఏమరి యుండగ
అధర్మపరులై కొందరు నడచిన
పిదప వారిని గ్రహించి రాజు
దండించిన మరి పాపము తొలగును.

ధర్మభ్రష్టులై చరించువారిని
గ్రహించి రాజు శిక్షించినచో
వారి పాపము తొలగుటె గాక
రాజు స్వర్గము చేరగ నర్హుడు.

కావున నీవు వంత నొందకుము
ధర్మ మార్గమున ధర్మము కొరకు
దునిమితి నిన్ను ధర్మ విషయమున
నేను కూడ మరి అస్వతంత్రుడను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

భరతుని పాలన సాగుచున్నది
ఇష్టాయిష్టము సాగనియ్యము
కష్టమయినను ధర్మము నెఠపుట
సామంతునిగా నీ కర్తవ్యము

మనుజుని కాను, మృగమునంటివ
ధర్మాధర్మము తెలియదంటివ
మృగమును చంపుట వేటాడుటయు
రాజ కులములో సదాచారము

మాంస భక్షణకు జనులు ఎన్నియో
మాయలు పన్ని జంతువులను మరి
హతమార్చినను, అట్టి జనులకు
పాపము అంటదు తెలియుము నీవు

వలలు పన్నుచు ఉచ్చులు వేసి
పల్లముచేసి అకుల కప్పి
వివిధోపాయము లుపయోగించి
వేటాడెదరు జంతులనిలలో

వ్రణముచె బాధను పడెడి రోగికి
వైద్యుడు శస్త్ర చికిత్స చేయును
రోగి యిష్టము అయిష్ట మన్నది
తలచడు వైద్యుడు కర్తవ్యములో

॥శ్రీరఘురాముని॥

రాజులు అటులే ప్రజల మంచికై
వారి ఇష్టము అయిష్టమెంచక
ధర్మ మార్గమున వారి రక్షణకు
తగినదానిని చేయుట ధర్మము

ప్రజలహితమునే రాజులు కోరుచు
ప్రజాహితముకై పనులను చేయగ
దోషులు కష్టము కలిగెననుకొని
రాజును చంపక నిందించకను

రాజధిక్కారము నెంతయునలుపక
రాజు చర్యలను పరిహసింపక
ఉండుట యుక్తము, ఏలన సురలు
ధర్మ రక్షణకు మనుజులగుదురు

ధర్మరక్షణకు రాజులగుదురు
దేవతలే మరి దిగివచ్చెదరు
ధర్మము నిండిన పుడమిని వారు
దయతో చల్లగ నేలుచుందురు

ధర్మనూక్ష్యము మదిలో తలచక
శరము వదలితిని అన్నకోపముతో
ఇచ్చవచ్చిన రీతిని పలుకుట
పాడిగాదుకద కపికుంజరుడా :

నా తాత-తండ్రులు ఏ ధర్మమును
అనుసరించి మరి కీర్తిగడించిరో
అట్టి ధర్మమునె అనుసరించితి
ధర్మదూరుడను కాకపోతిని

॥ శ్రీరఘురామని ॥

ధర్మరక్షణకు చంపితినిన్ను
తెలియుమునీవు వానరోత్తమా !
చెప్పితితీరుగ తిట్టిన తిట్టుము
తప్పుకాదని తోచిన-మెచ్చుము''

మెల్లగ రాముడు చెప్పిన ధర్మము
చల్లగ వారి చెవికెక్కినది
రాముని దోషము లేదని తెలిసెను
దూషించితిని పరితపించెను

''రామచంద్ర-నే నవివేకముతో
సత్యమూర్తివగు నిను నిందించితి
ధర్మవిషయమై నువు నుడివినది
సత్యము-సత్యము సందియమేమి?

అల్పులమగు మేమేవిధి నీతో
ధర్మవిషయమై బదులిడగలము
కఠినోక్తులను పలికితి రాఘవ!
నను కరుణించుము మన్నించుమయా !

రామచంద్రనువు సామాన్యుడవా !
ధర్మవిషయమున నుశిక్షితుడవు
యథార్థమైన జ్ఞానము కలిగిన
పండితులలో మరి శ్రేష్ఠుడవయ్యా!

నే నల్పుడను తప్పులబట్టితి
ధర్మకార్యములు చేసి ఎరుగను
దాటిపోవు నా తనువు ఇంకను
క్షమించినాను అను దయతో నువు

యుద్ధభూమిలో నీ బాణముతో
 తనువును వదలి ఉత్తమలోకము
 చేరగ నుంటిని ఓ రఘురామా !
 ధన్యుడనయితిని చింతింపనయీ !

తమ్ముడు-తార-బాంధవులెందరో
 అందరికొరకై నే చింతించను
 కనకాంగదుడు ముద్దుకుమారుడు
 పానిని తలచిన దుఃఖము కలుగును

రామచంద్ర నాకొక్క కుమారుడు
 గుణములయందు శ్రేష్ఠుడు వాడు
 మురిపెముగా నే బెంచితివానిని
 నే నిట పుడమిని వ్రాలుట గాంచిన

నీకుతేని సరసున్న తీరుగా
 తండ్రీ ! నన్ను వదలిపోదువా
 అని దుఃఖించును కళదప్పునటు
 రోదించునుకద ఓ రఘునందన

పసివాడయ్యా ! పసివాడునయీ
 ఒక్కకుమారుడు మక్కువ నెలపు
 మంచిచెడ్డలు వానికిజెప్పి
 చక్కదిద్దుటకు ఎవరున్నారెక ?

నీ చేతులలో నుంచితి నంగదు
 చింతవదలెదను నీవే తండ్రీవి
 తల్లివినీవే దిక్కువునీవే
 నిన్నుమించి, మరి, వాని కెవ్వరిక

॥శ్రీరఘురాముని॥

సుగ్రీవునితో సమానముగా
ఆదరించుము కనకాంగదుని
పరమగుణాధ్యక్షుడైన రాఘవా !
పాలముంచెడి భారమునీదే

భరత, లక్ష్మణుల ఇద్దరిపై న
నీకున్నట్టి ప్రీతిని నీవు
సుగ్రీవునిపై అంగదువైన
చూపగవేడెద-నిలచిన ధర్మమ :

వివేకి తార భాసురశీల
నా భార్యగుటచె విరోధి జగును
అర్కసుతుడు, తానవమానించక
అమెను చూడగ అనతినిమ్ము

వినయ విధేయత మీయెడ చూపుచు
వర్తించెన మతి అర్కసుతుడిక
పుడమి ఏల ? మరి స్వర్గమునయిన
ఏలగలడిది-సత్యము-సత్యము

వలదు రామునితో వైరమువలదని
తార పోరినను-పోరగవచ్చితి
నీతో పోరి, నీలో చేరగ
వచ్చితిపోరగ సుగ్రీవునితో

అండ చేరెను మా సుగ్రీవుడు
అండజేర్చితిని అంగదునిపుడు
అసువులపై న అశలేదు యిక
అనతినిమ్ము జానకీశ్వరా !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

అంతట రాముడు ప్రేమతో పలికెను
అంగదు విషయము చింతింపకుము
నే నకార్యము చేసితినియో
నీవు పాపము చేసితివనియో

తలపకు మదిలో ప్రాయశ్చిత్తము
దండించుటచే కలిగించితిని
దండనవలన దోషముతీరి
దేహమువిడిచి దివికేగెదవు.

నిను దండింపక పోయినచో మరి
నా కర్తవ్యము ధర్మము నిలపుట
జరగకపోయి దోషినగుదును
నీ దోషము యిక తీరుట యెట్లు

మదిలో క్రోధము వదలుము నీవు
రోషము వదలుము వనచరపాలక
విధినిదాటగ ఎవరికి వశము
వ్యభను వదలుము అని పలుకుచును

నీవిక అంగదు విషయములోన
చింతింపవలదు ఇంద్రకుమారా
నీవు అతనిని చూచుకొన్నటు
సుగ్రీవుడు నేనును చూచుకొందుము

అనుచు రాముడు తియ్యగ పలుకగ
ధర్మమూర్తి యగు రామచంద్రునితో
వారి పలికెను వేదననిండి
పానవ సుతుడు వందనమిడుచు.

“నిప్పుగ శరము ఎదనుకాల్చగా
పాపక్షాళనము జరుగుచుండగా
బాధతో నన్ను నేనే మరచి
వదరితిరాఘవ దయగొనుమయ్యా ! ”

19. తార శోకము

వాడిబాణము బాధించగను
గిరుల-తరులతో సుగ్రీవుడు కొట్టిన
దెబ్బలతో తనువంత వ్రయ్యలవ
మరణబాధతో వాలిమూర్ఛిత

బాణహతుడయి వాలివ్రాలెనని
వార్తపిడుగులా విన్నది తార
తనయునంగడుని వెంటనిడుకొని
దుఃఖము-భయముతో బయలుదేరెను

కాంచెను తార పరుగిడుచున్న
వానరవీరుల నెందరోగాంచెను
రామబాణముల బారి పడకను
పారిపోయెడి వీరులు వారు

వారలగాంచి తారపలికెను
“భీరువులారా పరుగిడుతుందుకు ?
రాజ్యముకోరి తమ్ముడు అన్నను
కూల్చగజేసెను తీవ్రశరమున

ఇన్ని దినములు ప్రభువును కొలిచి
విశ్వాసముతో సేవలుచేసి
విపత్కాలమున పరుగులు తీసి
గిరులగుహలలో దాగ న్యాయమా ?”

అంతట వానర వీరులు పలికిరి
యుక్తినిండగ పలికిరితారతో
“తనయునితోనువు లోనికి తొమ్ము
అంగదుప్రాణము అందనీయకు

యముడే రాముని రూపమునంది
గమ్యముచేరగ చాలిన శరముతో
వాలినికూల్చెను విను మహారాణీ
అంగదురక్షణ నీ చేనున్నది

గిరుల తరులను నిగ్రహించుచు
వాలిపోరెను విను మహారాణీ
వజ్రాయుధమై వచ్చిన శరముతో
వాడి బాణముతో వాలికూల్చెను

ఇంద్రతేజముతో సమమగునట్టి
తేజము కలిగిన వాలికూలగా
ప్రాణభీతితో వానరులందరు
గుహలచేరగా పరుగులెత్తిరి

తిరిగి పలికిరి తారతోవారు
ఋషిర్ధ్వారముల మూయించగను
అంగదునకు మరి పట్టముగట్టిన
తిరిగి రాజును సేవింతుమని

॥శ్రీరఘురాముని॥

“నీ విటనున్న అపాయము రాజీ
ఆలిదూరమై తిరిగెడి వీరులు
పరుల ఆలికై పరుగిడు కోతులు
అందరు పురమున అడుగిడగలరు

పాతవై రములు వెలికితీయుచు
పోరుపెంచెదరు నుందరవదనా!”
అనినవారితో నిర్లిప్తతతో
తారపలికె చిరుదరహాసముతో

“లోకోత్తరమగు మహిమాన్వితుడు
వానరసింహము - పూజనీయుడు
నాకుదక్కనిచో రాజ్యము ఏల ?
నిక్కము, వలదు-సుతుడు, దేహము

ఈ దేహము మరి నా కుమారుడు
ననురక్షించగ చాలినవారా?
రామబాణముచె నేలకూలిన
ప్రభువు పాదముల చెంతవ్రాలెద”

రోదించుచు తల బాదుకొనుచును
గుండెలు పగులగ చరచుకొనుచును
రిపులపాలిటి యముడై నట్టి
యుద్ధములందు వెనుకడుగిడని

వాయువు సరిపడు వేగముగలిగి
కొండలలీలగ చిమ్మగచాలిన
ఇంద్రునిపోలిన విక్రమమూర్తి
మేఘ గర్జనతో సరిపడు కంఠము

॥శ్రీరఘురాముని॥

సుందరమయిన రూపముగలిగి
శూరపుంగవుని కోలనుబడిన
వాలిని దూరమునందే గాంచిన
తారచేరె తను నడువలేకనే

వానకురిసి మరి వెలసిన మేఘము
కార్దూలముచే భక్షించుటకై
కూలిన సింహము పోలిన వాలిని
వానరపతిని గాంచెను తార

పాముల పగర గరుత్మంతుడు
నాగులకొరకై కూలద్రోసిన
ప్రాసాదమువలె వాలితోచెను
తారకాంచె తనకాంతుని భక్తితో

వాలినికూల్చి ధనుసు నూతగొని
నిలచిన రాముని లక్ష్మణమూర్తిని
వాలి సోదరుడు సుగ్రీవుని అట
మంచి మనసుగల తారగాంచెను

కొంచెముసాగి శరఘాతముచే
కూలిన పతినిగాంచి శోకమున
మూర్ఛనందినది తిరిగి-తేరుకొని
నాదా-నాదా-ప్రియనాథాయని

నాప్రాణేశ్వర జీవితేశ్వరా !
ఓ మనోహరా ! అనుచు ఏడ్చుచు
మృత్యుపాశముల బద్ధుడు అయిన
భర్తనుగాంచి శోకతప్తయగు

|| శ్రీరఘురాముని ||

వదిననుగాంచెను వాల్మీకముడు
చెంతనెగాంచెను కనకాంగదుని
రవిసుతుమదిలో దుఃఖముపొంగెను
దుఃఖ సంద్రమది కన్నుల నిండెను.

20. తార విలాపము

శరభాతముచే నేలనుబడిన
మత్తేభమువలె నున్న వీరుని
సురపతి సముడగు భర్తనుగాంచి
దుఃఖముపొంగి రోదన నిండెను

వ్రేళ్లతో ఊడిన తరువైపడిన
పతికాయముపై వ్రాలెను తార
హానాథా !-యని రోదించుచును
విలవిలలాడెను వివశురాలయి

“రణమున ఓటమి నెరుగని వాడవు
ధరణినికూలగ ఏ విధి మనసయె
నిరపరాధిని నాథాయని-నే
పిలచుచుంటి మరి పలుకవేలనో?

నీ మాటకునే నెదురాడితినా
నాదోసము మరి ఏమదిస్వామీ !
కోపించితివా కోమలాంగిపై
నను వదలితివా వీరపుంగవా !

కపిరాజువునువు కటిక నేలపై
పరుండుతేమి ? మృదు తల్పమున
శయనించుము నువు లే మహారాజా!
నేనిటుచూసి ఓర్చుట ఎట్లు ?

భూకాంతన నీ కంతమక్కువా
అక్కున జేర్చుకు పరుంటివయ్యా!
నేనిటునుండగ పరకాంతను నువు
చేర్చుట తగునా కపికులాగ్రణి !

స్వర్గమార్గమున మన కిష్కింధను
మించిన సంపదలున్న నగరము
అందెన స్వామీ? అందుకొరకు నువు
వదలిపోదువా? ఇందరినిచూ

శిష్యానమ్ముల విహరించుటెటు
మధువు నిండిన సుమములనింక
ఇచ్చెడి దెవ్వరు- ప్రాణేశ్వరియని
మక్కువనిండి పిల్లచెడి దెవ్వరు ?

నాధునికొరకై నిరీక్షించుట
నా తనువుకు ఇక ఏదీస్వామీ
దిక్కులేక-నే దీనురాలనై
మూలజేరి మరి బ్రతుకుట ఎట్లు ?

మురిపెపు పలుకులు మదిలోతలచి
సుందరమూర్తిని ముందర చూచుచు
సాటి కాంతలలో మేటిగ పొంగెడి
నాకిదుర్విధి కూర్చెను బ్రహ్మ

॥శ్రీరఘురాముని॥

వేయితునకలై గుండియ పగలుడు
ఎంతటి బండఱాయెయో మరి
ఇంతకు మించిన విషత్తు మరియిక్
కలుగున కాంతకు, వానర రాజా :

తమ్మునితరిమి ఆతని భార్యను
చేర్చుకుంటివి ఫలమిది ఇపుడు
అనుభవించగా వలసెను నాథా :
ఆలి అపహరణ ఎంతటిదో విను :

మేలుకోరినే మరిమరి చెప్పితి
నా బోధన నీ చెవికెక్కినదా
నోటిని నీవు మూయించితివి
మాట వినుటదిచే మంచి కలుగదా :

పురుషుల మనసు దోచగ చాలిన
దేవకాంతలను వశపరచుకొని
ఏలగచాలిన చల్లని దొరవు
ఏలిన నన్ను ఏలవదలితివి ?

వలదు-వలదు నువు పోరగవలదు
అని చెప్పినను వినక పోరుకు
పోవుట గాంచి తలచితిమదిలో
ప్రాణాంతకమగు సమయమగునని

దుఃఖము నెరుగను దీనత్వమది
వినకపోతిని ఇకవై నేను
దిక్కులేక మరి వై ధవ్యముతో
ఏ విధి తనువును నిలపుట స్వామీ :

॥శ్రీరఘురాముని॥

రమ్ము కుమారా జనకుని చూడుము
రమ్యగుణములు ధర్మము నెరిగిన
రాజపుంగవుని కన్నుల చూడుము
రాదు నీకు మరి చూచెడి భాగ్యము.

ఇకపై ఎవరిని నాయనాయని
పిలతువురానువు నా పసికూన
స్వామీ యిడుగో కనకాంగదుడు
చూడవు ఏమి ? కనులు తెరవవా

ముద్దుగ పెరిగెను సుఖముల దేలి
నీ ఎదుటను మాటాడి ఎరుగడు
ఇక పినతండ్రి కోపము నిండగ
కొలచుట ఎట్లో? కొలవక ఏగతి?

వానరేశ్వరా ! కన్నులు తెరువుము
కొడుకును కొంత డిరిడించుము
శిరను మూర్కొని కడసారిగను
హితము గొలుపుచు పలుకుము స్వామీ !

అని పతికాయముపైన బడినది
రోదించుచును పలికెను తిరిగి
వానరేంద్ర : నిను చంపుట చేతను
రామభద్రుడు మాట నిలుపుకొనె.

గొప్ప కార్యము రాముడు చేసెను
చేసిన ప్రతినిలబెట్టుకొనె
సుగ్రీవా ! నువు సుఖపడవయ్యా !
రుమతో రాజ్యము ఏలుకోయిక !

॥ శ్రీరఘరాముని॥

వల్లభా ! యని నీ ప్రియురాండ్రు
రోదించుటది వినబడలేదా ?
ఉలకవు, పలకవు వానరశ్రేష్ఠా
ప్రజ్ఞానిధినువు ఏ విధి నుంటివి''

అంతట వానర స్త్రీ సమూహము
అంగదు నచట కౌగలించుకొని
హృదయేశునితో ననిరి దీనముగ
“కుమారు నొదిలి సాగుట తగునా

ఆలోచించుము అంగదుడితడు
ముద్దు కుమారుడు వదలకు మయ్యా !”
అనగా తార తిరిగి దీనముగ
వీరుడ నీకు తగదు వినుమయా :

పరలోకమునకు ఏగుట తగదు
మా తప్పులు మరి దోసములేవి ?
దోసములున్నా మంచి మనసుతో
మము క్షమియించగ తగుదువు నీవు.

కపిశ్రేష్ఠా ! యిదె పాదములంటితి
వదలను నేను” అనుచు దీనముగ
తారపడగను స్త్రీ లందరును
వారి పాదముల వ్రాలిరి అచట

దుఃఖించుచును దీనవదనయై
తారాకాంతుని పదముల వ్రాలిన
వారి భార్య ఆ తారాసాధ్వి
ప్రాయోపవేశము చేయదలచెను.

21. మారుతి-తారను ఓదార్చుట

తారాపథమున నుండెడి తార
నేల వ్రాలినటులున్నది తార
చంద్రుని పోలు ముఖము గలిగిన
తారతో పలికెను ఆంజనేయుడు.

“శోకము నాపుము దేవీ : వినుము
తెలిసియొ, తెలియకొ దేహధారులు
కర్మలు చేసిన-పాప పుణ్యములు
అనుభవించుట జరిగి తీరును.

పాప ఫలము మరి కిడు గలుగుట
పుణ్యఫలమది మేలు కలుగుట
పరలోకములో వారి వెంటను
ఫలితము చేరును అనుభవించగ.

మగువా : వినుము దేహమన్నది
నీటి బుగ్గతో సమానమయినది
అశాశ్వతమ్ము వగచుట ఏల ?
నిన్ను నువ్వు మరి ఉద్ధరించుకో.

విషయము తెలిపెద విను మహారాణీ
అంగదు నీవు రక్షించవలె
కడుపున బుట్టిన నీ బాలునకు
నీవు తప్ప మరి రక్షకులెవరు?

నీ కర్తవ్యము అంగదు రక్షణ
శుభములు వానికి సమకూర్చవలె
వివశురాలవై తనువు వదలగను
యోచించుటది సరిగాదు సుమా :

॥శ్రీరఘురాముని॥

పవిత్రమైన మనసు గలగిన
రాణి: లోకమునందలి పజ్జిచ్చులు
పుట్టుట గిట్టుట తెలదును కూడ
అనిత్యమయినవి నీకు తెలియదా ?

కావున హితులకు ఈ లోకములో
వలయు హితములు చేసినట్లుగ
ఉత్తర్యలోకములు వారు చేరగ
వలయు క్రియులను నిర్వహించవలె

ఉత్తర్యలోకమునను ఖముతనందగ
వలయు కార్యములు చేయగజాలెను
రోదనాక్షులు నిషిద్ధమయినవి
కాగల కార్యము సాలోచించుము

అక్షులకోట్లశుంఖ్యలో నున్న
హాసర వీరుల నేలెను వారి
అశ్రుతులందరకజేరిచి-వారికి
శ్రుతుకు అశ్రును ఏర్పరచెను గద

ధర్మాన క్రితా శాస్త్ర విహితమగు
తత్వము నెరిగి సామదానములు
శాంతియు తెలిసి ఈ లోకములో
చేయవలసినవి పూర్తిగజేసెను

అంగదునకును కపిశ్రేష్ఠులకు
భల్లూకములకు నీవే దిక్కు
భారము నీపై నున్నది రాణి !
కపి రాజ్యము నీ చేతనున్నది

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

శోకింపకుము నీ సాయముచే
అంగదుడెంతో సామర్థ్యముతో
రాజ్యము నేలగ సంతోషింతువు
గతమునకై విలపించుట తగదు

ఏ ప్రయోజనము కోరుచు-తండ్రులు
జగతిని పుత్రుల బడయగోరుదురొ
అట్టి సమయ మాసన్నమైనది
ఉత్తరక్రియలను చేయించనగు

తండ్రికి విధిగా సర్వము తీర్చగ
అంగదు నీవు అభిషేకించగ
దుఃఖము తీరును'' అన హనుమంతుడు
తార పలికెను అంజనేయునితో

“విను హనుమంతా! అంగదువంటి
పుత్రుల నూర్గుర పొందుటకన్నను
శార్యధనుడు మరి అజేయుడయిన
భర్తసన్నిధే శ్రేష్ఠము నాకు

వానరరాజుకు సంస్కారంబులు
చేయించగ నే నెవ్వతెనయ్యా!
అంగదుని మరి యువరాజుగను
వట్టము గట్టుట కెవ్వతినేను

సర్వము చూడగ చాలు సమర్థుడు
పినతండ్రియగు సుగ్రీవుడగు
నా ప్రాణేశుడు స్వర్గమేగగా
నా కిక మమత దేనివైనయా!

॥శ్రీరఘరామని॥

హనుమంతా నే నీ విషయములో
యోచింపగను ఏదియులేదు
పుత్రునికెపుడు కూరిమి బంధువు
శుభములు కూర్చగ చాలిన తండ్రియె

వానరశ్రేష్ఠా ! ఇహపరములలో
వారి ఆశ్రయము ఉత్తమ ధర్మము
రిపుని కెదురుగ వీరశయనమున
ఉన్న భర్తతో సాగెద నేను."

22. వారి జాలి పలుకులు

కీష్కింధాపతి కొన ఊపిరితో
మెల్లగ శ్వాసను విడుచుచు నపుడు
చెంతనె ఉన్న అంగదు గాంచెను
ప్రాప్తవిజయు నుగ్రీవుని గాంచెను

తమ్ముని గాంచి వారి పలికెను
న్నేహపూరిత వాక్కుతో పలికెను
"పగ సాధించితి, నను దూషించకు
నీ దోసము యిసుమంతయు లేదు

విధిక్రతమును మరి దాట శక్యమా !
జ్ఞానహీనునిగ చేసెను నన్ను
అన్నదమ్ములము ఒకటిగ నుండి
సుఖించు యోగ్యత లిఖించలేదు

కపిరాజ్యము నువు పరిపాలింపుము
ప్రాణము-రాజ్యము-సంపద-భువిపై
మూడులోకముల పొందిన యశము
వదలి, దివికి నే పోవుచుంటిని.

సుగ్రీవా ! నువు కపిరాజువయా
మరణావస్థలో నే కోడినటు
కష్టమయినను చేయుట ధర్మము
బుద్ధిమంతుడు సుఖపడవలసిన

విలపించెడి యీ అంగదునిపుడు
ప్రాణముకన్న మిన్నగువానిని
కన్నకుమారుని వలె రక్షింపుము
తండ్రీవి-తాతవు-నీవే వానికి

భయపడు నెడల భయము దీర్చుము
విక్రమమందు నీకు సమానము
అనురుల జంపు అమితోత్సాహుడు
నీ ముందటనే విజృంభించును

వాని వయసుకు శక్తికి తగిన
కార్యదక్షిణు సందేహించకు
దోషరహితుడా తారను గనుము
సుషేణుతనయ, నుబుద్ధి ఆమె

నూక్ష్మవిషయముల నిశ్చయముగా
తెలియగనేర్పరినమర్థురాలు
అపశకునములతో రాగల కీడు
చెప్పగ చాలిన శక్తిగలదయా !

మంచిది చేయుము అనినంతటనే
ఆ కార్యము నువు చేయుము సోదర !
రాముని కార్యము ఎట్టిదయిననూ
సందేహింపక చేయుము తప్పక.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

రాముని కార్యము చేయకపోయిన
అధర్మమగునది అంతియేగాక
అవమానించితివని చంపును నిను -
భయభక్తులతో మెలగుము నీవు

వానరరాజు వానవుడొసగిన
బంగరుహారము ధరించునీవు
మరణించగలను దానిని తీసిన
మహిమపోవును కావున దాల్చుము

మహిమాన్వితమగు కాంచనహారము
ధరించి నీవు రిపుల హరించుము
అన్నవారి అటు పలుకుట వినగ
కాంతిహీనుడై నిలచె సుగ్రీవుడు

వారి అంతట అంగదు బిలచి
ప్రియముగ నీతిని బోధించెనట
“తనయా : నీవు ఉచితానుచితము
తెలుసుకు మనలుము : నీకది మేలు

ప్రియాప్రియములు సుఖదుఃఖములు
సమముగ నెంచి క్షమతో మెలగుము
సుగ్రీవునికి పశుడవు అయినవు
నడచుట, కర్తవ్యముగా నెంచుము.

నా విడచనువుతో నడచినట్టుగా
పినతండ్రితో నుక్కు నడచిన యెడల
ఒప్పుడు-నావలె లాలన చేయడు
తప్పుగాంచిన దండించునయా :

నుగ్రీవుని పగతుర స్నేహము చేయక
పగతుర-హితులతో మాటాడకను
శ్రద్ధాభక్తుల ప్రభు కార్యమును
అచరించుట నీ కర్తవ్యము.

అతిగాస్నేహము చేయుట తగదు
విరోధమనలు పెంచుకోకయా
మధ్యస్థుడవై మనలుకొనుటచే
మంచి కలుగును శుభములు కలుగును''

అనుచు పలుకుచు హితముచెప్పుచు
గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు కోరలు కనబడ
వాడిబాణమున పీడితుడైన
వారి ప్రాణమును విడిచెను బాధ అపుడు.

జాలిగనేడ్చెను కపినమూహములు
కాంతి విహీనము అయె కిష్కింధ
కొండలు-గుహలు-తోటలు-వనములు
కళదప్పినవి, విలపించినవి

నిండుగ బూచిన తరువులన్నియు
వేగము కలిగిన వారి వెంబడి
వచ్చును-అంతటి వీరుడు, పుడమిని
మరియొకడెవడని వగచిరి అచట

గోలభుడను గంధర్వవీరునితో
పదునై దేండ్లు పోరి, దుష్టుని
అంతము చేసి భయము బాపెను
అంతటి వీరుని మరి గాంచము గద :

అలమందకు రక్షగయుండిన
 ఆబోతు అంతము అయినంతటను
 భీకర సింగములున్న అడవిలో
 భీతిలిగోవులు ఘోషిల్లినటు
 వానరులందరు రోదించిరట
 శోక సంద్రమున మునిగిన తార
 కూలినమానై పడిన వాలిపై
 చుట్టుకు పడినది శోకలతవలె.

23. శోక సంద్రమున తార

భర్తముఖమునకు ముఖము జేర్చినది
 దుఃఖము నిండి-అయ్యో నాథా !
 కటికనేలపై పవళించితివి
 భూకాంతన నీ కంతమక్కువా ?

వానరేశ్వరా ! నాయెదుటను, నువు
 శంకలేక ఈ ధరణీకాంతను
 కౌగలించి మరి సంతసపరచగ
 ధరణి ఎంతటి ప్రేయసాలయినది

సుగ్రీవునికి విధి అనుకూలము
 కావున ఈ విధి నీతో పోరి
 వీరపుంగవుని ఎదిరించెకద !
 లేదా నీతో పోరి బ్రతుకుటెటు ?

వానరవీరులు గోలున ఏడ్చుచు
 కనకాంగదుడు కుమిలిపోవగా
 దీనారవములు, రోదనలన్నీ
 వినబడలేదా ! తగునా మౌనము

నీచే ఓడిన వీరపుంగవులు...
అలంకరించిషు వీరశయనము
అలంకరించి వదలిపోతివి
అనాథగా నను చేసిపోతివి

తెలిసిన వారు తనయనెన్నడు
కూరునికొసగరు భార్యగనెప్పుడు
చూచితివా మరి కూరునిభార్యను
వైధవ్యముతో జీవచ్ఛవమును

మాన్యత నాకు చచ్చిపోయినది
ముత్తయిదుపుగా చావకపోతిని
సద్గతిలేదు దుఃఖనంద్రమున
పూర్తిగమునిగితి వానరపుంగవః

మోహనరూపుడు పతిపయనించగ
నూరువ్రక్కలయి గుండియపగలదు
హృదయము శిలగా మారిపోయినది
హృదయేశుని వదలి బ్రతుకుట కొరకా

దైవము, స్నేహితుడితడే నాకు
రక్షకుడైనా మేలుకోరును
నా పెన్నిధి అనహాయకూరుడు
స్వర్గము జేరెను అనాథజేసి

కొడుకులుండినానంపదలున్నను
ధనభాగ్యములు దండిగనున్నను
పెనిమిటిలేవి భార్యనెప్పుడు
విధవని పేలతుడు నిర్లక్ష్యముగ

నెత్తుటిమడుగు మెత్తని శయ్యగ

శయనించెడి ఈదుర్విధి నీకా :

రొమ్మున నాటిన్ బాణమువలన

కౌగలించుకొన వశపడకున్వది

ACC NO - 2254

తార అట్టుల రోదించగను

గుహలోనున్న నాగుబామును

వేలికి తూగినట్లు నీలుడు వచ్చి

రామబాణమును వెలికిలాగగ

OM . 15-00

పశ్చిమాదిలో రవిబింబమును

విడచివచ్చెడుట వికాంతివలె

వెలిగిన దచట రామబాణము

వెల్లువగానట నెత్తురు పాలెను

294-592

RAD

రోదించుచును ప్రాణనాథుని

ధూళినంత తన కంటినిటితో

కడిగివేసినది తార అచ్చట

అంగదు బిలచి వారిని చూపుచు

“పాపకర్మమున కలిగిన వైరము

కాయముతోనది సమసిపోయినది

చివరిచూపు యిది మ్రొక్కుము అనగ

వారిపాదముల వ్రాలె అంగదుడు

దీవించవేల దీర్ఘాయుష్షని

సింహముచేత ఆబోతు పడ

దూడతోనుండెడి గోవు రీతిగ

విడువలేక మరి దుఃఖమునుంటిని

సంగ్రామమను యజ్ఞము చేసి
రామబాణమును నీటియందు-నువు
అవబృథస్నానము చేసితివయ్య
అలినయిన నన్నొదలుట తగునా?

పోరుకుమెచ్చి వాసవుడిచ్చిన
కాంచనహారము కనబడదేమి ?
చెప్పిన వినకపోతివి నాథా !
నా మాంగల్యము దూరమయినది

అస్తమించినను అర్కుని కాంతి
రత్నసానువగు మేరు పర్వతము
వీడదు-అట్లే మరణించినను
రాజ్యలక్ష్మి నిను వీడదు నాథా ;"

24. సుగ్రీవుని దుఃఖము-వాలిని విడిచి తార
బ్రతుకలేననుట.

వదినతార అటు విలపించుటగని
అంగదుడటుల కుములుటగాంచి
మరణించిన తన అన్నను గాంచి
కడుదుఃఖించెను అర్క-సుతుడట

సర్పసమానము అగు బాణముతో
వింటితో నిలచిన రామచంద్రుని
చెంత చేరెను తన ఆశ్రితులతో
బావగపలికెను రవిసుతుడంతట.

“రాజోత్తమనువు శపథము తీర్చగ
కపిరాజ్యము నా చేతికి వచ్చెను
రాజ్యసుఖముపై కాంక్షపోయెను
అన్నను నేను అనుసరింతును

రాణీయు-కొమరుడు, పట్టణమంతయు
రాజుకోసమై రోదించగను
రాజ్యభోగములు మనసు కోరదు
రామచంద్ర నే బ్రతుకలేనయా !

కఠినముగా నను తరిమివేసెనని
తలచితి నాతని చావుకోరితి
నే దొరికినను, నన్ను చంపక
స్వేచ్ఛగపోరా ! అనగలిగెనుకద

సురాధిపత్యము అయినా కోరను
ఋష్యమూకమున బ్రతుకుచుందును
అన్న అనిన సామాన్యుడుగాడు
కూరులందున శ్రేష్ఠుడు రామా !

ఉత్తములందు ఉత్తముదాతడు
తెలియకపోతిని దుఃఖమునపుడు
కన్నుమిన్ను మరి కానకపోయి
కామముతో మాటాడితి నపుడు

తరుణాభితో నను చావమోదగ
నేలనుబడి నే తన్నుకొనగను
మంచిమాటలతో నాతో చెప్పును
పోరగ రాకుర ! బ్రతుకుము పోరా !

॥శ్రీరఘురాముని॥

సోదరధర్మము ఆర్యధర్మము -
రక్షించబడె అన్న వాలిచే -
కామక్రోధముల నిండిన నేను
కోతిగుణమును కనబరచితిని

అపోరమయిన పాపమునందితి
సాధుజనులచే విడువగదగినది
ఇంతటి పాపము పూర్వము ఇంద్రుడు
బొందెను ఆతని సోదరు జంపి

విశ్వరూపుని ఇంద్రుడు జంపెను
బ్రహ్మహత్యతో పాపము నందెను
ఆతని పాపము భూమియు జలము
తరువులు - స్త్రీలు, పంచుకొనెరట

కోతి నైన నా పాపమునెవరు
పంచుకొందురు - నీచుడ నేను
నిందుడ నేను లోకమునకూ
అపకారములే చేయువాడను

అధర్మవర్తిని - అంగదుడిప్పుడు
అనువులుబాసెన్ భవంశనాశకుడవు
యువరాజు పదవికోతదవివాడను
రాజ్యమునకు మర్రిపై విధితగుడును

భ్రాతృషభయను వాలముగలిగి
సంతాపమును శిరోసు - దంతములు
తొండము - కన్నులు - కలిగిన ఏనుగు -
పాపమనియెడి మహాగజమది

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

వృద్ధినందిన మత్తేభముది
 ఏటిగట్టును త్రోసినరీతిగ
 త్రోయుచున్నది - ఓ శఘనందన
 పాపము, నాలో మంచిని - మ్రిమిలెను

పుటము పెట్టగ బంగరునందలి
 మాలిన్యముది పోయినట్టుగా
 నా పాపముతో సాధు స్వభావము
 రోయుచువదలెను - కలియలేకను

కొనవూపిరితో అంగదుడుండెను
 వాడుబ్రతుకనిచో వానరులందరు
 బ్రతుకరు నిజము ఓ దాశరథీ !
 ఇంతటి ఘోరము చేసితి నేను

కొడుకులందరో ఉందురుగాక
 అంగదువంటి నుబుద్ధి గలుగున ?
 కలిగిన మంచి కొమరుడు కలుగును
 కానీ అన్న ఎచట లభించును ?

అంగదుడిపుడు బ్రతికియుండెనా
 వానికొరకయి తారబ్రతుకును
 అటుగాక మరి వాడు నిలవనిచో
 తారబ్రతుకదు నిజమిది రాఘవ

అన్నతో, కొడుకుతో స్నేహము నిలపగ
 అగ్నికి నేను ఆహుతి అయ్యెద
 నీ కార్యముకై వానర వీరులు
 తోడుగనుందురు సీతను వెదుకగ

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

కోతులు నీకు సాయపడనిచో
కార్యము ఆగదు నేనెరుగుదును
నీ సామర్థ్యము నాకు తెలియదా
వంశ నాశకుడ నేను తగనయా :

పాప కార్యములు చేయువాడను
ఘోర కర్మలను చేసెడివాడను
అపరాధిని-నే సీతాన్వేషణ
పుణ్యకార్యము చేయగతగను

అనుజ్ఞయిమ్ము మరణించుటకు''
అని సుగ్రీవుడు రోదించగను
శత్రుహరణుడు రామచంద్రుడు
కనుల బాష్పముల దుఃఖితుడయ్యెను

ముల్లోకములు ఏలగచాలిన
రామచంద్రుడు ఓర్పుకు ధరణి-
తనతో పలుకగ తారాసాధివి
చూచుచున్నదని తెలిసినవాడై

శోకసంద్రమున మునిగిన తారను
ఊరడించగా ముందుకు నడచి
పతిపై వాలిన తారను గాంచెను
మంత్రులు, తారను వేరుజేసిరి

విశాలనేత్రుని సూర్యతేజుని
ఘనమగు విల్లు శరములు గలిగిన
రామచంద్రుని చూచెను తార
పద్మపత్ర నేత్రముల జూచెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

సాధువర్తనుని—ముందెన్నడుగాంచని
పురుషోత్తముని రాజలక్షణుని
పుణ్యశీల ఆ తారగాంచెను
తలచెను, అతడే రామభద్రుడని

ఇంద్రసమానుడు అజేయుడయిన
రామభద్రుడు తనను చూడగ
వచ్చుటగాంచిన తారాసాధ్వి
అంతటి బాధలో ముందుకు వచ్చెను

దుఃఖముతో మరి నిండినదయినను—
నిర్మల సాత్విక మనస్సుగలిగి
గురితప్పకను కొట్టగఁచాలిన
రామచంద్రునితో పలికెను తార

“అప్రమేయుడవు విజితేంద్రియుడవు
ఘన ధార్మికుడవు అతి సమర్థుడవు
అక్షయకీర్తికి నిలయము నీవు
నుందరమూర్తివి శరచాపధరా :

మర్త్యలోకమున అభ్యుదయముకై
అవతరించిన మంగళమూర్తి!
అసమానబలా ఆశ్రితపోషా!
వాత్సల్యానిధి క్షమలో భువివే

రామా ! ఒకటే బాణముతో నువు
పతినిగూల్చగ చాలితివయ్యా !
నన్నుకూడ నా పతితో పంపుము
నన్ను విడచి నా నాధుడుండడు.

॥ శ్రీరఘురాముని॥

ఓ పురుషోత్తమ ! స్వర్గమునందు
దేవకాంతలు అలంకరించుకు
సేవలుచేయగ ముందుకురాగ
వారి, వారిని లెక్కచేయడు

స్వర్గ సుఖములు భోగములెన్నో
అమరియున్నను నేను లేక మరి
నాధుడు అచట సుఖపడడయ్యా
సీతలేక నువు సుఖముగ నుంటివ?

ప్రాయమునందు ప్రేయసతి లేనిచో
కలిగెడి దుఃఖము నీకు తెలియదా!
ఆ బాణముతో చేర్చుము పతితో
ఎంతటి దుఃఖమునుండెనో నా పతి

తాటకాంతకా ! స్త్రీ వధయనుచు
పాతకంబని తలచకు మదిలో
భార్య అనినచో భర్త ఆత్మయని
చేదశాస్త్రములు నుడువుచున్నవి

కూరిమి భార్యను భర్తకు కూర్చిన
దానము అన్నిట శ్రేష్ఠమయినదని
జ్ఞానులందురు, అభిము అంటుదు
పతితో జేర్చుము జానకీపతి !

దీనురాలను డిక్కులేకను
దీనముగా నిను ప్రార్థించితిని
జక్క బాణమున వారితో జేర్చుము
నాధుని విడచి బ్రతుకలేనయా !

॥శ్రీరఘురాముని॥

తార ఆవిధి విలపించగను
అనునయించెను రామచంద్రుడు
“వీరపత్నివి దీనముగా యిటు
మాటాడుట మరి తగునా సాధ్వీ !

సకల జగత్తును బ్రహ్మ సృజించెను
సుఖ-దుఃఖములు, కర్మల బట్టి
లిఖించబడును విధాతచేత
విధి వ్రాతయని అందురు జనులు

బ్రహ్మ విధించిన తీరుగ నన్నియు
జరుగుచుండును దాట శక్యమా !
వీరపత్ని విటు దుఃఖించగను
వలదు, భర్తది వీర మరణము

యువరాజుగ తనయునిజాతువు నీవు
సంతసించెడవు తారా వినుమని”
ప్రీతి కలుగునటు ఊరడించగ
తార దుఃఖము ఉపశమించెను.

25.

శ్రీరాముడు తారను ఊరడించుట

తారయు-కొమరుడు-సుగ్రీవుడును
హోరున విలపించుట చూడగను
రాముడు సమముగ శోకమునిండి
సౌమిత్రితో కలిసి ఊరడించెను

“చనినవారికై ఏడ్చిన వత్తురె
పరలోకమున మేలుకలుగునా
జరగవలసిన కార్యము శీఘ్రమె
తీర్చుట మీకు కర్తవ్యమిక

॥శ్రీరామురాముని॥

లోక సహజముగ శోకవశులయి
చనినవానికై విలపించితిరి.
కాలనియమమును కాదని మీరు
చేయగ చాలిన కార్యము ఏది ?

లోకముకంతయు ఆదికారణము
సర్వము చేయగ చాలిన దైవము
అస్వతంత్రులము దైవము పరిధిలో
నడచెడివారము వనచరులారా !

స్వతంత్రుడై తను ఏ కార్యమును
చేయలేడు చేయించగలేడు
దైవతంత్రమున సర్వము జరుగును
నిత్యము లోకము నడచును అటులే

విధి ఎన్నడునూ సమయము దాటదు
విధి క్షీణతను ఎన్నడు పొందదు
కాలము నియమము నతిక్రమించదు
ప్రకాశించును తన స్వభావముచే

కాలమునకు మరి బంధువులుండరు
పక్షపాతము అసలే లేదు
కాలము గెలిచెడి మార్గములేదు
బలముకు భయపడి కాలము లొంగదు

కర్మలబట్టి దైవము వారికి
ఫలితమునిచ్చును కావున జీవుడు
ధర్మార్థకామములు అవిధముగను
అచరించుట జరుగు జగమున

॥శ్రీరఘురాముని॥

అచరించిన పురుషార్థముల
కలుగు ఫలమును అనుభవించగ
నాకము చేరెను వానరరాజు
పాపము తీరెను వానవసుతునకు

ధర్మగుణముచే నాకము గెలిచెను
స్వర్గము గైకొన వెడలెను వీరుడు
వగచుట తగునా మిగిలిన కార్యము
శీఘ్రమే చేయుట కర్తవ్యమనె

రాముడు అటుల చెప్పినంతనే
దుఃఖసంద్రమున మునిగిపోయిన
సుగ్రీవునితో హితవచనముల
సుమిత్ర తనయుడు పలికె తీరుగా

‘‘సుగ్రీవా ! నువు లెమ్ము వేగమె
ప్రేతక్రియలను వాలికి చేయుము
దహనము చేయగ మంచిగంధము
ఎండుకట్టెలను తెప్పించవయా !

అంగదు నీవు ఓదార్చుమయా
వివిధవస్త్రములు - మాలలు - నేయి
సుగంధద్రవ్యములన్నీ ఇపుడే
అంగదునంపి తెప్పించుమయా !

నీ ఆధీనము కిష్కింధాపురి
పామరబుద్ధిని మానుము నీవు
తారుడ ! నీవు జాగుచేయక
శిబికను తెమ్ము కార్యముతీర్చగ

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఇట్టి సమయమున కార్యమంతయు
త్వరగా చేయుట ఎంతయో మేలు
శిఖికను మోయగ తగు బలవంతులు
ముందు నిలుపుడు వాలిసేవకై

లక్ష్మణుడటుల త్వరపరచి అట
అన్నప్రక్కన నిలబడియుండగ
తారుడుచెప్పగ శిఖిక నచటికి
తెచ్చిరి వాలికి కార్యము తీర్చగ-

విశ్వకర్మచే నిర్మించబడి
సిద్ధుల విమానమంతటి శిఖిక
పక్షులు - లతలు - గవాక్షములతో
కొండలు - కోనలు చెక్కబడినది

పుష్పమాలలతో కూర్చియున్నది
రత్నచందనము పూసియున్నది
బాలసూర్యుని వర్ణముగలిగి
గుహవలెనున్న శిఖికను తెచ్చిరి

రాముడు అంతట తమ్మునిజూచి
వాలికాయమందుంచ మనుచును
వలయు కార్యము చేయింపుమన
సుగ్రీవుడు అంగదు లిద్దరు అపుడు

దుఃఖము నిండి తూలుచునంత
వాలికాయమును శిఖికలో నుంచి
పూలు - వస్త్రములు అలంకరించిరి
పూజలు చేసిరి పుణ్యమూర్తికి

॥శ్రీరఘురాముని॥

రత్నములెన్నో వస్త్రములెన్నో
దానములివ్వగ వానరులకును
పల్లకిముందు నడువ కొందరికి
ఆనతినిచ్చెను అట నుగ్రీవుడు

అసమాన సంపద కలిగినయట్టి
మహారాజుకు జరిగినట్టుగ
లోపములేక ప్రేతకార్యమును
తీర్చుడు మీరని ఆనతి నిడెను

తారుడు మొదలగు వానరులందరు
అంగదు తోడుగ నేడ్చుచు నడచిరి
తార మొదలగు స్త్రీ జనమంతయు
నేడ్చుచు సాగిరి శిఖిక ప్రక్కల

అడకోతుల రోదనతోను
అడవులు - కొండలు ఏడిచినట్టుగ
ప్రతిధ్వనించెను నిర్జనమయిన
ఒక ప్రదేశమును చేరిరి వారు

యేటి ఒడ్డున యిసుక నిండిన
స్థలమునందున చితి నేర్పరచిరి
శిఖికనచ్చట దించిరివారు
తొలగిరి దూరము - అంతట తార

వారి శిరస్సును తొడపై నుంచుకు
ఏడ్చెను “నాథా ! ఓ మహారాజా !
నా హృదయేశ్వర ! ఎంత గౌరవము
చూపెడివాడవు చూడవు ఏల ?

అసువులు బాసిన కాంతిబాయదే
కళలు దేరెను నీ ముఖబింబము
మరల నిన్ను నే నెప్పుడు చూతును
కరవుదీర నే నెన్నడు కాంతును

కాననసీమలో కాంతలందరి
మంగళకర ముత్తయిదు లక్ష్మిని
తుడిచివేసెను-యముడు రాముడై
సుకుమారులము నడచి వచ్చితిమి

నీ భార్యలను పలుకరించవా
నీ తమ్ముని నువు కనలేదా మరి
తారుడు మొదలగు సచివులు వీరు
మంత్రాలోచన చేయవ ? వీరితో

కిష్కింధాపురి కదలివచ్చినది
వారికి తగిన ఆజ్ఞలనిమ్ము
వారు వెడలగ ఏకాంశమున
ఈ వనసీమలో చరించవచ్చును''

తార అట్టుల రోదించగను
స్త్రీలు బలముగ తారను లేపగ
సుగ్రీవుడంతట సాయపడగను
అంగదుడపుడు తండ్రికాయమును

చితిపైనుంచి కపిశ్రేష్ఠునకు-
పరలోకమునకు పోవుచునున్న
తండ్రి చితికిని అగ్నిని చేర్చి
అప్రదక్షిణము తిరిగె విధిగను

॥శ్రీరఘురాముని॥

వాసవు సుతునకు సంస్కారమును
విధులతో తీర్చి శాస్త్రవిధిగను
విడచిరి చల్లని జలముల నచట
భార్యా-కొమరుడు-సోదరుడును

యుద్ధములో మరణించిన అన్నకు
క్రియ జరిపించి సూర్యతనూజుడు
వ్యగ్రమనస్కుడు రాముని జేరెను
స్త్రీలు జేరిరి కిష్కింధాపురి.

26.

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము

తడసిన వలువల దుఃఖము నిండిన
సూర్యనందనుని కొలిచిరి సచివులు
వారందరు శ్రీరాముని కొల్వగ
మునుల సేవలో బ్రహ్మగ వెలిగెను

వారందరట కూర్చొనియుండగ
బంగరుకొండగ వెలిగెడువాడు
బాలసూర్యుని బింబమువంటి
ముఖము కలిగిన హనుమంతుడట

రామచంద్రునితో పలికె వినయముగ
“రఘుకుల దీపక ! నీ దయవలన
వానరశ్రేష్ఠుడు అసాధ్యమయిన
రాజ్యలక్ష్మిని పొందగలిగెను

దేవా! నీవు అనుగ్రహించుము
సూర్యసుతుడు కిష్కింధకు వెడలి
దివ్యోషధులతో దీక్షాస్నానము
ముగించి వానర బలగముతోడను

అభిషేకమ్మగు ఇనకులతిలకా :

మీ సోదరులట అరుదేరగను

రత్నభూషల చీనాంబరముల

మిము సేవించును మిక్కిలి భక్తితో

అల్లదె గుహ : మీరచటకు రండు

సుగ్రీవునికి పట్టముగట్టుడు

వానరకోటికి పండగ అగునది”

అన విని రాముడు పలికె తిరుగ

“హనుమంతా : నా జనకుని అజ్ఞ

పదునాల్గేండ్లు వనమున నుండగ

పట్నముగాని పల్లెతోగాని

అడుగిడనయ్యా అతిబలశాలీ :

శుభముగ పట్టము కట్టుకు నిపుడు

ఓ సుగ్రీవా : ఏలుము రాజ్యము

శాస్త్రవిధిగను అంగదునపుడు

యువరాజుగను అభిషేకించుము

బలమున నీతో సమమగువాడు

కులదీపకుడగు వాలి తనయుడు

కావున నీవు కనకాంగదుని

అభిషేకించుము యువరాజుగను

శ్రావణమేఘము లడుగిడనున్నవి

వర్షాకాలము నాలుగునెలలు

నీతను వెదకగ సమయముకాదు

కావున పురమున కేగుము నీవు

॥శ్రీరఘురాముని॥

సౌమిత్రితో త్తతవబడు గుహతో
ఉందును చక్కని గొలిపీచగా
విశాలమై గుహ కనబడుచున్నది
కలువలు-కమలము లున్నవి జలముల

కార్తీకముతో రావణవధకు
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
పురమునకేగి హితులు మెచ్చగ
రాజై ఏలుము రాజ్యము చల్లగ

నిర్ణయమటుల రాముడు తెలుపగ
రాముని ఆనతి నందెనవాడై
పురమును చేరి రవిసుతుడంతట
వానరపౌరుల చందనముందుకు

ముచ్చట పలుకుల కుశలము లడిగి
దుఃఖమునున్నతార మనసుకు
ఊరట గొలిపి అభిషేకముతో
తేజము నిండెను వానరరాజు.

బంగరుపూల శ్వేతచత్రము
బంగరుకాడల చామరములు
నవరత్నములు ఓషధులన్నియు
నవధాన్యములు నవ్వుచు మైరయగ

పాలు నిండిన తరుల చిగుళ్ళు
నీటబుట్టిన ముచ్చట సుమములు
అగరు చందనము-అక్షతలున్న
శ్వేతవస్త్రములు విరిసినపూలు

అడవిపందిదగు చర్మము తెచ్చిరి
పులితోలున్నూ తీసుకవచ్చిరి
పాదరక్షలు - కాంచనమున్ను
పాలు - పెరుగు - మీగడ - తేనెయు.

గసగసలున్ను - గోరోచనము
కుంకుమపువ్వు - గంధాదులును
పచ్చకర్పూరము - మణిశిల మొదలగు
మంగళవస్తు సముదాయముతో

పదునారుగురు కన్నెపిల్లలు
పరమహర్షమున రాగా నచటకు
భక్ష్యములతో - మణులు - వస్త్రముల
భూసురోత్తములు తృప్తినిండగా

శాస్త్రము చెప్పిన రీతిగ నపుడు
దర్భలుపరచిన ధరణిమీదను
అగ్నినుంచిరి పవిత్రమైన
మంత్రోచ్ఛారణ జరుగుచుండగా

హోమవిధిని అట మంత్రవేదులు
జరిపి తీరుగ చిత్రమాల్యముల
ప్రకాశించెడి సౌధమునందు
కనకపీఠిని తూర్పుముఖముగ

సూర్యకుమారుని కూర్చొనబెట్టి
నదీనదముల జలములు మరియు
సాగరజలము కనక కలశముల
నింపిరి అభిషేకించగ రాజుకు

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

ఎద్దుకొమ్ములతో మంగళజలములు
శాస్త్రము నుడివిన రీతిగ వీరులు
మైందుడు-ద్వివిదుడు-గంధమాదనుడు
గజుడు-గవయుడు-గవాక్షుడున్న

అనిలాత్మజుడు ఆంజనేయుడు
జాంబవంతుడు-నలుడు-శరభుడు
ఇంద్రుని-వసువులు అభిషేకించుట
తలపించునటు అభిషేకించిరి.

ఆనందముగా పరిమళజలముల
అభిషేకించగ అర్కసుతుడట
అమితానందము రామాజ్ఞగను
అంగదునపుడు యువరాజుగను

అభిషేకించగ జేసెను తీరుగ
అందరు పొగడిరి ఆ సుగ్రీవుని
రామలక్ష్మణుల కీర్తించిరట
ధ్వజపతాకలు వానరులెత్తిరి

శోభనీనినది కిష్కింధాపురి
సోయగమొలికెను వానరపురిలో
శుభకర మంగళవాద్య ఘోషలు
వినిపించినవా శుభసమయములో

విష్ణువు సముడగు రామచంద్రునికి
వినిపించెను అభిషేకవార్తను
రుమతో-తారతో స్వేచ్ఛమీరగ
సురపతి విభవము సుఖములందెను.

॥ శ్రీరఘరాముని ॥

27.

ప్రసవణాద్రాని రామలక్ష్మణులు విదేసియుండుట

రాజ్యమునందిన రవిసుతుడంతట
రామదర్శనము చేసుకు వెడలెను
రాముడు తమ్ముని వెంటనిడుకొని
రఘుమైన ఆ పర్వతచంక్రుల

పులుల-సింహముల గర్జనమ్ముల
ఎలుగులు-కోతులు-అడవిపిల్లులు
నేచ్చగ తిరుగుచు-వివిధ లతలతో
మహావృక్షములు-తేటనీటితో

గండశిలలతో-లతాగుల్మముల
మేఘసమూహము అన్నటుతోచు
ఋష్యమూకగిరి పంక్తులలోగల
ప్రసవణాద్రాకి బయలుదేరెను

విశాలమయిన గుహను చూచిరి
విడిదిచేయగ నిశ్చయించుకొని
వినయవిధేయత నిండిన తమ్ముని
వినుమని పలికెను రామచంద్రుడు

“ఓ సౌమిత్రి! ఈ పర్వతగుహ
మనోహరమృతి విశాలముగా
ఉన్నది, తగిన గాలి వీచును
వర్షాకాలము గడిపెదమిచట

ఎత్తుగ ఎదిగిన ఈ గిరిశిఖరము
ఎఱ్ఱగ, నల్లగ, తెల్లని రంగుల
ధగధగలాడుచు వెలిగెడి శిలల
ధాతువులన్నీ మెరయుచున్నవి

॥శ్రీరఘురాముని॥

గిరిపై పారెడి సెలవిరులవి
తళతళలాడుచు పరుగిడుచున్నవి
పలువృక్షములు పొదరిండ్లున్నూ
నేత్రపర్వమై నిలచియున్నవి

జాజులు-మొల్లులు-విరగబూసెను
కదంబ-వావిలి-గోరింటలును
మద్దిచెట్లు మరి ఏరుమద్దులూ
పరిమళమ్ములను గుఱాళించును

నెమళ్లునిండి వివిధరకముల
పక్షుల కిలకిల రావమ్ములతో
నిండెను, చేరువ తామరకొలను
విచ్చిన తామరపూలతో నిండెను

ఈశాన్యముగా పల్లమైమరి
పడమటి దిక్కున మెరకయున్నది
వాకిలి నైఋతి దిశలోనున్నది
నాయన ! ఈ గుహ శ్రేష్ఠము విడిదికి

గుహవాకిటను కాటుకరంగుతో
నిడుపగు చక్కని రాయి అందమై
ఉత్తరదిశలో కాటుకరంగుతో
నిలచిన శిఖరము దిగిన మేఘమై

దక్షిణదిశలో తెల్లని ఆ గిరి
రజతాద్రవలె తేజమునిండెను
తూర్పున సంపగి-బొట్టుగుచెట్లు
కానుగ-పూగురివిందవృక్షములు.

పొగడచెట్లు మరి ప్రబ్బలిచెట్లు
అశోకతరువులు - లొద్దుగుచెట్లు
రేలచెట్లును - చంద్రవృక్షములు
మొగలిపొదలవి మనోహరమ్ములు

చిత్రకూటగిరి ప్రక్కనపారే
గంగకు దీటుయి ఈ గిరిచెంత
తూర్పుముఖముగా స్వచ్ఛములయిన
జలముతో పారెను ఈ నెలయేరు

వీటిగట్టున దట్టములయిన
వృక్షమ్ములలో పక్షుల కిలకిల
అనురాగమ్ము అన్యోన్యముగా
చక్రవాకములు తిరుగుచుండగా

హంసలు - సారసపక్షులు నిండి
ఇసుకతినెలవి సొగసుగ తేలగ
శోభగసాగెడి ఈ నెలయేరు
సారసాక్షులను తలపించునయా :

వస్త్రాభరణాలంకృత లయి మరి
నవ్వులు - కేకలు - పాటలు పాడుచు
పరుగులెత్తెడి సుందరాంగనల
తీరుగ తోచుచు సాగె సందడిగ

ఎఱ్ఱని - తెల్లని - నల్లని కలువలు
వీటినీటిలో శోభిల్లినవి
క్రౌంచుల - నెమళుల రవములెగసెను
పక్షులు తీయగ పాడుచున్నవి.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

నదీతీరమున మునులు వసించురు
చందనతరువులు తీర్చినిలచినవి
వరుసలొ వేసిన కీతిగ మద్దులు
నిలబడి శోభను పెంచుచున్నవి

సోదర : మనము వర్షాకాలము
ఇచట వసంతము-కిష్కింధాపురి
దాపున నున్నది మంగళవాద్యపు
ధ్వనులన్నియును వినబడుచున్నవి

వానరరాజు సూర్యనందనుడు
సతితో సకల సంపదల మీరగ
బంధులగూడి సుఖసౌఖ్యములతో
రాజ్యపాలనము చేయుచుండును''

లతాగ్రహములు గుహలతో నిండిన
ప్రప్రవణాద్రిని రామచంద్రుడు
విడిసియుండెను లక్ష్మణమూర్తితో
మనసున మాత్రము కలత నిండెను

సీతను మదిలో నిలపిన రాముడు
సంతసమన్నది కరువై రాముడు
శశిబింబము నటు ఉదయాచలమున
చూచి శోకమున నిండిపోయెను

అన్నయెన్నడూ అంతటి దుఃఖము
ఉన్నటు కనబడనీయకపోయెను
కావున కలత చెందిన తమ్ముడు
అన్నతో పలికెను ధైర్యోక్తులను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

“దుఃఖము వదలుము అన్నా రావణా : :
దుఃఖపడుటచే ఫలితము శూన్యము
నీకు తెలియని విషయము కాదిది
క్రియాశీలివి-ధార్మికమూర్తివి

అస్తికుడవు నువు ప్రయత్నమందు
అంతులేని అతి ఓర్పు చూపెదవు
ఈ విధి నీవు వగచుటవలన
జయాభిలాష నన్నగిల్లును

దుఃఖమువదలక కృంగిపోయినచో
మాయరక్కసుడు రావణాసురుని
జయించుటన్నది అసాధ్యమగును
కావున వదలుము దుఃఖము నీవిక

వనములు-గిరులు-నముద్రాలతో
నిండిన ధరణిని తలక్రిందుగను
చేయగ చాలిన శక్తిమంతుడవు
అసురుని చంపగ చాలుదువీవే

నీకు ఒకరు మరి చెప్పగవతెనా
వర్షాకాలము వేచియుండవలె
దుఃఖమువలన మేలుకలుగదు
శరదృతువుకై ఎదురుచూతము

రావణాసురుని బంధుల-మిత్రుల
త్రుంచగ చాలుదు వీవేనయ్యా :
నివురుగప్పిన నిప్పుగనుండిన
నీదు విక్రమము నిద్రలేపెద.

॥శ్రీరఘురాముని॥

సమయము రాగా నీ విక్రమము
అజ్యాహుతులతో జ్వలించునట్లు -
నిదురించెడి నీ వీరత్వమును
మేలుకొలిపెదను - విజయము తథ్యము''

శుభము - హితము నిండిన పలుకులు
వినినరాముడు తమ్మునిచూచి
“మేలుకోరి నువు అనురాగముతో
వీరుడవై బోధించితివయ్యా !

సర్వకార్యముల నాశముచేసే
దుఃఖమునిపుడే వదలెదనయ్యా!
సమయమురాగా అప్రతిహతమగు
తేజము నేను ప్రదర్శించెదను

నీదు మాటల ధైర్యము చిక్కెను
తేటనీటితో నదులు పారగ
శరత్కాలము వచ్చెడివరకు
వేచియుండమా సుగ్రీవునికై

మేలు మరచిన మెచ్చరు జనులు
సత్పురుషులకది బాధాకరము''
అనగా తమ్ముడు కరములు ముడిచి
ప్రియదర్శనునితో పలికె తీరుగా

“వానరప్రభువు తీర్చును శపథము
వేచియుండము నాలుగునెలలు
ధైర్యము నుండుము రిపులగెలిచెదవు
కోపానలము నిగ్రహించుము

॥శ్రీరఘుకాముని॥

ఓరిమితో మరి నాలుగునెలలు

రిపుసంహార సంసిద్ధులమై

సింహములున్న ఈ గిరియందే

వేచియుందము - కాచుకొందము."

28. వర్షఋతు వర్ణన

వర్షాకాలము అడుగిడె శోభగ

సోదరుగాంచి రాముడు పలికెను

"పర్వతాలవలె మేఘము లవిగో

ఆకాశమును ఆవరించినవి

రవికిరణములతో సాగరజలమును

గ్రోలిన మేఘము నవమాసములు

కార్తీకముతో ఆషాఢముగా

మోసినగర్భము - వెలువరించును

నింగివరకును సోపానములుగ

నిలచిన మేఘములన్నీ ఎక్కి

కొండమల్లెలు మద్దిపూలతో

భానుని పూజలు చేయగ వీలగు

సంధ్యారాగము అలుముకొన్నది

తెలుపు - ఎఱుపు కలిగిన మేఘము

నింగికి లేచిన వ్రణమునకపుడు

కట్టిన తెల్లని కట్టుగ తోచెను

॥శ్రీరఘురామని॥

మందమారుతము నిట్టూర్చినటు
సంధ్యారాగము చందన చరచగ
తెల్లని మేఘము పాలిపోయినటు
కాంతలేని కామార్తుడు నింగి -

ఎండకు బీటలు వేసిన భూమి
వర్షధారలతో ఆవిరి విడువగ
దుఃఖమునిండి కన్నీరిడెడి
సీతగ తోచెను ఈ భూదేవి

ఓ సౌమిత్రి ! మేఘమునుండి
బయలుదేరి మరి మొగలివాసనతో
కలువల చల్లని స్పర్శను యిచ్చెడి
మందమారుతము మనకు హాయినిడు

నిండుగ పూసిన మద్ది - మొగలుల
గుబాళింపులతో వానజల్లులతో
రిపులు వదలి అభిషేకము నందిన
అర్కసూనువలె తోచును ఈ గిరి

నల్లని మేఘము - తెల్లటి జల్లులు
హోరుగాలిలో నిలచిన గిడులు
కృష్ణాజినము - జందెముదాల్చి
వేదాధ్యయనము చేయు వటువులా :

మెరపు తీగయను బంగరుకొరడా
దెబ్బతిన్నదై - నింగిని మేఘము
వటువు బాధతో అరచినట్టుగా
ఉరుములు తోచును మేఘములందు.

॥ శ్రీరఘుకాముని ॥

లక్ష్మణమూర్తి ! నల్లని మేఘము
మధ్య చలించే మెరపును గాంచిన
అసురునితో తను పెనగులాడెడి
సీతగతోచును-మదిలో మెరయును

మేఘమునిండి నిలచెను నింగి
చంద్రుడు-తారలు కనబడకుండగ-
చిమ్మచీకటిగ తోచెడి సమయము
కాముకులకది ఉత్సవ సమయము

గిరినెత్తాలలో విరిసిన మల్లెలు
వర్షాకాలపు సంతోషముతో
అనందాశ్రుల ప్రియురాండ్రవలె
తోచెను కామోద్దీపన కలుగును

గాలి దుమారము లుండక యిప్పుడు
చల్లనిగాలి వీచుటవలన
వేసవి చెమట ఆగిపోవగా
హాయిగనుండును అలసట తీరును

రాజులు యుద్ధోన్ముఖులై వుండరు
స్వదేశమునకు పురుషులు చేరిరి
హంసలు మానస సరసుకు పోయెను
చక్రవాకములు కామము నిండెను

వర్షముపడగ రహదారులలో
రాకపోకలు ఆగిపోయినవి
మేఘములతో కొంతకనబడు
నింగి కాననగు ప్రశాంత కడలిగ

॥ శ్రీరఘురామని ॥

కొండవాగులివి గిరిధాతువులతో
పరుగిడుచుండెను కొత్తనీళ్ళతో
రాలినపూలు సొగసుగ తేలుచు
వడిగా పరుగిడె కొండచరులలో

తుమ్మెదలన్నటు నల్లగనున్న
జంబూఫలములు తీయగ తిందురు
రసాలమ్ములవి మిగల ముగ్గినవి
నేలరాలినవి రుచి చెడియున్నవి

విద్యుల్లతలవి పతాకాలయి
కొక్కెరపంక్తులు సుమహారములయి
పర్వతాలవలె కదలు మేఘములు
పోరెడి కరులై గర్జించినవి

వేడుకగాను నెమళ్లు ఆడెను
పచ్చికతోను నేల నిండెను
వాన వెలసిన అపరాహ్ణమది
రమణీయముగా తోచుచున్నది

జలభారముతో మేఘములవ్వి
సొగలేకమరి ఆగినట్టుగా
గిరుల శిరముల నిలచియున్నవి-
సాగుచున్నవి అలసట తీర్చుకు

పొందుకోరి మరి సాగు కొక్కెరలు
బారులు తీర్చి సాగుచుండగా
ఆకాశమునకు కట్టినయట్టి
తెల్లని తామర లన్నటు ఊగెను.

॥శ్రీరఘరాముని॥

ఓ సౌమిత్రి : లేతపచ్చికిది
నడుమ నిలచిన ఆర్ద్రపురుగులతో
ఎఱ్ఱని చుక్కలు దిద్దినయట్టి
శాలువ కప్పుకు యున్నటు తోచెను

పూసినపూలు ఎగసిన పులుగులు
కడలినిచేరే నదీనదములు
కామోద్రేకము నిండెను దున్నలు -
ప్రకృతి-హరినిక నిద్రపుచ్చును

మదపుటేనుగు వనమున సాగుచు
మేఘగర్జనము వినినంతటనే
పోరగవచ్చెను మరియొక కరియని
వెనుకకు తిరిగెను-తిరిగిపోరగా

నెమళుల నృత్యము కరి-ఘోకారము
తుమ్మెద ఝమ్మని పాటలు పాడగ
మంకెన-కదంబ-ఎన్నో పూలతో
సోయగ మొలికెను ఈ వనమంతయు

అరపులు-చప్పుడు-కేకలు-రవములు
నాట్యము పోరుకు తలపడు కరులు.
పూలసౌగంధులతో మత్తుల నిండిన
పానశాలవలె తోచెను వనము

చాతకపక్షులు దప్పికనిండి
రంగులునిండిన రెక్కల ఎగిరి
సురనాయకుడు వర్షమునిడగా
నీటిముత్యముల త్రాగెను ముదముగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

తంత్రీస్వనము తుమ్మెదనాదము -
కప్పల బెకబెక కంతతాళములు -
మేఘగర్జనలు మృదంగధ్వనులయి -
సంగీతమునే పాడెను వనము

కేకలువేయుచు నాట్యమాడుచు
పురులు నిండుగా విప్పిన నెమళులు
పాటలు - నాట్యము నిండిన ఈ వని
గానసభలనే నిర్వహించెను

గట్టులుత్రెంచుకు సాగే నదులు
కాయలు - పండ్లు - పూల బరువుతో
కడలినిచేరగ సందడిచేయుచు
సాగెడి మదవతి అన్నటు తోచును

అకాశములో వ్రేలాడునటు
నిలచినమేఘము సంద్రపు ఘోషను
ధిక్కరించి తను భూమిని నదులను
జలముతో నింపెద నన్నటు కురిసెను

పూర్ణకుంభముల జనులందరును
అభిషేకించగ రాజులవోలె
నిలచెను గిరులు - వాసపుడిచ్చిన
మేఘములన్న జలకుంభములతో

తడిసి నిండుగా నిలచిన గిరులు
మెరిసిపోవగా పూర్తిరూపముతో
జలాభిషేకపు అనందముతో
ఐశ్వర్యమును చూపుచు నిలచెను.

మెరసిపోవగా కడిగిన గిరులకు
మీదపారెడి జలప్రవాహములు
లలనామణుల ఉరమున జారిన
ముత్తెపు హారములన్నటు తోచెను

ఎత్తుగ గిరిపై పారెడిజలము
మధ్యమధ్యలో కొండరాళ్ళవి
అడ్డు తగులగా చెల్లాచెదరయి
నీటిముత్తెపు మాలలయినవి

గూటికిచేరిన పక్షులబట్టి
ముకుళిత కమలము లుండగచూచి
సూర్యాస్తమయము అగునని తోచును
ప్రకృతిసుందరి నిదురలొ జారును

దండయాత్రలు ఆగిపోయినవి
దండు దారిలో నిలచిపోయినది
ధరణీసురులు సామగానములు
దండిగచేసే భాద్రపదమిది

కోసలభూపతి భరతుడు ఇప్పుడు
సంభారములను సమక్షార్చుకొని
గృహకృత్యములు ప్రక్కకునెట్టి
నియమముతో తను గడుపుచుండును

బహుకాలమ్ము దొర్లిన పిదప
నన్నుగాంచిన కోసల ప్రజలు
చేసెడి కోలాహలముగ తోచుచు
సరయూ పారును అతివేగముగ.

సోదర ! వానరరాజై మిత్రుడు
రాజ్యభోగము అనుభవించుచు
రాజ్యమునేలుచు సుఖముగ నుండెను
భార్యదూరమై బ్రతుకుచుంటిని

గొప్పరాజ్యము చేతికిరాక
ఛాయగనుండెడి సుదతి లేకను
నీటికోతకు తెగిన గట్టువలె
దీనుడనై నే నిలచియుంటిని

వర్షాకాలము గడువగ కష్టము
కష్టము కద్దరి కనబడకున్నది
రావణాసురుడు అసాధ్యుడయ్యెను
ఎటుల దొరకును మనసుకు శాంతి

వర్షాకాలము వెదుకుట కష్టము
త్రోవలు తిన్నగ సాగనీయవు
కావున నేనే అర్కసుతునితో
ఆగమంటి నీ నాల్గుమాసములు

చాలాకాలము ఇడుములబడెను
అందెను వానరరాజ్యము యిప్పుడే
నా పని ముఖ్యము అనగా తగదు -
మిత్రుని సుఖము తలచితి మదిలో

నా ఉపకారము మరువడు అతడు
సందేహము నే పడగా తగదు
అదనుకోసమై వేచియుండము
అతని అనుగ్రహ మందగవలెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

వీరుడు తిరిగి ప్రత్యుపకారము
చేయగచాలును-మరి కృతఘ్నుడు
మేలుమరచును మనసులేకను
మంచిమనసులను వ్యధలో ముంచును''

అనిన రామునితో వినయమునిండి
పలికెను అపుడు సుమిత్ర తనయుడు
“అన్నా ! మానవనాథుడ వీవు
మహావీరుడవు మంచికి నెలవు

వానరరాజు మాట నిలుపుకొని
మంచిమనసుతో అండగనిలచును
కోరిక తీరును జయము తథ్యము
వేచియుండవలె శరదృతువుకై.”

॥శ్రీ రఘురామున్ ॥

29. మారుతి సుగ్రీవునికి కర్తవ్యము బోధించుట.

మెరుపులు-మబ్బులు నింగినివదలెను
వర్షాకాలము వెనుకకు మరలెను
చంద్రుని వెన్నెల అతిరమణీయము
శారద రాత్రులు శోభగ విరిసెను.

సుగ్రీవుడు అతి సంతోషముతో
భోగలాలసుడు అయిపడి వుండెను
రాచకార్యములు మంత్రులవేసని
అహోరాత్రములు సుఖముల మునిగెను.

కామకేళిలో కరగి పోవుచు
భామలందరిని చెంత చేర్చుకు
సోమపానమున సర్వము మరువగ-
హితముకోరి హనుమంతుడు పలికెను

మాటనేర్పరి పనిలో మెలకువ
మంచి చెడ్డల వివరము తెలిసిన
మంచినమ్మకము రాజుయందు గల
మంచి మంత్రి తా పలికె తీరుగ

“వానరరాజా ! రాజ్యభోగములు
కీర్తి ప్రతిష్ఠలు దొరకెను నీకు
మిత్రుని కార్యము మిగిలి యున్నది
సమయము మించక చేయగవలెను.

మిత్రులను, మరి సైన్యములను
ధనాగారము ప్రాణప్రదముగ
చూచుకు ఏలెడి-రాజు రాజ్యము
అమితముగా అభివృద్ధి నందును

సకాలములో మిత్రుని కార్యము
చేయకపోయిన కలుగుననర్థము-
సదాచారుడవు పుణ్యకార్యములు
చేయుటయందే గురికల వాడవు.

సమయము దాటిన చేసిన మంచి
వ్యర్థము అగునని తెలియుము నీవు
వీరుడ వీవు వై దేహిని ఇక
వెదకుట యన్నది మిత్రుని కార్యము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

కాలాతీతము అయిపోయినది
రాముడు సర్వము తెలిసినవాడు
ఎంత ఆత్రుత మనసున నున్నను
ఎదుటివాని మది ననుసరించును.

ఆపుడు రాముడు. ఆ ర్తరక్షకుడు
అప్రతిహతమగు పౌరుషవంతుడు
అనిన మాటకై ఎన్ని కష్టములొ
అన్నీ గెలుచును ఆ రఘురాముడు.

అడగకముందే రాముని కార్యము
అతిమెలకువగా అంభించిన
అంటదు దోషము అందుకు నీవు
ఆజ్ఞాపించుము వానరవీరుల

అడగకముందే సాయము చేసే
అంతటి గొప్ప గుణముల వాడవు
నీవే సాయము ముందుగ పొందియు
అలసించితివి ఏల కపింద్రా ?

వానరసేనలు భల్లూకములకు
నా ఘటవీవు కిష్కింధాపతి !
రామకార్యమును నెరవేర్చగల
సామర్థ్యము నీకున్నది రాజా !

కోదండముతో శ్రీరఘురాముడు
సురాసురులను మహారగులను
ఎదిరి గెలువగ చాలినవాడు
అమితశక్తిగల అతినమర్థుడు.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

నీ ప్రతినను నువు నెరవేర్చెదవని
నీకే వదలి చూచుచుండెను
నీకొరకై తను వారిని కూల్చి
నీ సుఖసౌఖ్యము ముందుగ చూచెను.

వారి. రామునికి శత్రువుకాడు
నీ సంతోషము కోరి చంపెను
భూమ్యాకాశములందున వెదకి
సీతాదేవి జాడ తెలియుము.

దేవాసురులకు మరుద్గణములకు
భయపడడయ్యా రామచంద్రుడు,
అంతటివానికి అసురులు లెక్కా !
ఆదరించె నిను, అతివిక్రముడు.

రాముని నీవు సంతసపరచుము
ఆనతి నిమ్ము-మాలో వీరులు
ఆకాశములో పాతాళములో
సంద్రములోనూ వెదుక సమర్థులు.

సాహసవంతులు వెనుకడుగిడరు
భయము నెరుగని అతి గుణవంతులు
కోట్లకుపైన నీ సేవలలో
వేచియుండిరి ఆనతి కొరకై

నీ విచ్చటనే నిలబడి వారిని
అజ్ఞాపించుము-నీ విధేయుల
శక్తికి తగినటు పురమాయించుము
పుణ్యపురుషుని కార్యము తీర్చుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

సందర్భముగా మంచి సమయమున
 స్నేహితునిగ మరి సచివోత్తమునిగ
 స్నేహమునందిన రాముని కార్యము
 చేయగ చెప్పెను ఆంజనేయుడు

వానరరాజు సంతసమందెను
 నీలుని అచటకు రావించుకొని
 రామ కార్యము నెరవేర్చుటకు
 అమిత సైన్యమును సమకూర్చుమనె.

“నా ఆనతిగా అన్ని దిక్కులలో
 కపినాయకులను - వీరులందరిని
 శీఘ్రముగా నువు రప్పించవలె
 ఉత్సాహవంతుల సేకరించుము

సేనలు కలిసి పోకుండగను
 తికమక పడక తెలివితొనుండగ
 వారందరు యిట వచ్చినంతనే
 కాగల కార్యము నీపై నున్నది.

నేటినుండి ఒక పక్షము రోజులు
 గడువు లోపల వానరులందరు
 సేనలొ చేరగ ప్రకటన చేయుము
 సుగ్రీవాఙ్గ మీరగవలదను

ఆనతి మీరిన మరణ దండనే-
 అందుకు తిరిగి విచారణ లేదు
 ఇది నా నిర్ణయమన్నది తెలియుము
 అదియే తెలుపుము వీరులందరికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

అంగదునిపుడే వెంటనిడుకొని
జ్ఞానవృద్ధులు వయోవృద్ధులగు
కపివీరులకు వినయము నిండి
తెలియజెప్పుము ఈ విషయము'' అని

అర్కసుతుడు తానాజ్ఞాపించి
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను -
అంజనేయుని అనందముగా
అంగదాదులు పొగడిరి అపుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30. శరత్కాల వర్ణన - సుగ్రీవునిపై శ్రీరాముడు
కోపించుట.

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
నిర్ణయించిన గడువు తీరెను
నింగినంతటను వెండి పూసినటు
వెన్నెల చల్లగ ఆవరించెను.

హేమధాతువుల శోభగవెలిగే
గిరి శిఖరముపై రాముడు కూర్చొనె -
తలపుల నిండెను ధరణీనందన
దుఃఖము ఎగసెను రామచంద్రునికి.

‘నా ప్రియురాలు బాలామణి తను
సారసపక్షుల స్వరముతో పలుకును
ఆడుకొనును ఆ పక్షులతోను
ఏ విధినున్నదో ఆ రమణీమణి

బంగరు రంగు పూలు పూసిన
వేగిన చెట్లను చూచి మురియును -
వేగినపూలను చూచి వెదకును
నే కనబడక దుఃఖము నిండును.

కలహంసధ్వని మేలుకొలుపులై
కలభాషిణి తను నిద్రలేచును
కళకళలాడె సుందర వదన
కనులు విప్పి మరి ఏ ధ్వని వినునో ?

ఆ పద్మాక్షి నా ప్రియురాలు
చక్రవాకముల ధ్వని వినినంతనె
ముదముగ నన్ను చేరుచుండెను
నే దరిలేక ఏ విధి నున్నదొ ?

ధరణీనందన నా దరిలేనిచో
ధరణీసోయగము మదిలో చేరక
ప్రకృతి శోభల మనసు నిలువక
సుఖసంతోషములన్నవి లేవు.

కాముడు వదలడు ఆ సుకుమారిని
కాంతలేక మరి శాంతియె లేదు''
వర్షధారకై చాతక పక్షిగ
విలపించెను అట రామచంద్రుడు

గిరినెత్తాలలో పండిన ఫలములు
అన్న సేవకై తేగా పోయిన
సుమిత్ర తనయుడు తిరిగి వచ్చెను
అన్న దుఃఖమును తాను గ్రహించెను.

వినయముగా హితబోధ చేసెను
“వీరుని ధైర్యము నిలబెట్టుటకై -
అన్నా : నీవు కామవశుడవై
ధైర్యము విడచుట తగదిది వినుమా :

॥శ్రీరఘురాముని॥

కార్యసిద్ధితై వలయు యత్నము
చేతము, మనసు చెదరనియకు
జయమునందెడి మార్గమునరయుము
ధైర్యము నీవు అవలంబించుము

సాయపడెడి సుగ్రీవుని శక్తిని
సామర్థ్యమును ఆలోచించుము
అతని పనికి నువు చూపినశక్తిని
స్వకార్యసిద్ధికి వినియోగించుము

మానవనాధుడవయ్యా రామా !
మాననీయుడవు మహావీరుడవు
మాతకు నీవే సర్వముగాదా
మరియొకవ్యక్తికి తాకగ వశమా !

అగ్నిహోత్రమే సీతామాత-
ఆమెను తాకిన నాశనమగుదురు
ఆలోచించుము అన్నారామా !"
అని నిర్భయముగ పలికెను తమ్ముడు

సమయోచితము సందర్భముగ
ధర్మార్థమును సాంత్వయ్యుక్తముగ
రాజనీతితో తమ్ముడు పలుకగ
రాముడు పలికెను లక్షణమూర్తితో

“సోదర ! నీవు నుడివినయటుల
కార్యసిద్ధితై యోచనకావలె
ఉత్సాహాదులు అవసరమైనవి
ఫలమునెంచని క్రియకావలయును”

॥శ్రీరఘురాముని॥

అనుచుపలుకగా అవనిజ-మదిలో
మరి మరి మెదలి మాటలు పెగలక
ఎంతో వేదన నిండిన రాముడు
పలికెను తిరిగి లక్ష్మణమూర్తితో

“సురనాయకుడు వర్షధారలతో
ఈ వసుంధరను సంతసపరచెను
సస్యసంపదకు ప్రాణముపోసెను
సకలశుభములు చేకూర్చెనయా :

నల్లని మేఘము గంభీరముగా
గిరిశిఖరముల వృక్షగ్రముల
సంచరించి మరి మురిసికురిసి-ఇక
అలసిపోయినటు అగపడుచున్నది

మేఘగర్జనలు కరిఘింకారము
నెమళ్ల కేకారావములన్నియు
జలజల జారే నెలయేరులయు
ధ్వనులన్నియును ఆగిపోయినవి

జలములకడిగిన ధగధగమెరిసే
పర్వతసానువులన్నియు కూడ
కుంకుమ, సుగంధ ద్రవ్యములన్నియు
పూసుకొన్నటు శోభగనున్నవి

శరదృతువు తన విభవమునంతయు
వీచాకులుగల అరటిచెట్లకు-
తారాచంద్రులు-కర్మసాక్షికి
మదకరీంద్రముల కందించెనయా :

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఏడాకులుగల కదళీ తరువులు
విరగ పూయగా వెడలు సుగంధము
తుమ్మెదపాటకు శ్రుతిచేసినది
మదవుతేనుగులు పరవశించెను

ఇసుకతిన్నెల చక్రవాకములు
రెక్కల శోభగ పుష్పాడి నిండగ
మదనుని శరముల బారిపడినవి
హంసలు వాటితో ముదముగనాడెను

మదించి తిరిగెడి కరింద్రములపై
గర్వించెడి ఆబోతులవైనను
తేటనీటితో పారు నదులపై
శరల్లక్ష్మి తను శోభిలుచున్నది

నింగిని మేఘము లగపడకున్నవి
నెమళుల కోలాహలమది తగ్గెను
నిండుగపూసి, వంగిన వేగిన
నయనానందము కూర్చుచున్నది

అరటి పూవుల వాసన మత్తుతో
మదజలమ్ములు కారె దంతులకు-
పెంటి ఏనుగుల చేరి వనముల
తామరకొలనుల చేరగసాగెను

వర్షములవ్వి వెనుకడుగిడగా
ఆకసమిపుడు తళతళలాడుచు
తోమిన ఆయుధమన్నటు మెరసెను
శుభ్రజలములతో నదులు నిండెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఎఱ్ఱనికలువల చల్లని గాలులు-
దిక్కులు చక్కగ కనబడుచున్నవి
సూర్యకిరణముల ఎండిననేల
నెఱియలు విచ్చి కనబడుచున్నది

రాజులు సేనతో కదలుచుండిరి
కయ్యానికి మరి కాలుదువ్వుతూ-
ఆబోతు రంకెలు వినబడుచున్నవి
అలమందలో జొరబడుచున్నవి

కేకి పింఛమును వదలివేయగా
అభరణములు పోయినట్లయి
నదీతీరమున చేరిన వాటిని
హుసలు హేళన చేయుచున్నవి

అవుల అంబావములు ఎగసెను
మదపుతేనుగులు సాగె మందముగ
పెంటి పీనుగులు వెదకుచు సాగెను
బెగ్గురుపక్షులు కూసె శ్రావ్యముగ

సెలయేటి స్వినములు సన్నగిల్లినవి
ధ్వనితో వీచే గాలులు తగ్గెను
మహానదులకు ఉరవడి తగ్గెను
కప్పల బెకబెక వినపడకున్నది

వర్షకాలమున బిలముల దాగిన
విషసర్పములవి బయటపడినవి
వివిధవన్నెలతో విహరించుటకై
వడివడిగానవి సాగుచున్నవి

సాయంసంధ్యాసుందరినెంతో
ఒడుపుగచంద్రుడు తన కరములతో
పట్టుకొనగను విరిసినతారల
కనుపాపలతో - ఎఱ్ఱనికాంతితో

ఇనుమడించిన అనురాగముతో
నింగి అనెడి తన చీరను తానే
విప్పివేయుచు నున్నటు తోచగ -
నాయకి - నాయక భావన నింపెను

ఉదయచంద్రుడు ముఖఖింబమయి -
తారలు తెరచిన కన్నులు కాగా -
వెన్నెల వెలుగు తెల్లని చీరగ - -
నిశాకాంత తను శోభిలుచున్నది

బెగ్గురు పక్షులు పండిన గింజల
పొట్టనింపుకొని నింగికి ఎగరగ
పూలమాలలవి ఆకాశమునకు
వినరినట్టుగా శోభిలుచున్నవి

తెల్లని కలువలు - నిదురిడు హంసలు
నిండిన గొప్ప తటాకములన్నియు
మబ్బులులేక తారాచంద్రులు
నిండిన నింగిగ తేజరిల్లెను

మొలనూలన్నటు హంసలు మెరయగ
కలువలు - తామరపూలు దండలై
చక్కని కోనేళ్ళన్నియు కూడ
అలంకారముల అంగనలామెను

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

వెదురు పొదలతో విరిసిన నాదము
అవుల అంబారవములన్నియు
అబోతు రంకెలు కలసి అచ్చట
సహజమైన సంగీతము నింపెను

నదీతీరముల నిండుగ పూసిన
రెల్లుపొదలను మందమారుతము
కదుపగ, తెల్లని పట్టు చీరలను
కట్టిన స్త్రీ జఘనముల పోలెను

మధుపానముతో మత్తునిండినవి
జంటకూడిన తుమ్మెదలన్నియు
పుప్పొడినిండి గౌరవర్ణముతో
గాలిలో తేలుచు పోవుచున్నవి

నదులు-చేపలను వడ్డాణముతో
స్త్రీలై రాతిరి సుఖముల తేలి
ప్రాతఃకాలము కాగా గృహముల
చేరుచున్నటు మెల్లగ సాగెను

విరగబూసినవి వివిధ తరువులు
పూవిలుకాడు స్వేచ్ఛగ తిరిగెను
పక్షులు ముదముగ విహరించగను
మధురమైన ధ్వని వినపడుచున్నది

సౌమ్యుడ వినుము ! రాజపుత్రుడవు
పాత వైరములు పైకి త్రవ్వుకొని
రాజులు రణముకు సుముఖులుకాగా
యుద్ధప్రయత్నము చేయుచుండిరి

॥శ్రీరఘురాముని॥

మిత్రుడు యత్నము చేసెడి ఛాయలు
కనబడకున్నవి పర్వాకాలము
నాలుగు నెలలవి నూరు ఏండ్లుగా
సీతనుగానక కుములుచుంటిని

చక్రవాకి తన జంట విడువనటు
సీతకూడ నావెంట వచ్చినది
దుర్గమదండకవనికి జనకజ
వనవిహారముగ బయలుదేరెను

లక్ష్మణమూర్తి : రాజ్యములేకను
దేశమువదలి అడవులయందు
భార్యలేక నే దుఃఖమునుండగ
దయరాకున్నది వానరపతికి

శరణుజొచ్చితిని అసహాయుడను
అని, అవమానము చేయగ తలచెనో?
తన పని తీరగ తానుగ చేసిన
ప్రతిన మరచెనో దుర్మతి అతడు

సోదర నీవు కిష్కింధకు పో!
సుఖములతేలే అర్కసుతునిగని
చెప్పుము వానితో నా మాటలుగా
ప్రతిన తీర్చుటది కర్తవ్యము అను

పుణ్యముగానీ పాపముగానీ
మాటకు నిలచినవాడే వీరుడు
పురుషోత్తముడగు ప్రతిన నిలపిన
పురుషాధముడగు ప్రతిన మరచిన

॥శ్రీరఘురాముని॥

తన పనితీరి ప్రత్యుపకారము
తలచనిపాడు కృతఘ్నుడగును
అట్టి కృతఘ్నుడు మరణించినచో
కుక్కలు-నక్కలు ముట్టవు కట్టెను

తమ్ముడ ! చెప్పుము సుగ్రీవునితో
బంగరు తొడుగుతో మెరపుతీగలా
మెరిసే ధనుసును పోరాటముతో
ఎక్కువెట్టగా చూడగ తలచెనొ ?

కోపముతో నే నారి ధ్వనించద
పిడుగుల సవ్వడి వినవలెననియా ?
నా ప్రతాపము తీరుగ తెలిసియు
నీ సహాయము నాకు కలదని

సర్వము తెలిసియు త్వరపడడేమి?
తన పని తీరిన దనుకొన్నాడా?
సీతాన్వేషణ సంకేతమును
చేసికొంటిమని గుర్తే లేదా ?

వాలినిచంపి వానరరాజ్యము
వానికిచ్చిన విషయము మరచెన ?
అంతఃపురమున అందములందు
మత్తులొ మునిగి తేలుచుండెను

నాలుగునెలలు గడచిపోయినటు
తెలియకపోయెను స్వప్నహ లేదతనికి
పానమత్తతను స్త్రీలోలుడు అయి
దైన్యమునున్న, నను కనకుండెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఓ బలవంతా ! నా కోపమును
తెలియజెప్పుము మరియొకమాట
చెప్పుము వానితో వారి సాగిన
మార్గముతెరిచే వున్నది వినుమని

వారి సాగిన మార్గమునింకా
మూసివేయనే లేదని చెప్పుము
ఆ దారిని మరి అడుగిడవద్దను
ఒక్క బాణమే వారిని గొనెనను

ప్రతినతీర్చగా ముందుకురమ్మను
ప్రత్యుపకారము చేయగ లెమ్మను
ప్రతిన తప్పినచో సబాంధవముగా
వానిని చంపుట ప్రతినని తెలుపుము

మన స్థితి నీకు తెలియును సోదర !
మనకు మేలు మరి కలిగెడి తీరుగ
మనమేవిధి మాటాడుట మేలో
మంచిచెడ్డలు తెలిసి పలుకుము

కాలాతీతము జరుగుచున్నది
ఆలసించకు త్వరగా పోవలె
వానితో చెప్పుము ఓ సౌమిత్రి !
ప్రతినకు నిలబడి ధర్మము నెరవగ

శాశ్వతమైన ధర్మము తెలిపి
సత్యమునకు మరి బద్ధుడవగుమను
అటుగాకున్నను వాడిబాణమున
అన్నవారిని చూచెదవనుము

॥శ్రీరఘురాముని॥

యమసదనమునకు పోవలదనుము
 సీతను వెదకుట కర్తవ్యమును .”
 అనుచు రాముడు కోపముతోను
 దుఃఖమునిండి పలుకుట వినెను

అన్న మాటలు వినిన సోదరుడు
 ఉన్న వేదన తీరుగ తెలిసెను
 అన్నను చూచుచు ఆ పరాక్రముడు
 అన్నియు తిరిగి యోచన చేసెను

31. సౌమిత్రి కోపము

“రాముని స్నేహము భోగములిడినది
 అని సుగ్రీవుడు తలచకయుండెను
 రాజ్యసుఖములు నాశనమైనచో
 బుద్ధి స్మరించును రామనామమును”

అనుచు లక్ష్మణుడు కోపమునిండి
 “మేలుమరచి మరి తుచ్చసుఖముల
 మునిగియున్న ఆ కోతిరాజును
 వారి పోయిన త్రోవలో పంపెద

అన్నా : నేనిక జాగుచేయను
 అర్క-సుతుని మరి చంపెదనిపుడే
 అంగదుడుండెను వదినను వెదుకగ
 ఆనతి నిడును తన కపిసేనకు”

సౌమర్థ్యముగల వీరునిగాంచి
 యుద్ధోన్ముఖుడై యుండుటగాంచి
 రామచంద్రుడు శాంతవచనముల
 “మిత్రుని వధ మరి పాపము అగును

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

కోపమునెవడు వివేకముతో
కాల్చగ చాలునో అతడు త్తముడు
ధన్యుడు అతడు - సద్గుణయుతుడవు
కావున మిత్రుని చంపుట తగదు

నే కోపముతో నుడివినవన్నియు
పరమార్థముగా నెంచకుమయ్యా !
మెత్తనిమాటల మెల్లగ చెప్పుము''
అనగా తమ్ముడు కొంత శాంతముతో

ఇంద్రధనుసుతో సరిపడు విల్లు
శిఖరములుండిన మందరమన్నటు -
ప్రళయకాలమున యముని తీరుగ
భాసిలెనచట సుమిత్రసుతుడు

అన్నమాటలు అనెడి మాటలు
మదిలో తలచి సుగగురు సముడు
వడిగా నడచుచు చెట్లను కూల్చుచు
రాళ్ళను పొడిపొడి చేయుచు సాగగ

మదకరీంద్రమును తలపించుచును
రామకోపమను అగ్ని ఆతడై
భయంకరమగు వడగాడుపుగా
వడిగా సాగెను లక్ష్మణమూర్తి

చిక్కని కొండల నడుమనడిన్న
కిష్కింధాపురి గాంచినవాడై
సుగ్రీవునిపై కలిగిన కోపము
పెదవులపైన అదరుచుండగా

నడిచే గిరివలె వచ్చు మనిషిని
గాంచిన కోతులు తరుల గిరులను
ఎత్తుకురాగా కోపముహెచ్చి
చూపులవారిని దహించుచుండగ

యముడే ఇటుగా వచ్చెననుచును
భయపడి పరుగిడ కొందరు వీరులు -
లక్ష్మణమూర్తిని తెలిసిన కొందరు
ఉగ్రమూర్తిగా వచ్చెను అనుచు

విషయము చెప్పగ వానరరాజుకు
మత్తులొనుండగ తలకెక్కదయె -
సచిపుల ఆనతినందిన వీరులు
గిరి - మేఘములు - కరిబలసములగు

పది ఏనుగులు వంద ఏనుగులు
పదివేల దంతుల బలము గలిగిన
పులులవంటి పరాక్రమవంతులు
శిలలు - తరులతో అగడ్త కాచిరి

అన్నబాధ, హృది కలచివేయగా
అర్కనుతునిపై అమితకోపమున
అడుగులువేసెను వేడి నిట్టూర్పుల -
అతని కన్నులవి జ్యోతులాయెను

పొగతో కూడిన అగ్నిహోత్రమన
శరము ములికికొన - కోరగ మెరయ
ధనుసే శిరసై - తేజము విషమై
ఐదు తలలుగల పన్నగ మాయెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

ప్రళయకాలమున అగ్నియన్నటు
పన్నగమన్నటు జుసలను కొట్టుచు
ఆగ్రహించిన లక్ష్మణమూర్తిని
అంగదుడపుడు చేరగ భయపడ

లక్ష్మణమూర్తి, అంగదుగాంచి
మంచి మాటలతో పలికె ప్రేమముగ
“నీ పినతండ్రికి తెలుపుము నీవు
లక్ష్మణుడిటకు వచ్చినాడని

అన్న దుఃఖమును చూడలేకను
శత్రుభీకరుడు లక్ష్మణమూర్తి
వచ్చినిలచెను ద్వారము వెలుపల
వీలగు రీతిని ఆచరించును

ఏమి చెప్పునో నీ పినతండ్రి
నాకు చెప్పుము త్వరగా రావతె”
అనిన మాటలకు శోకభయములతో
తారకు-రుమకు తీరుగ చెప్పెను

సృహలోలేని సుగ్రీవునకు
వినబడకున్నది విషయమేమియు
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచిన కపులు
భయముతో కిచకిచ అరచి లేపగా

మెల్లగలేచెను కెష్కింధాపతి
ఎఱ్ఱని కన్నుల మత్తు నిండెను
మెడను హారములు చిక్కుపడినవి
అంగదు పలుకులు చెవికెక్కినవి

॥శ్రీరఘురాముని॥

ప్రభువుకు ఇష్టము అయిన మిత్రులు
 ప్లక్ష-ప్రభావులు అను కపివీరులు
 రాజుకు హితము, మేలు కోరుచు
 పలికిరి “రాజా ! దశరథ తనయులు

సోదరులిద్దరు నీకీ భోగము
 అమరగ చేసిన అరి భయంకరులు
 భూమినెల్ల పాలించగ యోగ్యులు
 సత్యవర్తులు పుణ్యాత్ములగు

వారిలో లక్ష్మణుడనెడి వీరుడు
 విల్లు ధరించి వచ్చెను యిటకు
 వానిని గాంచిన వానరులందరు
 వణకిపోవుచు పరుగిడుచుండిరి

ఒంటరిగా మరి వచ్చెనెట్టులన-
 పగసాధించే దృఢనిశ్చయమును
 రథమునుఎక్కి-రాముని వాక్యము
 సారథికాగా తృటిలో చేరెను

చూపుల కాల్చుచునున్నాడీ పురి
 చేవగలిగిన పురుషోత్తముడు
 చేరుము బంధుల హితులందరితో
 క్షమించ వేడుము పదముల వ్రాలి

ధర్మమూర్తియగు రామచంద్రుని
 మాటప్రకారము నడుపుము నీవు
 మాట నిలుపుకొను సత్యవర్తియని
 మాట గెలుచుకో విను మారాజా !”.

॥శ్రీరఘురాముని॥

32. సుగ్రీవునికి మారుతి హితోపదేశము

మనసుకెక్కినది మత్తు జారినది
వణకుచు నిలచి “నేనెప్పుడును
వారికి కీడు తలచనెలేదు
విరోధులెవరో కల్పించినదిది

వాని మనసును తెలిసి మనలవలె
భయపడ నేను దాశరథులకు
వ్యాకులమేమన, నా ప్రేయమిత్రుడు
అకారణముగ కోపించెనని

మిత్రుల చేర్చుట సులభమైనది
మైత్రి నిలుపుటది కష్టమైనది
చంచలమైనది మనస్సు గనుక
చిన్నవిషయముల మైత్రి చెడునుగద

నా కి సాయము రాముడు చేసెను
నే నే ప్రత్యుపకారము చేతును
తలచుకొన్నచో భయము కలుగును
నా రాముని దయ నేనెటు మరతును?”

అంతట మారుతి-మంత్రినత్తముడు
పలికెను “రాజా ! రాముని సాయము
మదిలో తలచి పొంగుటమేలు
ఇంద్రసమానుని వారిని చంపెను

నీకు హితమును కూర్చుటకొరకై
నెయ్యము విడువని కోపమునిండి
పంపెను తమ్ముని-గుర్తుచేయుటకు
మత్తులొనున్న నిను మేల్కొలుపగ

॥శ్రీరఘువామసి॥

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
శరదృతువు తను శోభిలుచున్నది
గడువు పూర్తిగా దాటిపోయినది
యుద్ధప్రయత్నము చేయు కాలమిది

నీవు స్వయముగా పోకపోతివి
వారి మనసును తెలియకపోతివి
మత్తునిగా నిను వారు గ్రహించిరి
హెచ్చరించగా వచ్చె లక్షణుడు

సతి అపహరణతో దుఃఖిలు రాముడు
అన్నబాధతో జ్వలించు రమ్యుడు
కఠినముగా మరి మాటాడినను
ఎదిరి నీవు మరి పలుకుట తగదు

దోషము నీవు చేసితివయ్యా !
దోషహరణకై కరుణ కలుగగ
చేతులు రెండును జోడించుమయా
అదియే చక్కని మార్గము రాజా !

కోపమునిండి నిలచిన రాముడు
కోదండముతో-సురాసురులతో
నిండి వెలుగు-ఈ జగతినంతను
నిలపగ చాలును, తన వశమున

మెత్తని మనసు రామచంద్రునిది
మ్రొక్కిన నీపై మరి కోపించున ?
పుత్రులు-మిత్రుల నందరజేర్చుకు
జేరుము రాముని పాదసన్నిధికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

భర్తచెంతకు జేరు భార్యగను
భక్తిప్రపత్తుల నిలుపుము సన్నిధి
నీ ప్రమాణము నిలుపుము అచట
నీ హితమును నే కోరి నుడివితని

రామలక్ష్మణుల అజ్ఞను మీరగ
మదిలోనైనా తలచకు రాజా !
ఇంద్రసమానుడు తమ్ముని కూడిన
రాముని బలమది నీకు తెలియదా ?

33. లక్ష్మణుని ఆగ్రహము-తార సమాధానము

అంతఃపురమున ఆలోచనలు
సాగుచుండగా అంగదునంపి
లక్ష్మణమూర్తిని గొని రమ్మనగా
అడుగిడె గుహలో రామానుజుడు

విక్రములైన ద్వారపాలకులు
కరములు మోడ్చి నిలుచునియుండిరి
రత్నశోభతో దివ్యసుమములు
ఉద్యానములయొ సౌధరాజముల

అగరు - చందన - పద్మసుగంధము
మైరేయముల మధువాసనలు
తీర్చిన బాటలు సెలయేరులతో
వెలయు నగరమున-వివిధ సౌధములు

అంగదు గృహము-మైందుని నదనము
గజ-ద్వివిధ-గవాక్ష-శరభ
విద్యున్నాతి-సంపాతి నిలయములు-
అంజనేయుని హర్యముగాంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

వీరబాహు-సుబాహు సదనముల
 సూర్యాక్ష తార-సుషేణు గృహముల
 నలుడు-నీలుడు-కుముదుని గృహము
 జాంబవంతుని సౌధముగాంచెను

దధివక్త్ర-సునేత్ర-సుపాటలుండెడి
 గృహములన్నియు నిలచియుండెను
 తెల్లని మబ్బులవలె తేజముతో
 ధనధాన్యములు, స్త్రీ జనములతో

శోభిలుచుండెడి సౌధములన్నీ
 కోపమునిండిన చూపులతోను
 వేగముగా తను నడచుచు చూచెను
 కపినాయకుని గృహమును గాంచెను

తెల్లని ప్రాకారముతో చుట్టి
 రమ్యమైనది-సురనాయకుని
 సౌధముతో మరి సమానమైనది
 కైలాసమువలె తెల్లగ మెరసే

వానపుడొసగిన వృక్షములతో
 కోరిన ఫలముల నిచ్చు తరువులు
 సౌభ్యమునింపి-తేజము గలిగిన
 మేలిమి బంగరు తల వాకిలితో

సురసంబంధపు సుమహారములతో
 ఆయుధధారుల రక్షణనున్న
 అర్క-సుతుని గృహమచ్చట గాంచెను
 రవి అకసమున సొగినట్టుగా-

॥శ్రీరఘురాముని॥

వీడు కక్ష్యలను చాటి నడచెను
బంగరు, వెండి పొన్ను వరుసలను
మేలు తివాసులు రత్నకంబళులు
పరచిన అంతఃపురమును గాంచెను

వయసు పొంగుతో సౌందర్యముతో
అలంకారముల ఉత్తమాంగనలు
వీణకు సరిపడు చక్కని స్వరములు
రత్నాంబరముల వెలుగగ గాంచెను

సుందరవదనల అందెల రవళులు
తరుణుల వడ్డాణపు సవ్వడులు
వినిన లక్ష్మణుడు సిగ్గు, క్రోధముల
అల్లె త్రాటిని ధ్వనింపజేసెను

రామతాపమును తాను పొందుచు
రమణులులేని స్థలమున నిలచెను -
అల్లెత్రాటిధ్వని విని సుగ్రీవుడు
వణకెను, వచ్చెను లక్ష్మణుడనుకొని

అంగదుడంతట తెలుపగ రాజుకు
తారతో పలికెను కిష్కింధాపతి
“మెత్తని మనసు లక్ష్మణమూర్తిది
క్రోధకారణము నరయుము నీవు

మన దోషమును తెలియుము నీవు
కారణమటుల తెలియకపోయిన
మంచిమాటలతో కోపము తీర్చి
ఆదరమొలకగ చేయుము నీవు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

కపటమెరుగని శుద్ధమనస్కుడు
కోపించడు, నువు నిరపరాధివి
మహాత్ములెపుడును స్త్రీల విషయముల
క్రూరత్వమును చూపరు నిజము''-

పతి పలుకులు విని తారాసుందరి
పడకనుండి తను లేచి భయముతో
సుఖముల తేలిన దేహముతోను
మెల్లగ నడచుచు లక్ష్మణు గాంచెను

వచ్చెడి వనితను గాంచె మహాత్ముడు
వంచెను శిరసును, కోపము జారెను
లక్ష్మణుడపుడు ప్రసన్నుడనుకొని
అనునయముగా పలికెను తార

“దశరథపుత్రా ! ఏల కోపమిది
మధమున ఎవడు నిను కాదనెను
కారుచిచ్చులా మండుకోపమున
శలభము రీతిగ పడువాడెవ్వడు”

కపటములేని తార పలుకులతో
కారణమడుగగ లక్ష్మణమూర్తి
పలికెను తారతో “పతిహితమతివి
నీవీ మాత్రము యోచన చేయవ ?

మద్యవశుడయి, మన్మథవశుడయి
ధర్మవిచారము తలపులొ నుంచక
రాజ్యపాలనము చేయుట ఇటులా ?
మేము చెప్పినది యిట్టి పాలనా ?

॥ శ్రీరమురాముని ॥

గడువు గడచిన సంగతి విరుగడు
నా పతి దోషము ఏమని అంటివి
నీవైనా మరి హితముగోరుచో
చెప్పకపోతివి ధర్మసూక్ష్మమును

ధర్మార్థసిద్ధిని కోరెడువారు
పానము మదిలో తలచరు తరుణి :
పానము చెరచును ధర్మమునంతయు
అర్థకామముల భంగపరచును

అర్థకామములకంటెను శ్రేష్ఠుడు
విమలచరిత్రుడు అయిన మిత్రుడు -
సత్యధర్మములు నిండిన మూర్తిని
మరచిపోవుట ధర్మహానికద

కార్యతత్వము తెలిసినదానవు
మేము చేయగల కార్యము తెలుపుము''
అనిన లక్ష్మణుని చూచిన తార
తియ్యగ పలికెను ధర్మమునిండి

''మనుజోత్తమ ! నువు నుడివిన యటుల
దోషి ఆతడు, అయినను నీవు
కోపించుటది అకారణము
కోపము తగునె బంధువులందున

మీ పనియందు శ్రద్ధ కలిగిన
ఆత్మబంధువు వానరరాజు
అట్టివానిపై కోపము తగునా
క్షమించతగును మీ బోంట్లకును.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

బలవంతుడు తను బలహీనులపై
కోపించడు విను ఓ సుకుమారా !
రాముని కోపము నెరుగుదు నేను
గడువుదాటుట తెలియును నాకు

మీరు చేసిన మేలు తెలియును
మేము చేయనగు కార్యము తెలియును
అయినను వినుము లక్షణమూర్తి!
కామబలమది తెలియదు నీకు

నాయన ! నీ మది కోపవశమయె
కామవశమన తెలియకపోయెను
మన్మథువశమున చిక్కినవానికి
దేశకాలములు అర్థము తెలియవు

నా వశముననే చిక్కినవాడయి
లజ్జాహీనుడు అయ్యెను రాజు
కిష్కింధాపతి - సోదరసముడు
దయామయా నువు ఊమించవయ్యా !

కృపాగుణముతో శోభిలువాడా
తపోధనులగు ధర్మవర్తులే
కామసౌఖ్యముల కరగిపోవగా
చపలుడు - కోతి - చిక్కుట చిత్రమ ?

అర్థవంతముగ వనిత పలికెను
మహావీరుడు శాంతపడినటు
తెలుసుకొన్నది తిరిగి పలికెను
పతికి హితమును కూర్చగనెంచి

॥శ్రీరఘురాముని॥

“కామవశుడయి కిష్కింధాపతి
కార్యము చెఱచెను అని కోపించకు
కాగలకార్యము తీర్చుటకొరకై
తన విధేయులకు ఆజ్ఞలనిడెను

బలయుతులున్ను, కామరూపులు
కోట్లకొలదిగా వానరవీరులు
పర్వతవానులు జలముల తిరుగగ
చాలినవారిట వచ్చియుండిరి

అంతఃపురమున స్త్రీలను చూచుట
దోషము అని నువు తలచుట నిజమే
కానీ మిత్రుల భార్యల చూచుట
దోషముకాదు అడుగిడు లోనికి”

అనుచు తార అట పిలువగనపుడు
రామకార్యమున తొందరగలిగి
అంతఃపురమున అడుగిడి అచట
భూషణయుతుడు ఇంద్రసమానుడు

సులభముగా మరి జయించరాని
దివ్యసుమములు-వలువలు-మాలల
వనితల నడుమ మెత్తని శయ్యన
కీర్తికాలి సుగ్రీవుని గాంచెను

కనులు కోపమున ఎఱ్ఱగ వెలుగగ
ప్రళయకాలమున యమునిగనున్న
విశాలనేత్రుని లక్ష్మణమూర్తిని
దుమ-సుగ్రీవులు చూచి వణకిరి.

34. లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని నిందించుట

పురుషసింహమును అమితతేజుని
ఇంద్రధ్వజముతో పోలెడి రాజు
గాంచి భయమున దుమికె పీఠిని
తారలవోలె తరుణులు దుమికెరి

తారల మధ్యన చందమామలా
నిలచెను అతడు కల్పవృక్షమన
పద్మనేత్రులతో నిలవినరాజును
కొరకొరచూచుచు పలికె లక్ష్మణుడు

“సద్వంశమున పుట్టియు పుడమిని
పాలించగనే రాజుకాడయా
సత్యవాదియు కృతజ్ఞుడున్నా
విజితేంద్రియుడు కరుణామూర్తిగ-

నిలవిన ఏలిక లోకపూజ్యుడు
మేలుపొందితివి, మేలు చేయగా
ప్రతినచేసి మరి పాలింపనిచో
అతనిని మించిన ఖలుడింకెవ్వడు

అన్యతదోషము పెరుగుచుండును
మనిషి విషయమున అసత్యమాడిన
తనను, తనవారందరి నతడే
చంపినంతటి పాపము కలుగును

తరిగి మేలు మరి చేయని కుమతి
కృతఘ్నుడాతడు భూతజాలముల
వద్యుడనుచును బ్రహ్మయే పలికెను
మేలు మరచిన క్షమకు ననర్హుడు.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

బ్రహ్మహత్యకు సురాపానముకు
చోరత్వమునకు వ్రతభ్రష్టతకు
ప్రాయశ్చిత్తము భువిలో కలదు
కృతఘ్నతకు మరి లేదు నిష్కృతి

రాముని మేలు పొందినవాడవు
తిరిగి మేలు మరి తలచని వాడవు
కృతఘ్నుడవు మరి మానహీనుడవు
వంచకుడవు నువు అసత్యవాదివి

మాతను వెదుకగ యత్నము చేయవు
సారసాక్షులతో కులుకుచుంటివి
కప్పకుత్తుకతో అరచు పామువని
పావనమూర్తి తెలియకపోయెను

దీన వాక్యముల ఏడిచిన నినుగని
జాలి కలిగి శ్రీరామచంద్రుడు
రాజ్యము నేలగజేసెను-అతడే
కోపముతో నిను వాలిని జేర్చును

పాపాత్ముడ : విను వాలినడచిన
మార్గము యింకా మూయలేదు-మరి
ఆ మార్గములో అడుగిడవద్దు
సత్యవర్తివై శపథము నిలుపుము

వజ్రాయుధమును పోలిన శరములు
రాముడు విడువగ చూడకపోతివి
అందువలన నువు ఆలసించితివి
తలచకపోతివి రాముని కార్యము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

35. తార లక్ష్మణుని శాంతింప చేయుట

క్రోధముతో మరి కాల్చునట్టుగా
చూచెడి లక్ష్మణుగాంచిన తార
అనునయ వాక్యములతో పలికెను
“లక్ష్మణ ! నీ వియి పలుకగ తగదు.

వానరేంద్రుడు కటు భాషణము
వినగా తగదు - కూరుడుగాడు
కృతఘ్నుడితడు కాదు లక్ష్మణా!
కపటిగాడు మరి దోషియుగాడు.

అసాధ్యమయిన రాజ్యసంపదయు
రుమను నన్ను పొందగలుగుటది
రామ ప్రసాదము అన్నది తెలియును
తలచితలచి మిము పొగడుచుండును

కడు ఇడుమలబడి కుమిలిపోయెను
సుఖములు వడిగా వచ్చిపడగనే
గడువు మీరిన విషయము నితడు
తెలియకపోయెను - కౌశికమునివలె

కౌశికముని ఆ ఘృతాచివశమున
కామపాశముల బంధింపబడి
పదివేలేండ్లు ఒక్క దినముగా
తలచెను గాదా ! సర్వము వదలి

జనపాలక ! విను దేహ స్వభావము
జన్మగుణమది వదల నసాధ్యము
కామములో మరి అమరిన మనసు
కాలనియమము మరచును కాదా !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

సజ్జన వినుతా ! నాయన వినుము
దోషము నీవు క్షమించ తగును
విషయము తెలియక జడుని మాదిరి
పలుకుటమేలా ? వివరించెద విను.

నిన్ను బోలిన సత్వవంతులకు
విమర్శమాని తగునా కినుక?
నన్ను-దుమను-రాజ్యభోగములు
రామ కార్యమున వదలును వినుము.

ఆహవ భూమిలో దశముఖుడ్రుంచి
రోహిణితోడుత చంద్రుని రీతిగ
అవనిజ నితడు రామునిజేర్చును
ఒక్కనితో నది చక్కబడదు కద!

లంకలో లక్షల కోట్ల సంఖ్యలో
అసురులు గలరు రావణ బలగము-
ఒంటరి అగు సుగ్రీవుడు వారిని
చంపగచాలడు-అనెను వాలియే

మీ సాయముకై తన సాయముగా
వానర సేనల పిలువనంపెను
గడువు నేటితో ముగియుచున్నది
చేరెదరిపుడే పురి నా వీరులు.

ఇపుడే వీరులు విక్రము తెందరొ
ఋక్షవరులగు కోతి గుంపులు
కోట్ల కొలదిగా వచ్చి చేరెదరు
కోరివచ్చెదరు సేవ చేయగ

॥శ్రీరఘరాముని॥

కోపము మానుము-జ్వాలనేత్రముల
కలిగిన భయము తీరకున్నది
వానరనాథుని విశ్వసింపుము
సంతోషమునిడు సుమిత్ర తనయా :''

36. సుగ్రీవుని భక్తి - లక్ష్మణు ప్రశంస

మృదుభాషణముల తారపలుకగా
రామానుజుడు కోపము వదలెను
రవిసుతుడపుడు భయమను నట్టి
తడి వస్త్రమును వదలివేసెను.

మెడలోనున్న బంగరు సరమును
తీసివేసి అతినమ్రత నిండి
అణకువతో నట పలికె రవిసుతుడు
''రాముని దయ ఈ రాజ్యము, యశము.

అంతటి వీరుని వైరి బ్రతుకడు
రాముడు చాలును రావణుత్తుంచగ
సీతను చేకొని సుఖములందును
నిమిత్తమాత్రము నా సహాయము

సప్తసౌలములు-ధరణిని-గిరిని
ఒక్క శరమున చీల్చిన ఘనుడు
అల్లె త్రాటి తంకారమెగసిన
గిరులు నిండిన భూమి వణకును.

॥శ్రీరఘురాముని॥

సేనావాహిని వెంబడి నడచును
రామసేవలో నడతును ముందు
చనవు చేతనో-విశ్వాసముననో
దారి తప్పితిని దానుడ స్వామీ !

కొద్దియొ గొప్పో అపరాధమును
ఇలలో చేతులు జనులు-కాపున
క్షమించవేడితి దయగొనుమయ్యా !"
అనిన రాజుతో పలికె లక్ష్మణుడు

“వినయమూర్తివి దిక్కుగనుంటెవి
కాపున : రాముడు సనాధుడయ్యెను
వానర రాజ్యరమను పొందగ
తగుదువు నీవు మంచినడవడితో

నీ సాయముతో రామచంద్రుడు
రావణుజంపి విజయము నందును
కృతజ్ఞుడవు నువు జయశీలివయా
యుక్తముగా మరి పలికితి వయ్యా !

ఘనసౌమర్యము కలిగియుండియు
తన దోషమును తెలిసి వినయముగ
పలుకగ చాలుదు రిద్దరేనయా
అన్న రాముడు-అర్కనుతుడును

శౌర్య పరాక్రమమందున నీవు
రామభద్రునికి సరిపోదువయా !
దైవవశమున మీ యిద్దరికి
నెయ్యము కుదిరెను వానరరాజా !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

భార్యలేక-తను దుఃఖిలు రాముని
 ఊరడించుము లెమ్ము ! నీవిక
 మనసు వశమును దప్పి తిట్టితిని
 హితుడవె-నీవు తలచకు మదిలో."

37. వానర సేనలను సమీకరించుట.

వానరరాజు చెంతనె వున్న
 హనుమంతునితో పలికెను అపుడు
 హిమవత్-మందర-వింధ్య మహేంద్ర
 కైలాసాచల బాలసూర్యులన

సాగరతీర గిరులయందున
 పడమటి గిరుల-సంధ్య మేఘములు
 ఉదయపర్వత గిరులలో తిరుగు
 పద్మచాలవన-మేఘనములగు

అంజనపర్వతమందలి కప్పలు
 మణిశిలగుహలలో నుండెడి వీరులు
 కరిబలనములగు వారందరిని
 మేరుగిరి మరి ధూమ్రగిరులలో

మహారుణగిరి మనోహరమ్మగు
 అడవులయందు వానరనాథుల
 మైరేయి గ్రోలెడి వేగవంతులను
 మునుల ఆశ్రయములందు వసించెడి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

పుడమిని నిండిన వానరవీరుల
సామదానముల బిలిపించుమయా-
మంత్రీ! ముందే వెడలిరి కొందరు
మరికొందరిని త్వరగా పంపుము

కామాన క్తులు, సోమరులందర
రేపు అనుచు మరి జాప్యము చేసెడి
వారందరినీ వాయునందనా!
త్వరగా పిలుపుము నా ఆజ్ఞగను

పది దినములలో నా ఆనతిని
పాలింపగ మరి రాని కపులకు
తల త్రుంచెదరని తెలియబరచుము
దిక్కుదిక్కునకు దూతల నంపుము-

కోట్లకొలదిగా దూతల నంపుము
మేఘము-పర్వతసములాదూతలు
అకసమంతయు కప్పివేయుచు
కపుల తావులలో వెదకి తెత్తురు''

వేగమె-నచివుడు ఆంజనేయుడు
వీరులందరికి ఆజ్ఞలనిడగ
మేఘసమానులు తారాపథమున
వెడలి, వార్తను చెప్పిరి-దూతలు

రామకార్యమును వినినంతటనే
ప్రళయకాలమున మృత్యువు సమమగు
రాజు ఆజ్ఞను వినినంతటనే
సమరోత్సాహులు విజయము చేసిరి.

॥ శ్రీరఘరాముని॥

కాటుకవంటి నల్లని దేహులు
అంజనగిరిగల మూడుకోట్లును
పడమటి కొండల పసిమివన్నెగల
కపివీరులు పదికోట్లు చేరిరి

హరికేశరము వన్నెతో వెలుగు
కైలాసగిరి వేయికోట్లును
హిమవత్సర్వత ప్రాంతమందలి
ఫలమూలములను తినెడి వీరులు

లక్షకోట్లుగల వారందఱును
వింధ్యవర్వతవాసులు కపులు
నిప్పువంటి ఆకారము గలిగిన
కోటివేలగు కపులు చేరిరి

పాలసముద్రము తీరమునుండి
తెంకాయలనే తినెడి కపులు-మరి
లెక్కలకందని కపిసేనలకు
నేల యీనినటు వచ్చి చేరినవి

కొండల - కోనల నదీతీరముల
గుహలలో వాసము చేసెడి కపులు.
సూర్యమండలము మ్రింగునట్టుగా
రామకార్యమున వచ్చి కలిసిరి

వీరుల బిలువగ పోయినవారు
హిమవత్సర్వతమందు నిలచిన
శంకరుడచ్చట యజ్ఞముచేసిన
వృక్షముగాంచి సంతసపడిరి.

॥ శ్రీ రఘురాముని ॥

యజ్ఞమునందు పాలు-నేయి
అన్నమువలన నానిన నేలలో
ఉద్భవించిన కందమూలములు
అమృత తుల్యములైన ఫలములు

వాటిని తినినచో నెలదినములు యిక
ఆకలిమాటను తలచని దినుసులు-
దివ్యసుమములు కాన్క-గ-రాజుకు
తెచ్చిరి-పిలచిరి వానరవీరుల

గడువు మేరలో కాన్కలుగొని అట
వచ్చిచేరి మరి సర్వము తెలుపగ
ప్రీతిగ కాన్కలనందుకు రాజు
గృహముల కేగగ అనతినిడెను.

38. స్మగ్రీవుడు రామసేవాంకితుడగుట

రామకార్యమున కృతార్థుడైనటు
తలచెను అపుడు కిష్కింధాపతి
లక్ష్మణుడంతట రాముని చూడగ
పోదము రమ్మని ఆదేశించగ

మీ అనతి అది శిరోధార్యమని
వనితలకచ్చట శలవును యిచ్చి
వీరులందరిని వడిగా రమ్మని
దీవ్యపల్లకి తెమ్మని చెప్పెను.

॥శ్రీరఘుకాముని॥

అక్షణమూర్తిని కూర్చొనజేసి
వెనుకనె రాజు, పల్లకి నెక్కెను
వింజామరలు వేయుచుండగా
శ్వేతచక్రము వెలుగుచుండగా

నగారధ్వనులు-శంఖారవములు-
వీరుల సింహనాదమ్ములతో
వానరరాజ్య విభవమ్ములతో
వానరేశ్వరుడు బయలుదేరెను

రాముని విడిదికి దూరముగానే
పల్లకిదిగెను భక్తిమీరగా
చేతులు రెండును మోడ్చి వినయముగ
నిలచెను-నిలచిరి వీరులందరు

తామరమొగ్గల శోభిలు జలమన-
తామరకొలనుగ వెలిగెడి సేనను
రాముడు గాంచెను-పదముల వ్రాలిన
అర్కనుతునట కౌగలించుకొని

తీరుగ చెప్పెను “విను కపిరాజా !
ధర్మము-అర్థము-కామము వీటిని
నమయము మించక ఆచరించగ
కీర్తి కలుగునా ధరణీధవునకు

ధర్మార్థములను రెంటిని వదలి
కామమునందే మునిగినవాడు
చిటారు కొమ్మన నిద్రలో మునిగి
నేలబడగ మరి మేల్కొనినట్టుగు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

సూర్యతనూజా : కార్యారంభము
చేయు సమయము వచ్చినదయ్యా :
మంత్రులు - వీరులు అందరితోను
యోచన చేతము నభను తీర్చుము"

అనిన రామునితో సుగ్రీవుడు అనె
"రామా : ఇది మీ సోదరులిద్దరి
దయాభిక్షయని సతతము నెరుగుదు
తరగనిరీతిగ అమరినవన్నియు

ఇట్టి నీకు మరి ప్రత్యుపకారము
చేయగతలచక నిందుడు అగును
రామచంద్ర యీ భూమిని నిండిన
కపివీరులును - భల్లూకములు

కామరూపులు - అతి బలవంతులు
అసాధారణులు - అడవుల తిరుగగ
దేవ, గంధర్వుల సుతులగువారు
వందలు - లక్షలు - ఆయతమ్ములు

శంకువు - లర్బుద - ఖర్వ - పద్మములు
అంతములుండి సాగరమ్ములుగ
పరార్థములుగా వచ్చెడివారు
ఇంద్రనమానులు మందరబలులు

దుష్టరావణుని దునిమి బంధులతో
సీతను తెచ్చి నీ కర్పింతురు" —
ముకుళిత హస్తములున్న రవిసుతుని
కొగలించుకొనె రామచంద్రుడట.

॥శ్రీరఘురామాయణ॥

39. వానర సేనల ఆగమనము

రాఘవుడనెను సుగ్రీవునితో
 "రవి ఆకనమున చీకటి బాపును
 సురపతి వర్షము సుఖముగ నిచ్చును
 చంద్రుడు చల్లని వెన్నెల నిడును.

అటులే నీవు సజ్జన పూజ్య !
 సత్పురుషులవలె ప్రత్యుపకారము
 చేయుట ఏమి విచిత్రము రాజా
 సహజగుణమది - వారికి వలెనే.

నీ సాయమున అసురుల జంపెద
 నీ అండతో నే విజయము నందెద
 మంచి మనసుగల మిత్రుడవీవు
 సాయముచేయుము సూర్యనందనా !

"మనుష్టాదుని" సురపతి జంపి
 శచీదేవిని గొనివచ్చినటు
 సీతను దెచ్చెద రావణు జంపి
 కాలెచ్చెద లంకను అగ్నిశరముల".

మాటలట్లుల సాగుచుండగా
 దిక్కులు ధూళితో మాసిపోయినవి
 అడవులు - నదులతో ధరణి వణకెను
 వానర సేనావాహిని నిలచెను.

బాలసూర్యుని ఎఱ్ఱని వన్నెతో -
 చంద్రకాంతిలా తెల్లగ మెరయుచు -
 పచ్చని వన్నెతో పదివేల కోట్లగు
 వీరులతోనట "శతవతి" వచ్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

శత్రుభీకరుడు-కోపి, అతడు
తారతండ్రి “సుషేణు”డచటెకి
పది వేలైన కోట్ల సేనతో
వచ్చి చేరెను వానరపతిని

రుమకు తండ్రియగు “తారుడు” అచటెకి
కోటి సహస్ర కోతుల నడిపెను
బుద్ధి బలమును వేగము గలిగిన
బాల సూర్యుని బింబము వంటి-

అంజనేయుని తండ్రి “కేసరె”
అనేక వేల సేనతో నిలచెను
కోటి వేలతో వచ్చె “గవాక్షుడు”
మూడు కోట్లతో “పనసుడు” నిలచెను.

రెండు కోట్లగు భల్లూకములతో
శత్రుభంజనుడు “ధూముడు” వచ్చెను
నల్లని కాయము గలిగిన వీరుడు
“నీలుడు” వచ్చెను పది యగు కోట్లతో

ఐదు కోట్లతో “గవయుడు” రాగా
వేయి కోట్లతో “దరీముఖుండు”ను
వేయికోట్లతో “మైంద-ద్వివిదులు”
మూడు కోట్లతో “గజుడు”ను చేరిరి

పదికోట్లగు భల్లూకవీరులతో
“జాంబవంతుడు” వచ్చినిలచెను
“రుమణ్వింతు”డను కపినాయకుడు
నూరుకోట్లు మరి కొలవగ నిలచెను

॥ శ్రీరమణముద్ది.

నూరు వేలగు కోట్ల కోతులతో
 “గంధమాదనుడు” వచ్చి చేరెను
 తారాకాంతులవెలిగే “తారుడు”
 ఐదు కోట్లగు సేనతో చేరెను.

వారి పరాక్రమసము “దంగదుడు”
 వేయి పద్మములు-నూరు శంకువుల
 “ఇంద్రజానుడు” పదునొక కోట్లతో
 రామచంద్రుని సేవలో నిలచిరి.

సింహబలులు విశ్వానపాత్రులు
 నూరు కోట్లతో “రంభుడు” వచ్చెను
 ఉదయ సూర్యుని తేజము గలిగిన
 రెండు కోట్లతో వచ్చె “దుర్ముఖుడు”

వెండికొండవలె ఉన్నతమై మరి
 అతిబలవంతులు వేయికోట్లుగా
 తన సేవలలో నిలువగ-వీరుడు
 నిలచెను సేవకు అత “హనుమంతుడు”

శతలక్ష కోట్లతో “నలుడు” నిలచెను
 పదికోట్ల సేనతో “దధిముఖుడు” నున్న
 అతివేగముగల “వహ్ని కుముదులు”
 “రంభుడు”-“ఉగ్ర”-“శరభులు” వచ్చిరి.

వచ్చిన వీరులు నమస్సులుంచిరి
 నడచిరి కొందరు నిలచిరి కొందరు
 దిక్కులవియగా నాదము చేసిరి
 దుముకుచు నచట నిలచిరి కొందరు

వానరసేనావాహిని మధ్య
కరిబలసములగు వీరుల నడుమ
మబ్బుల మధ్యన సూర్యబింబమై
భాసితచట సూర్యకుమారుడు

వినయ విధేయత చూపెడివీరుల
రామచంద్రునికి ఎరుకపరచెను
తమతమ సేనతో అడవులయందు
విడిసియుండుడని అజ్ఞలనిడెను.

40. తూర్పుదిశకు సీతాన్వేషణకై - వినతుని, వీరులతో
పంపుట

వినయముతో సుగ్రీవుడు పలికెను
“రామా, వీరులు, గజబలసములు
కామరూపులు - అరిభయంకరులు
అతి విశ్వసనము కలిగినవారలు

నీ కింకరులు - సేవకు నిలచిరి
ఆనతినిమ్ము నీ సేనలివి
ఆలోచించి తగు విధముగను
ఆదేశించుము అంజలి గొనుము”

అనగా రాముడు అర్క-సుతునట
కౌగలించుకొని పలికెను తీరుగ
“జానకి అసువులు నిలపియున్నదను
విషయము ముందుగ తెలియదగినది

ముందుకార్యము జరుప జాలుదువు
మైత్రితో నీవు రెండవవాడవు
మేలుచేయ మనసున్నవాడవు
సేనకు నీవు ఆదేశములిడు.

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
మేఘధ్వనిగల "వివతుని" పిలిచి
వానరేంద్ర : నిను లక్షల కవులు
సూర్యచంద్ర పంశమ్ముల వీరులు

కొలుచుచుండగా తూర్పుదిక్కున
రావణుకొరకై అడవులు-కొండలు
నదీనదములు-సరయా-గంగను
సింధు-యమునలు-సరస్వతి వెదకుము

కొండలకొనల నిండిన "మహినది"
కాలమహియును-బ్రహ్మమాలయు
విదేహమ్మును-మాళవమ్మును
కాశికాపురి-మగధగ్రామములు

కోసలమ్మును వెదకుడు మీరు
సాగరగిరులు-బత్తనమ్ములను
మందరమందలి ముక్కిడులందు
పెదవులంటుకొను చెవులు గలిగిన

లోహముఖులను-ఏకపాదులను
మనుజుల తిను బలవంతుల స్థలముల
వెదకుడు రామునిప్రియసతికొరకై
వెదకుడు దశరథు కొడలికొరకై

సంద్రపుదీవుల యందు వెదకుడు
పంద్రమధ్యమున యవదీపమును
స్వర్ణరూప్యమను దీవుల వెదకి
శిశిరపర్వతము-అడవుల వెదకుడు

అది దానిగను ఎఱ్ఱని నీటితో
సంద్రముకావలి తీరమునందున
కోణదమును వైదకుడు శ్రద్ధగ
సాగరమందలి దీర్ఘకాయలు

అక్షలిగొనిన పరబలవంతులు
నీడలగని మశ్రిమింగళాలుదురు
మీరు - తీరుగ రేవుమార్గమున
సాగుడు - చుట్టు మార్గమైనను

విజ్ఞనీశ్లుగల సంప్రదముగాంచి
కొండబూరుగు తరులతో నిండి
బంగరు మణులతో విశ్వకర్మతను
గరుత్మంతుని సౌధము తీర్చెను

దానిని గాంచి సాగిన, మీరు
కావుతురు అప్పుడు “మందేహులని”
సూర్యుని పట్టగ వచ్చెడి అసురులు -
వేదవిదులు మరీ విడుచు నర్హముల

మంత్ర వ్రభావము అంతము చేయగ
గిట్టుచు తిరిగి పుట్టుచుందురు
అచ్చట తెల్లని పాలనముద్రము
అసౌధ్యమయినది అందువెధకుడు

క్షీరపయోనిధి వడుమ ప్రసిద్ధము
ఋషభ పర్వతము తెల్లగ వెలుగును
బంగారు భాయ తరువుల నిండి
బుడలిక తీర్చుగ చాలిన కొలను.

॥ శ్రీ రఘురామః ॥

“సుదర్శ” మను నొక స్థరస్సుగలదు
తెల్లని కమలమ్ములతో నిండగ
జలకేళికి అట అచ్చర తొత్తురు
కిన్నర-చారణ-సురలు వత్తురు.

దాటగ-శుద్ధజలముల కడలిలో
“జౌర్వమహాఋషి” క్రోధమువలన
పుట్టిన అగ్ని-బడబాగ్ని అది
ప్రళయ కాలమున కాల్పులోకముల.

ఎంతటిబలము కలిగిన జంతువు
బడబాగ్నిని గని అరచుచుండును
అరపులు వినబడు వానరులారా!
అశ్వముఖముతో నుండును అగ్ని.

సంద్రముదాటి ఆవలబోగా
పదమూడైన యోజన విస్తృతి.
బంగరురాయి గిరిగలదయ్యా
చంద్రకాంతిలా చల్లగనుండి

భూమిని మోయుచునున్న అనంతుడు
పద్మనేత్రుడు నీలివర్ణమగు
వస్త్రముదాల్చి కనబడునయ్యా
అతని ధ్వజమది తాల వృక్షము.

మూడుతలలు గల బంగరు తాడి
అట శిఖరమున నుండును గనుడు-
దానిని తూర్పుకు సరిహద్దుగను
నిలపిరి సురలు తెలిసెన తీరుగ?

॥శ్రీరఘరాముని॥

అవల బంగరు తూర్పుకొండల
బంగరుమయమై నూరామడల
విస్తీర్ణమగు వేదిక కలదు
అచ్చటగలదు 'సౌమనసమ్ము'

సౌమనసమ్మును గిరి శిఖరమది-
వామనుడచట ఒక పాదమును
రెండవపాదము మేరుకూటమున-
నిలపెను అని, నే తెలిసితి నయ్యా!

సూర్యకాంతిగల వాలఖిల్వలు
వైఖానసులు గలరు అచ్చట
తూర్పుకొండల అడవులయందు
ధరణిజ కొరకై వెదకుదు మీరు.

విరించి దానిని భూలోకమునకు-
మిగిలిన లోకములన్నిటికిను
ద్వారముగా మరి చేసెను దానిని—
సూర్యనిపయనము మొదలగునచట

దానిని అందురు పూర్వదిశయని
అందలి అడవుల-గుహలలో-ఏరుల
వెదకుదు మీరు సీతను కనగ
ఆ గిరివాటిన దేవతలుందురు.

తూర్పుకొండల కద్దరి నింక
కాంతులులేని చీకటి కనుక
ప్రొవనసావ్యము నేను చెప్పిన
తావులెగాక అచ్చట మిగిలిన

ప్రతిస్థలమున మీరందరు వెదకుడు
నెలలోపల మరి తిరిగిరావలె
అటురాకున్న మరణదండనే
కార్యసిద్ధిగొని, సుఖములనందుడు.

41. హనుమంతుని, అంగదాదులను దక్షిణ దిశకు పంపుట.

దక్షిణదిశలో వెదకుటకొరకై
అగ్ని కుమారుని-నీలుని పీరుని
హనుమంతుని మరి జాలవంతుని
గజాని-సుహోత్రుని-గవయు-శరారిని.

శరగుల్ముని మరి సుషేణువీరుని
ఋషభు-గవాక్షుని-మైంద-ద్వివిదుల
గంధమాదనుని-విజయుని మరియు
ఉల్కా-ముఖుని-అంగదు నెంచెను.

వారికి చెప్పెను వానరరాజు
దక్షిణదిశలో వివరములివి యని
వింధ్యపర్వతము వేయిశిఖరములు-
పెనుబాములుగల నర్మదయున్నది.

విశాలగోతమి తీరమందున
కృష్ణ-మహానది-వరద-మేఖల
ఉత్కల-దశార్ణ-అశ్వవంతులలో
అవంతి-విధర్మ-మహిష-ఋషికముల

॥శ్రీరఘురాముని॥

వంగ-కళింగలు కాళీ రాజ్యము
అంగదేశముల కొండలు-గుహలలో
దండకవనిలో గోదావరి తటి
సుంతయు విడువక నీతను వెడకుడు

అంధ్రదేశము-చోళ-పాండ్యముల
పుండ్ర-కేరళప్రదేశములలో
పూసినచందన తలుపులు చూడుభు
లోహగనులుగల సహ్యాగిరినిగని

పుణ్యతీర్థమది కావేరీనది
సాగరమ్మునకు పట్టపురాణి
సురస్త్రిలందరు పూజలు చేతుకు
జలము కూర్చును-విశేష సుఖము

మలయపర్వతమునందు విశేషము
మహాతపస్వియు, దివ్యబుషియగు
అగస్త్యుడుండును-వందనమిడినచొ
కొరికతీరును-దీవనలంది

ముందుకు నడచి తామ్రపర్ణిని
తాబేళ్ళు, మొసళ్ళు-ఎండ్రకాయలతో-
చందనవనముల నిండినయట్టి
వివిధ ద్వీపములు కలిగియుండగా

లేతప్రాయమున భర్తనుకలియగ
చేరుచున్నటు తామ్రపర్ణినది
కడలినిచేర్చును దానిని గనుడు
వెడకుడు సర్వము భూమిజకొరకై

॥ శ్రీరఘరాముని॥

ఆవల దివ్యము - కొత్తముత్యముల
 బంగరురేకుతో శోభిలునట్టి
 పాండ్యనగరి తలవాకిలి చూడుడు
 సంద్రముదాటెడి యోచన చేయుడు

సంద్రమునందు అగస్త్యమహాఋషి
 మహేంద్రగిరిని నిలువబెట్టెను
 నీటిలో మునిగి మునగనట్టుగ
 కనవచ్చును అది బంగరుమయము

వివిధలతలతో విలసిల్లునది
 దేవఋషులు సేవింతురు దానిని
 యక్షలు - సిద్ధులు - సురస్త్రీలుందురు
 పర్వస్నానమట సురపతి చేయును

కడలి మధ్యలో మనుజులకందని
 నూరామడలు విస్తరించిన
 ద్వీపముగలదు దానినిజేరి
 సీతాదేవిని వెదకుడు శ్రద్ధగ

ఆ ద్వీపమున వధ్యుడు అయిన
 దురాత్ముడయిన రాక్షసరాజు
 సురపతి తేజముతో విలసిల్లుచు
 సీతను చెరలో వుంచిన దుష్టుడు

రావణు పట్టణ మచ్చటగలదు
 వానరులారా జాగరూకులై
 కొంచెమైనను వదలక మీరు
 వెదకుడు రాముని సతిని కాంచగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

దక్షిణజలధిని అంగారకయను
రక్కనికలదు-ఆకసమందున
ఎగిరెడివారి నీడను బట్టును-
భక్షించును అది-శ్రద్ధగ వినుడు

ఆ ద్వీపములో అతి మెలకువతో
అవనిజకొరకై వెదకుడు మీరు
నిశ్చయముగా లేదని తెలిసిన-
నూరామడల దూరము పోయిన

నీధ-చారణులు వసించునట్టి
రవి చంద్రుల కిరణముల పోలు
అందమైన గిరి “పుష్పిత” మున్నది
దాని బంగరు రజత శిఖరముల-

భానుడు బంగరు శిఖరము కొలుచును
రజత శిఖరమును చంద్రుడు కొలుచును
పరులమేలు మరి మరచిన వారికి
నా స్తికులకును-పంచకులకును

దివ్యశిఖరమధి కనబడదయ్యా !
మీరందరు ఆ శిఖరమునకు
భక్తితో నమసులు చేసి ఆవల
పదునాల్గ్మడలున్నవి దాటగ

వైద్యుతమైన సూర్యవంతమును
గిరి కలదచట సుఖముగ విడిసి
ఫలములు-తేనెలు-చల్లగత్రావి
అవల కుంజర పర్వతమును గని

ఆ పర్వతమున విశ్వకర్మ-తను
దివ్యరత్నముల శోభిలునట్టి
శ్రేష్ఠమైన సదనమ్మును కట్టి
అగస్త్యమునికి అందజేసెను

గృహమునుగాంచి గిరియందుననే
గొప్పదయినది-సర్పరక్షణలో
శోభిలు నగరము భోగవతి-యడి
సర్పరాజగు వాసుకి నిలయము.

పాములనెలపు పావనికొరకై
పరిక్షగానట రహస్య స్థలముల
పరిశీలించి పృషఠాకృతిగల
మణికాంతులతో వెలిగెడి గిరిని

“ఋషభ”మనెడ ఆ గిరిని గాంచుతు
సురసంబంధపు అగ్నికాంతితో
గోరోచనము దీప్తి కలిగినది
పద్మశ్యామలవర్ణ చందనము-

దొరకును గిరిపై తీరుగ చూడుడు
వాటిని తాకగవద్దు సుమా : అట
కూరులైన గంధర్వులు-మరియు
రోహితులున్న రక్షణ చేతురు

ప్రభు-శైల్యాషులు-శుక్ర-శిగ్రులు
గ్రామణి అను గంధర్వులై దుగుతు
రవి చంద్రాగ్ని సమానశరీరులు
పుణ్యకర్ములు వసించియుందురు.

భూమికి అది పొలిమేర అగునయా :

అందు వసించురు పాపరహితులు

దానిని దాటిన భయంకరమ్మగు

కాలుని లోకము కనబడుచుండును

యమపురి కేగ నసాధ్యము విమడు :

భయంకరమ్మగు చీకటి నిండెను

వానరులారా ! అంతవరకును

పోవచ్చును ఇక పోవీలుండదు.

నే చెప్పిన ఆ నెలవులందున

అట కనవచ్చిన స్థలములందున

ఏమరుపాటును వదలి వెదకుడు

హెచ్చరికతో మరి వెదకుడు సీతను

నెలదినములలో-సీతను గాంచితి

అని చెప్పిన వాడతి ప్రయత్నముడు-

నాతో సమమగు కీర్తితో వెలుగును

దోషములున్నను-బంధువు అగును

వానరులారా ! అతి బలవంతులు

సద్వంశమున పుట్టినవీరులు

మంచిగుణములతో శోభిలువారు

ఘన ప్రయత్నమున వెదకుడు సీతను.

42. పశ్చిమదిశకు సుషేణుని వీరులతో పంపుట

హనుమదాదులను దక్షిణదిశకు

పంపినరాజు-పశ్చిమదిశకై

తార్కతండ్రీయు తనకు మామయగు

సుషేణుగాంచి మ్రొక్కి పలికెను-

॥ శ్రీరఘురామాయ ॥

అతి పరాక్రముడు - ఇంద్రతేజుడు
పర్వతకాయుడు శౌర్యధనుడగు
మరీచి మహాఋషి కుమారుడయిన
మారీచుని - మరి మిగిలినవీరుల

పిలచి పలికెను సూర్యతనూజుడు
వానరులారా : సీతను వెదుకగ
వేగమెపోవలె వెంటసహాయము
రెండు లక్షల కపులను గొనుడు

పశ్చిమదిశలో సురాష్ట్రమును
బాహ్లికము - శూరము - భీమము
గ్రామములున్న పల్లెలు వెదకుడు
పున్నాగమను అడవిని వెదకుడు

పొగడవనములు మొగిలి అడవులు
పడమరగా ప్రవహించు నదులును
మునులు వశించెడి అడవులు వెదకి
పశ్చిమసాగర తీరము చేరుడు

కడలి తోతయి మకరులు నిండెను
తీరమందుగల మొగిలివనముల
గానుగతోపుల కొబ్బరితోటల
సంతోషముగా సంచరించుడు

తీరమునందు శోధించి మరి -
దానిని దాటి "మురఖి" పట్టణము
"జటి" పురమును - "అవంతి" నగరము
"అంగలోపను" చూడుడు శ్రద్ధగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

తీరుగ వెదకి “సింధునది” అట
సంద్రముచేరెడి స్థలమును గాంచుడు
పెనుమాకులతో-పలుశిఖరమ్ముల
హేమగిరిని మీరందరు గాంచుడు

ఆ గిరియందు ఎగురు సింహములు
వీనుగులను మరి ఎత్తుకుపోయి
భక్షించును అట గూండ్లలో నుంచుకు-
అచట మదించిన గజములు కలవు-

పాపరహితులగు వానరులారా !
నూరామడలు ముందుకుసాగిన
చూడ నసాధ్యము అయిన శిఖరము
“పారియాత్రగిరి” శిఖరముగాంచుడు

ఆ గిరియందు అతి బలవంతులు
కామరూపులు అనల సన్నిభులు
ఇరువదినాలుగు కోట్ల సంఖ్యలో
సింహబలులు, గంధర్వులు గలరు

ఆ గంధర్వులు గర్వాంధులయి
అచటి ఫలములను రక్షణ చేతురు
వారి సమీపము పోవలదు సుమా !
శోధించుడు అట అవనిజ కొరకై

పోవలదంటిని వెదుకమంటినని-
అలోచించగ పనియేలేదు
కోతులు మీరు-వనచరులయితిరి
కావున మిమ్ముల బాధించరయా !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

దాటగ నచట “వజ్రధర” మను
వజ్రములతో కూడినట్టిదగు
వైడూర్యముల కాంతితో వెలుగు
లతలతో శోభిలు గిరి కలదయ్యా !

అందు చిత్రమగు నూరామడలు
విశాలమైన చదరపు నేల
దానికావల గుహలు వెదకుచు
కడలికి-నాల్గవ భాగమునందు

చక్రవంతమను గిరికలదయ్యా !
విశ్వకర్మచే నిర్మితమయిన
“సహస్రార” మను చక్రము గలదు
దానిని రక్షణ చేయుచుండెడి

హయగ్రీవుని, పంచజన్మలను
శ్రీహరి చంపి-హయగ్రీవుని
చక్రముగొని ఆ పంచజన్మదగు
శంఖమువంటి-వెన్నెముకనుగొనె

గిరుల-చరులలో గుహల యందున
నీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ
ఆవల అరువది యోజనంబులతో
కడలిలో వరాహ పర్వతమున్నది

ఆ గిరి శిఖరము రజితమైనది-
విశాలమైన ఆ గిరియందున
“ప్రాగ్జోతిష” మను పట్టణమందు
నరకుడనియెడి రక్కసుడుండెను.

అందలి గుహలలో బంగరుమయమగు
 “సర్వసౌవర్ణ” గిరి కలదయ్యా :
 అట నెలయేరుల పడెడి నీళ్ళతో
 గజ-కేసరి-శార్దూల-సూకర

అరవుల ప్రతిధ్వని నీటిలో వినబడు.
 సురలందరును ఇంద్రుని-ఎచట
 అఖిషేకించిరో ఆ పర్వతమది
 “మేఘవంతముని” పేరున బరగెను.

దానిని దాటిన అరువదివేల
 కొండలు గలవు-అందురమ్యమై
 రవికిరణముల కాంతులు గలిగిన
 బంగరుమయమగు తరువులు పూయును

“సౌవర్ణ మేరువు” గిరి కలదచట.
 గిరిని గాంచిన ఖాస్కరదేవుడు.
 వరము నొసగె-ఆగిరిని కొలిచిన
 పసిమివన్నెగల దేహము కలుగగ

గిరిని వసించు దేవసమూహము
 గంధర్వులును, మనోహరమ్మగు
 ఎఱ్ఱనిమేని కాంతితో నుందురు
 సూర్యదేవునికొలుచుచుందురు

విశ్వా వసువులు-ఆదిత్యులును
 మరుత్తులనబడు సురసమూహములు
 సూర్యుని కొలవగ వత్తురు కొండకు
 అస్తగిరికి నట సూర్యుడు వచ్చును

॥శ్రీరఘురామ ని॥

శివగీత కాలదను

అస్తగిరికి అట భానుడు చేరగ
లోకము చీకటిమయమై పోవును
ఒక్క ఘడియలో పదివేల యామడలు
సాగును-భానుడు ఆ గిరి చేరును-

గిరి శిఖరమున సూర్యకాంతితో
విశ్వకర్మచే నిర్మితమయిన
దివ్యసౌధము-వరుణుని గృహము
వెలుగుచుండునట కన్నుల విందుగ

అస్తగిరికిని-మేరువు గిరికిని
మధ్యన బంగరు వేదిక గలదు
పది తలలతో నొక తాలవృక్షమట
కనబడు కన్నుల పండువుగాను

తీవ్రతపస్సును చేయు మునీంద్రుడు
బ్రహ్మసమానుడు “మేరుసావర్ణి”
అందు గలడు మీరందరు మ్రొక్కి
వినయముగా మీ కార్యము తెలుపుడు

ఆవలనున్నది తెలియదు మనకు
సూర్యరశ్మి అట కనుపించదయా -
కావున మీరు అంతవరకును
శ్రద్ధగ వెదకుడు రామపత్నికై

నెలలోపల మీరందరు రావలె
ఆవల వచ్చిన అసువులుండవు
మామ “సుషేణుని” ఆజ్ఞమీరక
మహాబలులు మీరందరు వెదకుడు.

శివగీత కాలదను

॥శ్రీరఘురాముని॥

మామను పెద్దగ ఎంచుకు మీరు
విజయవంతులై తిరిగివచ్చిన
రామకార్యమును నిర్వహించిన
కీర్తికలుగును మనకందరకు.

43. ఉత్తరదిశకు శతవలిని వీరులతో పంపుట

ఉత్తరదిక్కుకు “శతవలి” నంపెను
తీరుగ వివరములిటు చెప్పుచును
నూరువేలగు యమతనూజులగు
వానరవీరుల సాయము గొనుము

ఉత్తరదిక్కున హిమగిరి గలదు
సీతను వెదకిన కీర్తి కలుగును
ప్రత్యుపకారము చేసినట్లుగు
జన్మనెత్తిన ఫలము దక్కును

నిర్మలహృదయులు-నాకు హితులయా :
నేర్పుగ మీరు రామకార్యమును
తీర్చుట ధర్మము-రామచంద్రుడు
జగతికంతయు పూజనీయుడు

పుణ్యపురుషుడు-పురాణమూర్తి
రిపుల పాలిటి రుద్రుడె రాముడు
మిత్రులయందు దయగలవాడు
మాతను వెదకుడు శక్తియుక్తుల

మైచ్చదేశము. శూరసేనము
పుళింద-ప్రస్థల-మద్రక-భరత
కాంభోజ-యవన-శకదేశంబుల
“అరట్టక”యు-బాహ్లిక-పౌరవ

||శ్రీ|| మురాముని||

టంకణ-ఉత్తర కురుభూములును
ఋషికము-చీనయు-పరమచీనము
విహార-దరద ప్రదేశముల
హిమవత్సర్వత ప్రాంతమునందలి

దేవదారులు-తొద్దుగ వనముల
పద్మకాష్ఠవన ప్రదేశములలో
దుష్టుడు రావణు నెలపును-గాంచుడు
సీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ

సోమాశ్రమము-కాశపర్వతము
దాటుడు-యేటి తటముల వెదకుడు
అవలగిరిని "సుదర్శనమును"
గడచిన-కననగు "దేవసఖాద్రి"

దానిని దాటిన నూరామడలు
ప్రాణులుండని ప్రదేశమున్నది
దానిని త్వరగా దాటిన వెనుక
కనబడు మీకు కైలాసగిరి-

గిరిని గాంచిన బడలిక తీరును
అందుగలదు బంగారు సౌధమది
కుబేరుడుండెడి దివ్యసౌధమును
విశ్వకర్మ నిర్మించి యిచ్చెను

కల్హరములు-నల్లకలువలు
తెల్లకలువలు-కమలములతో
హంసలు నిండి-సురస్త్రీలందరు
సేవించెడిదగు కొలనుగలదట.

“వస్వాత్కసారము” అను - ఆ కొలనులో
ధనపతి - సంతోషము నిండగను
క్రిడత - తేలును - ఆ ప్రదేశముల
సీతా స్వేషణ జరుపుడు శ్రద్ధగ

అవల క్రౌంచ పర్వతమున్నది.
అందు కుమారస్వామి మున్ను - తను
శక్తిప్రయోగము చేయగఁ వెలసిన
ఖిలము కలదట - ఆ మాతమున.

హంసలు - మానస సరసును చేరును
సులభముకాదు - ఖిలమున సాగగ
మెలకువగానట సాగుదు మీరు
దేవఃపుత్రులు - మహాపుత్రులు గలరట

కొండలు - గుహలు - నేలను - వెదకుదు.
“అవృక్షము” మరల - “కామశైలము”
“మానస” మనియెడి గిరులు కలవట.
అందు మానసము అనెడి పర్వతము.

దేవ - దానవులు చొరనసాధ్యము
కావున దాని ప్రక్కల వెదకుడు
క్రౌంచపర్వతము దాటిన వెనుక
మైనాకమను గిరి కలదయ్యా :

దానవశ్రేష్ఠుడు మయుడు స్వయముగా
తన నెలపుగను తీర్చిదిద్దిన
దివ్యసౌధము కలదాగితలో
అందలి నెలపులు వెదకుడు మీరు.

|| శ్రీరఘరామని ||

కిష్కింధ కాండము

అశ్వముఖులను జాతివారివగు
స్త్రీల గృహములు గలవు-వాటిని
వడిగా దాటిన వాలఖిల్లులు
సిద్ధులు తపస్సు చేయుచుందురు

పుణ్యవర్తనులు-పాపరహితులు
వారలగాంచి వందనమిడుడు
సీతాదేవి వివరము వారిని
వినయముగా మరి అడుగుడు మీరు

సిద్ధులుండు ఆ ప్రదేశమున
బంగారు కమలములతో నిండిన
“వైఖానసపు” ను సరస్సు గలదు
ఖాలసూర్యుని తేజము గలిగిన

హంసలు అచ్చటి సరస్సున గలవు
ఆ కొలనుకు మరి “సూర్యభౌమ” మను
చినుగు-కుబేరు ప్రియవాహనము
ఆదుదంతులతో వచ్చుచుండును

సరస్సుకావల సూర్యచంద్రుల
తారాకాంతులు కనబడవయ్యా !
నింగి శబ్దము లేకయుండును
అచటి మునులు మరి సూర్యతేజులు

ఆ ప్రదేశము దాటిన వెనుక
కైలోదమను-శిలాసరస్సు-
అందడుగిడిన శిలలై పోదురు
కావున దానిని దాటగవలెను.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

వెదురుపొదలట వెలసియున్నవి
వాటిసాయమున దాటగవలెను
సిద్ధులకే మరి సాధ్యమయినది -
ఆవల ఉత్తరకురుభూములవి

ఆ ప్రదేశములు పుణ్యపురుషులకు
సుఖములనెలపులు అయివున్నవయా !
అందు అనేక నదులు నిలచినవి
దివ్యకమలములు గలవు అచ్చట

అచటి సరస్సులు అతిరమ్యములు -
అచటి కలువలు బంగరుశోభలు -
ఆణిముత్యములు - రతనములతో
అందమైనవట ఇసుకతినెల్లు

సర్వకాలముల, పూలు-ఫలముల
కోర్కెలు తీర్చుచు తరువులుండును
వేలకొలదిగా శుక-సారణములు
వెలసియుండు నా దివ్యతరువుల

అచటి తరువులు కోరినయట్టి
వస్త్రములిచ్చును స్త్రీ-పురుషులకు
అన్ని ఋతువులలో సేవింపదగు
యోగ్యములయినవి - ఆ ప్రదేశములు

కోరిన ఫలముల నొసగుచుండును
రత్నములున్న వెలగల సౌములు
ఇచ్చును - ఉత్తరకురుభూములవి
అచటి గిరులు అతి చిత్రమైనవి.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

అసనములు - మృదుతల్పములు
భక్ష్య - పానములు - పూలరసములు
ఇచ్చెడి యిరులు, తరువులుగలవు
సుగుణరాసులగు శ్రీలనౌసగును.

గంధర్వులు - సిద్ధులు - విద్యాధరులు
కిన్నర - నాగ - సమూహములన్నియు
జంటలు - సుఖముల, తేలియుండురు
పుణ్యకర్మలను చేయుచుండురు

చిరునగవులు - మరె - సంగీతధ్వని
చిత్తశాంతిని కలుగజేయును
ఉత్తతకురుభూములు - అచ్చటను
మచ్చుకై నను - దుఃఖములేదు

విశ్వస్వరూపుడు - విష్ణుదేవుడు
మదనాంతకుడా - మహాదేవుడు
జగతి సృజించిన బ్రహ్మదేవుడు
కాపురముండెడి దివ్యప్రదేశము

అకురుభూముల - కుత్తర దిక్కుగ
పోవలదయ్యా : "నోమపర్వతము"
దూరమునుంచే దర్శించుకొని
మరలిరావలె మతిషుంతులయి

అవలి దేశపు కట్టుబాటులు
తెలియనివయ్యా : నూర్కునికాంతి -
కనబడదచట అచ్చటినుండి
మరలి రండు - ఇక ముందుకు పోక

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

నే చెప్పిన ప్రతి నెలవునందున
అటగాంచిన ప్రతి స్థలమునందున
అనల సన్నిభులు-అతి బలశాలులు
అవనిజకొరకై అన్వేషించుడు

సీతనుగాంచి పుణ్యమూర్తులై
రామచంద్రునికి నాకును మిక్కిలి
ప్రీతిపాత్రులై బంధుల హితులతో
సుఖముల తేలుచు స్వేచ్ఛగ నుండుడు.

44. హనుమంతుని, రాజు ప్రశంసించుట-రాముడు
మారుతికి అంగుళీయకము నిచ్చుట.

వానరనాథుడు ఆ విధినుడివి
వాయుపుత్రుని హనుమంతునిగని
కార్యసాధకుడు అని తలపోసి
పలికెను తీరుగ పావనితోను

“ఓ హనుమంతా-అతిబలవంతా
నింగీ-నేలను-నిప్పుల-నీటితో
స్వర్గములో నీ గమనము సాధ్యము
నీ కాటంకము ఎందునతేడు.

సురాసురులును గంధర్వులతో
సర్పములతో మనుజులతోను
గిరులు-తరులతో-సాగరములతో
నిండిన నేల నీకు తెలియును.

వేగమునందు తేజమునందు
లాఘవముగా ఎగురుటయందు
బలాతిశయమున-వాయునందనా!
నీ జనకునితో సమమగువాడవు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

నీకు సరిపడు ప్రాణి ఎచ్చట ?
భూలోకములో కనబడదయ్యా !
బలమున-బుద్ధిని-పరాక్రమమున
గుణ దోషముల విచారణయందు.

దేశకాలములు తీరుగతెరిసిన
ధీమంతుడవు ఓ హనుమంతా!
సర్వసుగుణములు-శౌర్యదై ర్యముల
నెలవు నీవు-విను వానరపుంగవ.

కావున హనుమా ! వినుమా నీవు
రాఘవు రాణిని తేగల మార్గము
వెదకుము నీవు, నిన్ను మించిన
కార్యసాధకులు ఎందునులేరు.

వానరపతి అటు పలుకుచుండగా
యోచన చేసెను జానకిపతి -
సర్వము తెలిసిన వానరరాజు
వాయుపుత్రుని సామర్థ్యముగని

పలుకుచుండెను కావున ఇతడు
రాజు నమ్మినబంటు కావలె -
విశ్వాసముగల వీరుడు గావలె -
కావున కార్యము కావలె నితనితో -

అనుకొని మదిలో సంతోషముతో
బంగరు ఉంగరమంతట తీసి
రామనామముతో శోభిలు దానిని
వాయునందనుని చేతికి ఇచ్చి

॥శ్రీరఘురాముని॥

“వానరశ్రేష్ఠా : ఈ యుంగరము
నీతకు జూపిన-నమ్మును నిన్ను
నీతో పలుకును భయమును వీడి
నా దూతవని తెలియును తీరుగ.

కార్యము తీర్చగ చాలిన వాడవు
నీవేయని-నా మనసుకు తోచెను
కావున నిచ్చితి అంగుళీయకము.
కాగల కార్యము తీర్చుము నీవు.

బలవిక్రమ సంపన్నుడవీవు
విస్తరించి అవి వృద్ధి నొందినవి
రాజు-నిన్ను మరి నియోగించెను
అన్నియు చూడగ-తగుదువు నీవె.

అతిబలవంతా-అంజని నందన
అల్ప కార్యమని అలుసు చూపక
ఏ ప్రయత్నమున సీతాదేవిని
చూడగలమొ-మరి అటు చేయుమయా :

నీ బలమును నే నాశ్రయించితిని”
అనుచు రాఘవుడు పలుకుచునపుడు
అనుగ్రహించిన ఆ యుంగరమును
పొంగిన భక్తితో దోసిట గైకొనె.

అంజనేయుడు అంగుళీయకము
అతి భక్తిగను శిరమున నుంచుకు
అంజలి నిడుకొని రామచంద్రుని
పాదపద్మముల నమస్సులుంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45. వానర వీరుల ఉత్సాహము

వానరనాథుడు-సూర్య తనూజుడు
వానరులందర కావిధముగను
సీతాన్వేషణ జరుపుడు అనగా
చినయము, భక్తి నిండిన వీరులు.

మిడుతలదండు అన్నటు వారు-
భూమినిండిన వానర వీరులు
రాజు ఆనతిని అవనిజ సీతను
వెదుకగసాగిరి-వేగము నిండి.

వీరుల పంపిన వానరేంద్రుడు
కార్యారంభ-సంతోషముగొనె
నెల దినములు మరి గడచుట పట్టని-
చింతలొ మునిగిరి దాశరథులట.

సీతను తెచ్చెద నేనే అనుచు
రావణు త్రుంచెద నిపుడే అనుచు
అరపులు, బొబ్బలు, అట్టహాసముల
సాగిరి వీరులు అంబర వీధిని.

సింహనాదములు చేయుచుండిరి
తోకతో నేలను బాదుచుండిరి
పండ్లు పటపట కొరికిరి కొందరు
పరుగులు తీసిరి వానర యోధులు.

నేనొక్కడనే చాలుదునసలు
ఆగుడు-అందరు మీరిచ్చటనే
అనుచు శలికె నొక వానర యోధుడు-
తరులగిరుల నే త్రోసెదననెను.

॥శ్రీకఠాముని॥

కొండలనూచెద - జలధియందలి
నీటిని నేను ఎండగట్టెదను
భూమిని నేను శోధించెదను
భూమిని నిచటకు దెత్తును నేను.

నూరామడలు నే దాటెదనన -
అదియొక లెక్కా నన్నడుగుమనె
భూమియందున - పాతాళమున
కొండల - కోనల - సంద్రము నందు.

అద్దము లేక - నే వేగముగ
పోగలవాడను అని మరియొకడనె
ఆ విధముగను అతి బలవంతులు
బలగర్వముతో పలికిరి అచట.

46. సుగ్రీవుని భూప్రదక్షిణ వృత్తాంతము

రాముడు అడిగెను ఆశ్చర్యముగ
“వానరాజా! భూచక్రమిటు
సర్వము నీకు తెలిసిన దెట్లు?”
అంత, కపింద్రుడు పలికె వినయముగ

“పురమునుండి నను తరిమెను వాలి
ప్రాణము హరింప చూచుచుండెను
మంత్రులతో, నే - ప్రాణభయమున
పరుగిడుచుండ వెంబడించెను.

కొరవికట్టెను త్రిప్పగనంత
చక్రమువలె అట అగ్నితోచును
అటులే నేను అద్దములోవలె
చూచితి సర్వము - భూమండలమును.

॥ శ్రీరమరాముని ॥

తూర్పుదిక్కులో తరులు-నరస్సులు
కొండలు-నదులు-తూరుపుకొండలు
పాలసముద్రముజూచి మరలితి
వాలి తరుమగా ప్రాణభయమున

దక్షిణదిశలో వింధ్యగిరులలో
చందన తరువుల చూచితి రామా!
పశ్చిమదిశలో అస్తగిరిని గని
పరుగులుతీయుచు నుండెడివాడను.

ఉత్తరదిశలో హిమాద్రిగాంచి
మేరుగిరిని మరి సంద్రము జూచితి
ఎచ్చటకూడా తలదాచుకొను
స్థలముగానక తిరిగితి తిరిగితి.

అంతట హనుమ-సచివోత్తముడు
మతంగ శాపము నాకు తెలుపుచు
ఋష్యమూకము వాలి చేరినచో
వానితల అద్రివక్కలు అగుననె

అచ్చట చేరి సుఖముగ నుంటిని
వాలి అచ్చట అడుగిడ లేడు
ఆనాడటుల వాలి తరుమగా
భూమంతయును తిరిగితి రామా!”

47. దక్షిణదిశకు పోయిన వీరులుతప్ప
మిగిలినవారు మరలివచ్చుట

సుగ్రీవునానతి నందిన కపులు
పగలంతయును దుర్గమమయిన
కొండలు-కోనలు-నదులు-పట్నములు
వెదకితిరిగి-మరి రాత్రియందున

అందరు ఒకచో కలుసుకొనుచును
ఫలములు తినుచు బడలిక తీర్చుకు
తిరిగి ఉదయమే ఉత్సాహముగా
నెల దినములు వారందరు వెదకిరి

భూమిని వెదకి నెలదినములలో
నీతను గానక వచ్చి చేరిరి
తూరుపుదిశలో వినతుడు వచ్చెను-
ఉత్తరదిశలో శతవతివచ్చెను.

పడమటకేగిన సుషేణు డపుడు
వచ్చిచేరెను - తెలిపిరందరు
“రాజా! మేము నెలదినములవి
పల్లెలు - ఊళ్లు - కొండలన్నియు

వనములు - గుహలు - దుర్గమస్థలముల
వెదకితిమయ్యా! భీకరమృగముల
చంపితి మచట ఎందు వెదకినా
నిజమిది! నీత కనరాదచట.”

ధీరుడు - పావని, కులదీపకుడు
అద్రచరేంద్ర రత్నము మారుతి
దక్షిణ దిశలో రామపత్నికై
వెదుకబోయెను శూరులతోను

రామపత్ని నా పుణ్యశీలుడే
ఏవిధినయినను గని వచ్చునను
అశతౌ నందరు వేచియుండిరి
అంజనేయుని శక్తిని తలచుచు

48. దక్షిణదిశలో సీతాన్వేషణ.

అంగదాదులు తారునితోను
కూడిన వీరుడు అంజనేయుడు
రాజుచెప్పిన రీతిగ శ్రద్ధగ
వింధ్యగిరులలో వెదుక మొదలిడి-

నగాగ్రముల - కానన సీమల
భూరివృక్షముల - భూమిజకొరతై
ఘోరభయంకర దుర్గదేశములు
ఓర్పుతో వెదకి సీతను గానక

తిరిగివారు అతి దైర్యముతెచ్చుకు
గుహలునిండిన ప్రదేశములలో
అతికష్టములకు లోనయి - వెదకుచు
కీకారణ్యము లన్నియు వెదకిరి

భయమునెరుగని అవనచరులు
మోడులై న తరులున్న ప్రదేశము
ప్రాణికోటి అట మసలనినెలవు
అరణ్యశోభ అంతరించినది.

సత్యసంధుడు తపస్వి అయిన
“కందుడను” నొక మహాబుద్ధి తన
పదునారేండ్ల కొమరుని గానక
అడవిలో తప్పిపోవుటచేతను

శాపమునిడెను కాననమంతయు
మృగములు - పక్షులు - లేకపోయెను
శాపవశమున కాననమంతయు
శోభలుచెరిగి శోకము నిండెను.

॥శ్రీరాముని॥

పర్వతగుహలలో - నదులలో - అడవుల
వానరవీరులు వెదకి గానక
తిరిగి వెదకుచు నుండగ నచట
భయంకరముగ తీగలు - లతలు

శరీరమంతయు చుట్టుకునున్న
భీతిగొలుపునొక రాక్షసుడచట
కనబడినంతనె వానరవీరులు
యుద్ధముచేయగ సిద్ధముకాగా

“చచ్చిరిమీరు” అనుచు దానవుడు

హిడికిలిబట్టి పోరగరాగా

వాడే దావణుడనుచు తలచిరి

అందరుడవుడు తన అరచేతను

ఒక్కటివేసెను - పర్వతకాయుడు
రక్తముగ్రక్కుచు నేలను వ్రాలెను -
అచ్చట సీత ఉండుననుకొని
వెదకిరి శ్రద్ధగ వానరవీరులు

వెదకిరి - వెదకిరి - మరియొక అడవిని
తిరిగి వెదకిరి సీతనుగానక
శోకతప్తులై దీనవదనముల
చేరిరి వారొక తరువు క్రిందను.

49. హనుమదాదులు వింధ్యగిరులలో సీతను వెదకుట

బుద్ధిమంతుడు బడలినవాడు
వాలితనూజుడు అంగదుడవుడు
తనవలె అలసిన వానరవీరుల
శ్రమను తీర్చగ పలికెను తీరుగ

|| శ్రీగ మురాముని ||

“దుర్గములందు కొండలగుహలలో
పొదలు-నదులను-అడవుల వెదకిన
సురశ్రీ సమమగు సీతనుగానక
దుష్ట రావణుని జాడతెలియక

సమయము చాలా గడచిపోయెను-
అనతి మీరిన బ్రతుకుట జరగదు
ఉత్సాహముతో జాగరూకులై
సోమరితనమును వదిలి మనమిక

తిరిగివెదకవలె అవనిజకొరకై,
విసుగులేక మరి వెదకవలయును
త్రోవ మనకుమరి కనరాకున్నను
మనసుతోనె మరిత్రోవనుగనవలె

పరితపించితిమి ఫలితము ఏమి
కనులుమూసినా కాలము గడచును
తగదికమనకు జాగుచేయగ
రాజదండన తీక్షణమయినది.

రామచంద్రునికి-సుగ్రీవునకు-
భయపడవలెను-కోపించినచో
వారిద్దరును దండించెదరు
మీకు హితమును చెప్పితినేను.

నే నుడివినది సరిగాదన్నచో
వలయుకార్యము తెలుపుడు మీరు”
అనగా దాహము నిండినవాడై
గంధమాదనుడు పలికెను అపుడు

॥శ్రీరఘురాముని॥

“అంగదుపలుకులు ఉచితమైనవి
అందుకు తిరిగి వెదకుదమనగ”

అర్క-సుతుడు తా చెప్పిన తావుల
అందరు వెదుకగ లేచిరి తిరిగి

వెదకుచుపోయి శరత్కాలమున
మేఘములన్నటు ఉన్న గుహలను
శిఖరములున్న తెల్లని గుహలలో
వీడాకులుగల అరటివనముల

జయాభిలాషులు - ఆ కపివీరులు
తిరిగి తిరిగి ఆ గుహలలో వెదకి
అలసి అచ్చటే బడలికతీరగ
తిరిగి వింధ్యలో వెదకసాగిరి.

50. ఋక్ష బిల సందర్శనము

అంగదాదులు తారుడు రాగా
వెదకటోయిన ఆంజనేయుడు
పులులు-సింహములుగల ప్రదేశములు
ప్రవాహములు కొండలునిండిన

వింధ్యనగమున నైఋతిదిశలో
కపులతోనుండగ గడువది ఒక నెల
గడచిపోయినది-కపులందరట
హనుమచెంతకు అలసి చేరిరి

ఆకలిదప్పుల చిక్కినవారై
అంగద గజ-సుషేణ గవాక్ష
గవయు-శరభులు-గంధమాదన
వీరులందరును వచ్చిచేరిరి

“శ్రీ ముముని॥

దప్పికనిండి నీటిని వెదుకగ
ఒకచో తీగల గుంపుల నిండిన
బిలమును గాంచిరి వారందరును
ఆశలుతట చిగురించినవి.

బిలమునుండి అట తడసినరెక్కల
తామరపుప్పొడి నిండి-ఎఱ్ఱనగు
వన్నెతోనున్న చక్రవాకములు
వచ్చుటగాంచిరి వానరవీరులు

సుగంధశోభలు విరసియున్నను-
చొరగా శక్యగాని బిలమది
భయంకరమగు బిలమునుగాంచి
మనఃకేశమును వొందిరివారు

ఘనకోవిదుడు పావని పలికెను
“దక్షిణదేశ వనముల వెదకిన
కనబడలేదు సీతామాత
బడలిక-దప్పిక కలిగిన మనము

బిలమున వెదకిన జలములకొరకు
ఆశలుతీరును-చీకటి నిండిన
బిలమునసాగగ .ధైర్యము తెచ్చుకు
నిలవగమీరు ముందుకుపోదము”

బిలము ముందర పులులు-సింహముల
గుంపుల గాంచిరి ఆశ్చర్యముగ
తేజముతగ్గి శార్దూలము చెదరి
కన్నులచూపు కనబడనట్టి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

చీకటి-మార్గము-బిలము వెంటడి
వాయువేగమదీ-వ్యర్థముకాగా
చేతులుపుచ్చుకు వానరులందరు
సాదిరి-అలసి-అంధులమాదిరి

మనసు చెదరినది-బ్రతుకు-అశ-అది
నన్నగిల్లినది-సీతని-వెదకుచు
అమడసాగిరి అతికష్టముతో
అంతట వారికి-పెల్లుతురు-నింటిన

కాంతులుగలిగిన ప్రదేశమొకటి
కనవచ్చినది-అగ్నికాంతిగల
బంగారు వర్ణపు కర్ణికారములు
సాలతాలములు-చంపక తరువులు

నాగ-వంజుళ-తకుభ-పున్నాగ
తరువులు కనబడె-సంతసమొదవగ-
రజితకాంతితో పూలగుత్తులు
ఎఱ్ఱచిగుళ్లు-తీగలు-లతలు

కాలస్థూర్యుని ప్రభతో-వెలిగెడు
బంగారు తరువులు-బంగారుపుప్పొడి
వీరితడు పక్షులు-బంగారు చేపలు
కూర్మములతో విండిన కొలనులు

ఘోష్యములతో నందగించిన
స్వార్థగవాక్షములున్న గృహములు
వెండి-బంగారు-మణిమయాధుత్తచె
వెలుగుచున్నవట విశిత్రముగ

|| శ్రీర మురాము ||

పగడమువన్నెతో పూచినచెట్లు
బంగరుతుమ్మెద-మణులచెనిండి
చిత్రశోభలతో పానుపులున్న
పల్లకీలు మరి-మేనాలున్నవి

బంగరు - వెండి - కంచుపాత్రలు
అగరు - చందన - సుగంధదీనులు
భుజింపదగిన ఫలమూలములు
తియ్యని తేనెలు - దివ్యవస్తువులు

కృష్ణాజినములు - దివ్యకంబళులు
అగ్నిహోత్రపు తేజమునిండిన
కాంచనరాసులు కాంచిరికపులు
అందువెదకగా ఆశ్చర్యముగా

నారచీరలతో కృష్ణాజినము
వస్తువుగా మరి ధరించియుండి
తపసులొనున్న స్త్రీమూర్తినట
గాంచిరివారు దూరము నిలచిరి.

51. స్వయంప్రభ కపులను ఆదరించుట

ముదుసలి వనితను గాంచిన మారుతి
ముడిచిన కరముల భక్తినిండగా
అడిగెను “అమ్మా! ఎవ్వరవీవు
బంగరుబిలము మణులునిండిన

సుందర సదనము ఎవ్వరిదమ్మా!
మేమందరము అకలి దప్పితో
అంధకారమున కన్నులుగానని
బిలమునుగాంచి సాగియచ్చట

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

అశ్చర్యముతో గాంచితి మీన్దలి
మరలిపోవగా దిక్కు తెలియక
వ్యధతోనుంటిమి దయామూర్తివి
ఎవరి మహిమతో - తపోయశముచే

సమకూరినవీ అసమానమగు
బంగరుతరువులు - భోజనాదులు
విమానములు - రజితగృహములు
నిర్మలజలములు - పరిమళసుమములు''

అంజనేయుడు అడగగనంత
సర్వప్రాణుల హితమును కోరు
సాధునిష్ఠయగు ఆ స్త్రీమూర్తి
పలికెను వినుమని ''ఈ ప్రదేశము

రాక్షసప్రభువు మయుడనువాడు
అద్భుత శక్తితో నిర్మించెనయా!
రమ్యమైన ఈ బంగరు గృహమును
దానవశిల్పి విశ్వకర్మయగు

దనుజశ్రేష్ఠుడు వేయి ఏండ్లుగా
తపసునుచేసి విధాతవరమున
కుక్రుని సొత్తగు - శిల్పవిద్యను
నేర్చి - దీనిని - తీర్చి దిద్దుకొని

సుఖముగనిందు వసించియుండగ
దేవస్త్రీయగు ''హేమ''తో మయుడు
దానవుడుండగ - సురపతి అంత
కోపమునిండి చంపెను మయుని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

అంతట మయుడు హేమకు ఈ వని
ఇచ్చెను ఇందు సర్వసుఖములు
ఉండును నేను హేమకు సఖిని
ప్రేమపాత్రముగు స్నేహితుకాలిని.

హేమనుండి ఈ వనిని వరముగ

పొందితి దీని రక్షణ చేతును

మేరుసావర్ణి పుత్రికనేను

“స్వయంప్రభ” యన పేరునబరగెద

వానరులారా! ఎవ్వరు మీరు?

ఎవరి నిమిత్తము తిరుగుచుంటిరి

ఎటుల గాంచిరీవనమును మీరు

మీరు వచ్చుటకు కారణమేమి?

ఫలమూలములు - పానీయములు

మహిత పదార్థములన్నియు కూడ

తృప్తిగ తిని మరి శ్రమతీరగను

మీ చరిత్రను తెలుపుడు తీరుగ.”

52. మారుతి తమ వృత్తాంతము స్వయంప్రభకు
తెలుపుట.

తిరిగివలికెను తపోరాసి అట

ఫలములుతిని మరి ఇడలికతీరి

నే-వినదగినచో మీ వివరమును

తెలియబరచుడు అనగా మారుతి

ఉన్నది యంతయు పూసగుచ్చినటు

ప్రార్థించెను వినయమునిండి

“ఇంద్రవజ్రముల సమానమయిన

దశరథరాజు తమారుడయిన

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

రామచంద్రుడు తన సోదరుడు
ప్రియసతి సీత జనకనందిని
తనను కొంతగా దండకాటవితో
తిరుగు సమయమున దానవరాజు

రావణుడామెను బలవంతముగా
అపహరించుకొనిపోయెను వినుము
రామచంద్రుని మిత్రుడాతడు
వానరనాథుడు మా సుగ్రీవుడు

రాజుపంపగా మాతను వెదకుచు
దక్షిణదిశకు దనుజుని కొరకై
జయలుదేరితిమి అంతయువెదకి
అకలి-దప్పుల నిండి అలసేతిమి

మేమందరము అలసి సొలసి అట
తదువు-చాయలో పడి పోయితిమి
మెల్లగడెడుకగ-బిలముగాంచితిమి
హంస-బెగ్గురులు-లకుముకులున్ను

బిలము వెలికిమరి వచ్చుటగాంచి
శుభమది అనుచు రమ్మని నుడివితి
అంతట కపులు సరియనిబలికి
బిలముజొచ్చి ఆ కాతుశీకటిలో

చేతులుపట్టుకు ప్రాకుతువచ్చి
నీ సమీపమున చేరితిమమ్మా!
ప్రాణములూడెడి సమయములోనువు
బ్రతికించితివి పుణ్యమూర్తివి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

మేలుమరువము తెలుపుముతల్లి;
మేముచేయదగు సాయము ఏది?"
అని హనుమంతుడు పలుకగ నపుడు
తిరిగి పలికెను ఆ స్వయంప్రభ

“మీ పలుకులతో సంతనమొదవెను
ధర్మ చరితను - మీవలనాకు
కాగలసాయము ఏదియులేదు”
అన-హనుమంతుడు తిరిగి పలికెను.

53. స్వయంప్రభ హనుమదాదులను సాగరతీరమున చేర్చుట

“వానరరాజు పెట్టిన గడువది
బిలముననుండగ గడచిపోయినది
బిలమునుండి మము భూమిమీదకు
చేర్చుముతల్లి! కరుణామూర్తివి.

ధర్మచారిణీ! మా కర్తవ్యము
సీతను వెదకుట జరగకపోయెను
బిలమున చిక్కుపడిపోయితిమి
నిజము నుడివితిని నమ్ముము తల్లి!”

అనగా పలికెను ఆ స్వయంప్రభ
“బిలము నుండి మరి తనువుతో మీరు
బయలువెడలగా సాధ్యము కాదు
తపోబిలముచే మిముకాపాడెద.

కన్నులు మీరు మూసికొనినచో
బిలముదాటగా చేతును” అనగా
చేతులతో ఆ వానరులందరు
కన్నులు గట్టిగ మూసికొనగను

॥శ్రీరఘరాముని॥

అశ్చర్యముగా బిల్వముకావల
అలలు పొంగెడి కడలి తీరమున
నిలిపి-వారిని-ఆ స్వయంప్రభ
వెడలిపోయెను శుభమని పలికి

భయంకరమగు అలలతోనున్న
వరుణుని స్థావరమానంద్రముగని
ఒడ్డుకానని కడలినిగాంచి
భయసంభ్రమములు నిండిరికపులు.

వింధ్యపర్వత ప్రదేశమందు
పూచిన తరువులు పూలతలన్నియు
గాంచినకపులు-వనంతమాయెను-
గడువుతీరినది అనుచువగచిరి.

సింహ-వృషభముల పోలుమూపుతో
బలసినభుజముల అంగదుడపుడు
వృద్ధుల-శిష్టుల-వానరవీరుల
చేర్చిపలికెను అనునయమ్ముగ

గడువుగడచెను బిలములోపలే
రాజశాసనమునంది వెడలితిమి
కాగలకార్యము ఆలోచించుడు
నీతికోవిదులు మీరందరును.

విశ్వాసముగల వీరులుమీరు
కార్యసాధకులు అనుచు పలికిన-
రాజు ఆసతిని తలనుధరించిరి
ముందు నన్ను మరి నిలబెట్టుకొని

॥శ్రీరఘురాముని॥

బయలుదేరితిరి కార్యముకాదయె
తిరిగివెడలగ నుగ్రీవుడట
తలలదునుమును సందియమేల -
నియమితకాలము దాటిపోయినది

కావున బ్రతికి నుఖపడమింక
ప్రాయోపవేశము చేయుదమనుచు
అర్కసుతుడు అతి కఠినస్వభావుడు
రాజ్యమునేలెడి రాజు ఆతడు.

రాముని భార్య కనబడలేదన
చంపును మనలను మనమచ్చటకు
పోయిచచ్చుట - అవమానమగు
ఇచ్చట చచ్చుట - మేలగుమనకు

యువరాజై తిని రాముని చలవతో
భానుజు ప్రేమతో కానేకాదు
పాతవైరమున చంపును నన్ను
పుణ్యజలనిధి ఒడ్డున చత్తును.

వానరశ్రేష్ఠులు పలికిరి అపుడు
అంగదు మాటలు ఆమోదించిరి
రాముని ప్రీతి నందుటకొరకు
చంపుట తథ్యము వానరరాజు

అపరాధులు మరి రాజు దర్శనము
చేయగ తగరు కావున సీతను
వెదకి గాంచినపురము చేరుదము
లేదా మరి యమపురిని చేరుదము.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

వానరులచట భయముతోపలుకగ
 తారుడుపలికెను వారితొనపుడు
 “తిరిగి బలమున సుఖముగనుందము
 భయమనుమాట వినబడదచట

సుగ్రీవుడును సురసాయకుడు
 అతనికి సమమగు రామచంద్రుడు
 మనలనుచేరగ చాలరుకనుక
 బలమునచేరి సుఖముగ నురదము”

అంతట కపులు అంగదుమాటలు -
 తారుని మాటలు వినినవారయి
 కిడు కలుగని వీలగుమార్గము
 ఆలోచించుడు చేయుదమనిరి.

హనుమంతుడు అంగదుని ఇంగితము తెలిసి
 కర్తవ్యము బోధించుట

తారానందను పలుకులకచట
 తారుని పలుకులకచ్చటి కపులు
 సరియనుమాట విని హనుమంతుడు
 తలచెను మదితో అంగదుడిపుడు

వానరరాజ్యము అందగేతగిన
 పదునాల్గు గుణములు = వినిమిదంగములు
 నాల్గు విధముల - బలము కలిగిన
 వీరుడు అగునని - మదితలపోసి

శుక్లపక్షపు చంద్రునివోలె
 వృద్ధిపొందెడి తేజమనుకొని
 తండ్రికి తగిన బలవంతుడని
 బుద్ధికాతడు బ్రహ్మస్పృతియని

॥ శ్రీరఘరామని ॥

శుక్రనీతివిను-వాసపురీతిగ
 “తారుని” మాటలు విన మనసున్న
 సకలశాస్త్రముల నెరిగినవానిని
 స్వామికార్యమున శ్రమపడినట్టి-

అంగదు విషయము తెలిసినవాడై
 అంజనేయుడు పలికెను అచట-
 భేదోపాయము కలిగించి అట
 వారిలో వారికి వాదముగొలిపెను

అవునని కాదని పలుకుచుండగా
 కోపము తెచ్చుకు నిలిచినవాడై
 పలికెను మారుతి-బుద్ధిమంతుడు
 అంగదుగాంచి-అనెను తీవ్రముగ

“యుద్ధమునందు తండ్రికి తగుదువు
 కపిరాజ్యము నువు ఏలగ తగుదువు
 అయినను వినుము-కపులగు వీరు
 చపలచిత్తులు తెలియుము తీరుగ

భార్యల-బంధుల వదలివీరిట
 కలకాలము నిన్నేల కొలుతురు ?
 చెప్పెదవినుము స్పష్టముగాను
 సుహృత్తుడు మరి జాంబవంతుడు

నేనును-నీలుడు సూర్యపుత్రుని
 వదలము మేము నీవెటులయిన
 సామ-దానము-భేద-దండముల
 మమ్ముల నీతో కలపనసాధ్యము.

॥శ్రీరమురాముని॥

బలహీనుడు తను బలవంతులతో
విరోధించి మరి బ్రదుకశక్యమా
బలములొక్షేమము అనగా వింటిని
లక్ష్మణు శరముల కదియొకలెక్కా

సురనాయకుడు-వజ్రాయుధమున
కూల్చెను అసురుని-అనగా వింటిమి
లక్ష్మణు శరములు చుట్టినబలమున
బ్రతుక శక్యమా ఎవరికయినను ?

సుమిత్ర తనయుని శరములు-వినుము
వజ్రాయుధమును-పిడుగుల పోలి
కులపర్వతముల చీల్చగ చాలును
నీన్నీకపులు వీడుట తథ్యము

బలమున దాగిన వారందరును
వెడలిన-ఒంటరివాడవగుదువు
భార్యబిడ్డల వదలి ఇచ్చట
ఇడుములబడెడి వారెవరయ్యా :

వీరులు వీడగ-ఒంటరివై నువు
తృణహీనముగా బ్రతుకుచుందువా :
బ్రతుకుట యెట్లు : లక్ష్మణుశరములు
బలిగొనవా నిను? తెలియద నీకు.

ఓ యువరాజా : కిష్కింధాపతి
నీ యెడ మిక్కిలి ప్రేమశ్రముడయ్యా :
నీపై పగ ఆ రాజుకు లేదు
నాతో రమ్మ కిష్కింధాపురి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

అంతియెగాక నీ తల్లి యెడ.
అతి అనురాగము గలిగియుండెను
ఆమెకొరకు తను సర్వమునిడును
నీవు తప్ప మరి సంతతి యెవరు ?”

55. అంగదుని ప్రాయోపవేశ నిర్ణయము

అంజనేయుడు అణుకువతోను
రాజగౌరవము - ధర్మమునిండి
అర్కసుతునట ప్రశంసించగా
అంగదుడనెను రాజుగురించి

స్థైర్యము - ధైర్యము - దయ - దాక్షిణ్యము
ఋజుత్వమున్ను - ఆత్మవికాసము
లేకపోవుటది - వింతకాదయా
అర్కసుతుడన నీకు తెలియదా ?

మాతృతుల్యయగు అగ్రజుభార్యను
అన్నయుండగా ఆలిగగొనెను
అంతటివాడు ఎంతటినీచుడో
ఆలోచించుము అంజనినందన

వెలుపలినుండి కావలికాయుము
అనిపలికి తను పోరుకుపోగా
బిలద్వారమును మూసినతమ్ముడు
ధర్మమార్గము తెలిసినవాడా ?

చేయి కలిపెను చేసె ప్రమాణము
తనపని తీరిన తదుపరి అతడు
రామచంద్రుని మరచిపోయెను
కృతఘ్నుతకిది నిదర్శనమ్ము.

నీతను వెదుకగ వీరులనంపుట
సుమిత్ర తనయుని భయమువల్లనే
ధర్మభయమున ఆ కపిరాజు
వెదుకనంపగ లేదని తెలియుము.

చపలచిత్తుడు-స్మృతిహీనుడును
కలుషాత్ముడు మరి కృతఘ్నుడును
అయినవానిని-కలలోనయినా
నమ్మడు-నత్కుల వంశజుడెవడు?

గుణవంతుడును గుణరహితుడును
తనపుత్రునకే ధర నీయునుకద
వైరిపుత్రుడను-నన్నారాజు
బ్రతుకనిచ్చునా ప్రాణమ్ములతో

మదిలోనున్నది తెలియబరచితి
నేనపరాధము చేసినట్లుగు
దీనుడనేను అసహాయుడను
పురమునందు నే బ్రతుకుట ఎట్లు?

కూరుడాతడు వంచకుడతడు
దయామూరుడు ఆ సుగ్రీవుడు
రాజ్యకాండతో బ్రతుకనీయడు
చెరలోనుంచుటో? చంపుటో తద్యము

బంధింపబడి మడయుటకంటె
ప్రాయోపవేశము చేయుటమేలు
వానరులారా : ఆనతినిడితిని
మీరికపొందు కిష్కింధాపురి

నేనికరాను వానరపురికి
దాశరథులకిదె నా వందనము
వానరరాజుకు అంజలినిడినటు
వారలకుశలము అడిగితి ననుడు

జననిరుమాంబా దేవిని మీరు
సేమమాయని ప్రశ్నించుడయా
తల్లితారను-అనునయమ్ముగ
ఊరడించుడు దుఃఖముతీర్చుడు.

నన్నుగన్న నా తల్లి తార-అట
పతివియోగమున కృంగిపోయెను-
ఆపై నేను మడయుట వినినచో
మాతబ్రతుకుటది అసాధ్యమైనది''.

పెద్దలందరకు ఆ విధి చెప్పి
దర్బలపరచుకు శోకమునిండి
నేలబరుండెను తారాసుతుడు
వానరులందరు దుఃఖమునిండిరి.

వానరులందరు ఆచమించిరి
జలధికి ఉత్తరదిశలోవారు
దక్షిణదిశలో కొనలుండునటు
దర్బల పరచుకు మరణోన్ముఖులై

రామచంద్రుని వనవాసమ్ము
దశరథరాజు మరణించుటయు
జనస్థానమున ఖరాది అసురుల
రామచంద్రుడు అంతముచేయుట.

సీతాపహరణము జటాయుమరణము
వాలిమడయుట రామునికోపము
వానరులందరు వ్యాకులమందుట
తలచి తలచి అట ఏడ్చిరికపులు

పెద్దగరోదన కపులుచేయగా
మేఘములురిమిన ధ్వని కలిగినది
కొండగుహలలో వారి పలుకులు-
రోదనలన్నీ ప్రతిధ్వనించెను.

56. సంపాతి దర్శనము

ఎటవానరులు మడయనెంచిరో
అట జటాయువుకన్న పెద్దయగు
సంపాతియను-పులుగు శ్రేష్ఠుడు
వారలగాంచి సంబరపడెను.

“ప్రాణులందరికి ఆహారమును
ఇచ్చి కాచును పరమేశ్వరుడు
వలయునట్టి ఆహారమంతయు
ముందుకు వచ్చి నిలచె విచిత్రము

రోజున కొక్క కపిని తిందునని”
అనిన మాటలు విని అంగదుడు
అంజనేయునితో పలికె తీరుగా
పక్షి రూపమగు యముడే అనెను

రాముని కార్యము చేయగలేదు
రాజు ఆజ్ఞ పాలించకపోతిమి
సీతాదేవికి మేలు చేయగ
నిలచి జటాయువు అంతమొందెను

ఎవరికి వారే ముందుగ నిలచి
తోడు కోసమై అన్వేషించక
రామచంద్రుని కార్యము తీర్చగ
ధర్మము అటుల జటాయువు నిలచెను.

రామపత్నిని వెదకుట ధర్మము
వనముల వెదకి అలసిపోతిమి
మరణ సమయ మానన్న మైనది
పక్షిచంపునని వంత వీలయిక?

కావణునెదిరి అవనిజ కావగ
జటాయువచ్చుట అనువులు బాసెను
ధన్యుడా తడు-మనమిచ్చుటను
రాజభయమున కావదలచితిమి.

దశరథు మృతియు సీతాపహరణము
జటాయు మరణము వలననె మనకు
ప్రాణాపాయము సంభవించినది
కై కవరములవి ప్రాణాంతకమయె

57. సంపాతియు, వానరులు-ఒకరి వివరములొకరు
తెలుసుకొనుట.

వారి కుమారుని పలుకులన్నియు
నేల బరుండిన కప్పలు వినుటయు
పులుగు శ్రేష్ఠుడు విని అట కరుణతో
పలికెను తిరిగి “మీ పలుకులలో

జటాయు మరణము వింటిని నేను
నా హృది అంతయు జ్వలించుచుండెను
దండకాటవిని దశకంరునితో
వీల పోరు? మరి ఎటుల మడసెను?

॥శ్రీరఘురాముని॥

వానరశ్రేష్ఠా : నీవెవ్వరవు
వివరములన్నీ తెలుపుదు మీరు
మంచి మనసుతో గిరిపై నుండి
భూమి మీదకు దింపుడు నన్ను

రవికిరణముల వేడిమిచేతను
రైక్కలు నావి కాలిపోయినవి
నేలకు దింపుడు వివరము తెలుపుదు
తన్నుడు దశరథు నఖురెట్లాయెను"

దుఃఖము పొరలుచు పక్షిపలికెత్తు
విని వానరులు నమ్మకపోయిరి
తీరా తెచ్చి దింపిన వెనుక
వంతుగ తినును అని తలపోసిరి.

కొందరు పలికిరి చచ్చుటకే మరి
సిద్ధపడితిమిక భయమది ఏల?
అనుచు పలుకుచు కొందరు పోయి
పక్షిని నేలకు దింపిరి అచట.

అంగదుడపుడు పలికెప్పులుగుతో
"బ్రహ్మ నమానుడు ఋక్షరజుడను
వానరశ్రేష్ఠుడు-అతనికిద్దరు
కుమారులుండిరి అతిబలవంతులు.

వారినుగ్రీవులు వారి పేరులవి
అందు వారి నా ప్రియజనకుడయా :
అద్భుత కార్యము లెన్నోచేసి
క్తిరి గడించెను వానరరాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

దశరథ తనయుడు రఘువంశమున
ప్రసిద్ధి గాంచిన రామచంద్రుడు
తండ్రి అనతిని తన సతి సీతతో
తమ్ముడు లక్ష్మణమూర్తితో నంత

న్యాయ మార్గమున నడచురాముడు
కానన సీమల నడచుచునంత
దండకవనిలో చేరినయంత
పాపకర్ముడు రావణాసురుడు

రామునిసతిని వంచనతోను
జనస్థానమున అవహరించగా
దశరథరాజుకు సఖుడు జటాయువు
జానకిదేవిని రక్షించుటకై

వానితో పోరి రథమును విరచి
ధరణి మీద నిలబెట్టెను వానిని
పోరుసాగెను వృద్ధుడగుటచే
బడలి యుండగా-రెక్కలు తెగెను

రెక్కలు తెగిన పక్షిరాజుట
మరణించగను రామచంద్రుడు
ఉత్తమగతిని కలిగించెను విను !
సుగ్రీవునితో నెయ్యము నెరపెను

సుగ్రీవునికి శత్రువు అయిన
వాలిని చంపి రామచంద్రుడు
వానరరాజ్యము రవిసుతుకిచ్చెను
సీతను వెదకగ రాజుపంపగా.

■ శ్రీరమరాముని ■

వెదకితిమెంతో మెలకువతోను
నిశిలో సూర్యుడు కనబడనట్లే
కనబడలేదు సీతాదేవి
తిరిగి వెదకుచు నుండగమేము

తెలియకపోయి ఓ ధర్మజ్ఞా!
మయునిర్మితమగు బిలమునందున
చిక్కుకుంటిమి-గడువుతీరినది
రాజు అజ్ఞకు బద్ధులమయ్యా!

గడవుగడచెను కార్యముకాదయె
తిరిగిమేము మరి పురముచేరుటెటు?
మా ప్రాణములు దక్కవు కావున
ఇచ్చట చావగ నిర్ణయమైనది

రామచంద్రునికి సుగ్రీవునకు
లక్ష్మణమూర్తికి కోపమువచ్చిన
మా దేహమున అనువులుండవు
నిజమిదినమ్ముము-పక్షికులోత్తమ!"

58. సీతాదేవి వివరము సంపాతి చెప్పుట

ప్రాణపుతీపి వదలినకపులు
దుఃఖించుచును చెప్పగ వినిన
సంపాతపుడు పలికెను వారితో
"జటాయువాతడు నా సోదరుడు

అతని మరణము వింటిని నేను
రెక్కలులేక పడియుంటినిట
లేదా నే పగ సాధించెదను
వృత్రాసురుడు సురనాయకులకు

॥శ్రీరఘరాముని॥

పోరుజరిగెడి సమయములోను
సోదరులము-మా వేగము తెలియగ
పోటీపడి మరి నింగిని ఎగిరి
సూర్యమండలము చేరదొతిమి

సుడులుతిరుగుచు గగనవీధిలో
సాగుచుండగా అపరాహ్ణమున
సూర్యునివేడి నా సోదరుడు
భరించలేక బాధపడగను

ప్రేమగ జ్ఞానానికి వేడి సోకవట్లు
రెక్కల నేను కప్పితినింత
ఆ వేడికి నా కెక్కులు కాలి
వింధ్యగిరిని నే పడిపోయితిని.

కాపున తమ్ముని వివరము తెలియదు''

అనగ నంగదుడు పలికెను అపుడు

''నేనుడివినది వింటివిగనుక

రావణునెలపు తెలిసిన తెలుపుము.''

సంపాతపుడు సంతోషముతో

పలికెను వారితో ''గ్రద్దను నేను

శౌర్యహీనుడను రెక్కలులేక-

అయినను నుడివెడ వినుడందరును.

రామునికార్యము మొదటిదివినుడు

మాటసాయము చేయగచాలుడు

రావణువిషయము తెలియునునాకు

వితలాదిలోకముల నెరుగుదునేను

॥శ్రీరఘురాముని॥

త్రివిక్రముడయి విష్ణుమూర్తి - తను
భూమినికొలుచుట తెలియును నాకు
దేవాసురుల పోరు తెలియును
అమృతమథనము తెలియును నాకు

రావణాసురుడు నిరగినిగొనిపో
నిడువగుకన్నులు గలిగినయువతి
యావనవతియు భూషణయుతయు
శోకమునిండిన కోమలిఅపుడు

ఆభరణములు తీసివేయుచు
ఆక్రందించెడి త్రిలోకసుందరి -
స్త్రీనిగాంచితిని గిరిశభరమున
సూర్యకాంతియో మేఘమునందలి -

మెరుపుతీగయో అన ఆ జవ్వని
పట్టుచీర ఆ అసురునిపై బడ
రామా! లక్ష్మణ! అనుచువిచ్చెను
ఆ మానిని యగు రాముని సుందరి

రావణు వివరము చెప్పెదవినుడు
విశ్రవసునికి జౌరసపుత్రుడు
కుబేరునకును తమ్ముడాతడు
లంకానగరము నేలునువాడు.

సంద్రమునుండి నూరామదలలొ
విశ్వకర్మ నిర్మించిన ద్వీపము
అదియే తుసురుడు వసించుపురము
బంగరుసౌధములుండును శోభగ.

॥శ్రీరఘరాముని॥

రక్కసి వనితల కావలినడుమన
రక్కసు నంతఃపురము నందున
దుఃఖమునున్నది సీతాదేవి
ఫలసిద్ధిని మరి పొందుదుమీరు

త్వరగా సాగుడు జాగు చేయక
జ్ఞానదృష్టితో గాంచితినేను
కార్యము తప్పక తీర్తురుమీరు
విజయవంతులై మరలగలరయ్యా :

దివ్యదృష్టి మాకున్నది వినుడు
ఆకసంబున ఏడుస్కంధములు
వాటిలో ఏడవస్కంధము వారము
వై నతేయుని సంతతిమాది

ఒకటవస్కంధము గింజలతినుచు
భూమినుండెడి పక్షిసంతతి
రెండవస్కంధము ఫలములుతినుచు
తరువులతిరుగును-ఇకమూడవది

క్రౌంచములున్న నీటికాకులు
నాల్గవస్కంధము డేగలుతిగును
అయిదవస్కంధము గ్రద్దలగునవి
హంసలుచేరును ఆరవస్కంధము

ఏడవగతి ఇకవై నతేయునిది
అందుజేరిన వారముమేము
నూరామడల దూరమయినను
తేలికగా మరి చూడగలమయ్యా :

॥శ్రీరఘురాముని॥

దూరమునున్న ఆహారమును
వెదకి తినగను విధాత అంతటి
దృష్టినిచ్చెను-అంతటిపుష్టి
కలిగిన తిండి తిందుముమేము.

లోకనింద్యమగు కార్యము అనురుడు
చేసెను తగినటు మీ కార్యమది
చేసిన తమ్ముని చంపినదానికి
ప్రతిక్రియచేసిన వారలగుదురు

సంద్రముదాటగ యోచనచేయుడు
లంకనుజేరి సీతనుగాంచి
జైయని తిరిగి కిష్కింధాపురి
జేరి మిగిలిన కార్యముతీర్చుడు

తమ్మునికిపుడు జలతర్పణము
చేసెద సంద్రము తీరము చేర్చుడు"
అనిన వారలు అటులచేసిరి
సీతాదేవి వివరము తెలిసిరి.

59. జాంబవంతుడు అడుగగా-సంపాతి, మరింత
వివరముగా సీతాపహరణము చెప్పుట

సంపాతి పలుకులు ప్రాణముపోయగ
వానరులందరు పొంగిపోయిరి
జాంబవంతుడు సంపాతినిగని
వివరములడిగెను వినయముగాను

“ఎచ్చటనున్నది ఆ సీతమ్మ
ఎవరు చూచిరా రామపత్నిని
హరించినట్టి అసురుడెవ్వడు
వివరముతెలిపి మము రక్షించుము

॥శ్రీరఘురాముని॥

రామచంద్రుని వజ్రశరముల
బారిపడెడి ఆ మూఢు డెవ్వడు?"
అనగా పలికెను అట సంపాతి
వివరములన్నీ వినుడని తెలిపెను

అప్పుడు

“రెక్కలుపోయి నే పడియుంటిని
నుపార్శ్వదనియెడి నాదుకుమారుడు
పితృభక్తిచే నిరతము అతడు
అహారమును తెచ్చియిచ్చును.

గంధర్వులకు కామము మెండు
కోపముమెండు పాముజాతికి
భయముమెండు మరి మృగములన్నిటికి
అకలిమెండు మాకందరికి

అప్పుడు

ఒకదినమున మరి చాలాసమయము
వేచియుంటిని-అకలినిండి
అహారమది లేకనె తనయుడు
చేరెను అతనిని నిందించితిని

శాంతవచనముల తనయుడుపలికెను
“మహేంద్ర పర్వతప్రాంతమునందు
జలజంతువులను అడ్డగించి-అట
వేచియుండగా ఆకాశమున

అప్పుడు

కాటుకకొండగు దేహమువాడు
సూర్యసమాన తేజమువాడు
శ్రీనొక్కతెను గొనిపోచుండగ
అడ్డగించితిని అహారముకై .

అప్పుడు

॥శ్రీరఘురాముని॥

అంతట వాడు వినయమునిండి
ప్రార్థనచేసెను త్రోవయిమ్మని
సరి పొమ్మని నే పలికితి వానితో
శరణనగా మరి చంపుట తగదని

తన తేజముచే ఆకసమ్మునే
గొనిపోయెడునటు-వాడుసాగెను
అంబరవీధిని సంచరించెడి
పెద్దలు పలికిరి బ్రతికితివీవని.

వాడు నిన్ను మర్చిపొయిరించకను
సాగెను గావున బ్రతికిపోతివి
అనగా నడిగితి వారినప్పుడు
అనురునివివరము వారు తెలిపినది

వాడురావణుడు-రాక్షసనాథుడు
రాష్ట్రపత్నిని అపహరించుకొని
భయముచే త్వరగా పోవుచుండెను
విలపించు వనితయె సీతాదేవి

అనుచు సమస్తము తెలిపెను తనయుడు
వినియునునేను అసహాయుడను
రెక్కలు విరిగిన పక్షినినేను
వాక్కు-బుద్ధియు చక్కగనున్నవి.

వానరులారా! రామకార్యమది
నా కార్యముగా తలతును నేను
బలవంతులును బుద్ధిమంతులు
సుగ్రీవునిచే పంపబడితిరి.

॥శ్రీరఘరాముని॥

సురలకైన మీరసాధ్యులయ్యాః
రామునిశరములు మూడులోకముల
పొడిపొడి చేయగ శక్తిమంతములు
రావణుడాతడు బలయుతుడయ్యును -

మీరు సమర్థులు మీకసాధ్యము
లేదు ఇంక మరి జాగుచేయక
వడిగా సాగుడు వెనుకచూడక
రామకార్యమది తీర్చుకురండు.”

60. నిశాకరమహర్షి వృత్తాంతము సంపాతి తెలుపుట

వానరవీరులు వినుచుండగను
తిరిగిపలికెను సంపాతపుడు
“సద్దుచేయక వినుడుశ్రద్ధగ
నేనిటు నుండుట వివరించెదను

రెక్కలుకాలి రాలిపడితిని
తెలివితప్పినది తిరిగితేరుకొని
దక్షిణ సంద్రపు తీరమందుగల
వింధ్యయందు నే పడియుంటినని

పూర్వము యిచట “నిశాకరు”డను
ఋషిపుంగవుడు తపముననుండెను
స్వర్గముచేరెను ఆ ఋషిశ్రేష్ఠుడు
ఎనుబదివేల వీండ్లక్రిందట

మా సోదరులను ఆ ఋషి ప్రీతిగ
అదరించుచు నుండెడివాడు
అందుకొరకు నే ఋషిని చూడగ
చేరితి-గాంచితి తపోవంతుని.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

జలనిధి స్నానము తీర్చినమాని
ముందునడువగా పులులు-సింహములు
పన్నగమ్మలు-చమరమృగమ్మలు
బ్రహ్మవెంబడి ప్రాణికోటులయి

వెంబడివచ్చి సాగనంపిరి
ముని ఆశ్రమమున అడుగుబెట్టి మరి
తిరిగివచ్చెను నన్నుగాంచి అట
పలికెను-“రెక్కలు లేకపోవగా

దేహమంత గాయమ్ములు నిండగ
గుర్తించకను పోతిని నేను
పూర్వమిచ్చట రెండుపులుగులు
అతివేగముగల పక్షులుండెను.

పులుగులురెండు సోదరులగుదురు
కోరినరూపము దాల్చగలిగిన-
వారిలోనీవు సంపాతివికద
నీ అనుజుడు మరి జటాయువేనా?

మానవరూపము దాల్చుమునీవు
పాదసేవలు నాకుచేయుము
నీ రెక్కలవి ఎటులకాలినవి
నీకి హానిని చేసినదెవ్వరు?”

61. సంపాతి తన రెక్కలు కాలిన వివరము మహర్షికి తెలుపుట

“మునితో సర్వము చెప్పినపుడు
ఆయాసముతో మాటలురాకయె
స్వామీ! వినుము పొగరున మేము
తైలాసగిరి శిఖరముచేరి

అచ్చటిమునుల సన్నిధిలోను
నోదరులము మా బలము తెలియగ
రవి అస్తాద్రిని చేరులోపల
రవినిచేరగా పందెము వేసుకు

నింగికెగిరితిమి ఎంతోసాగి
వేదస్వరములతో - సంగీతముతో
ఎఱ్ఱనివలువల శోభిలు స్త్రీలతో
నిండిన తావును దాటి ఎగిరితిమి.

ఎత్తునుండి మరి నేలనుగాంచిన
చిన్నిచక్రములు నగరములాయెను
అడవులు - పచ్చిక పట్టుల పోలెను
గిరులు తోచెను గురిక రాలవలె

హిమవత్ వింధ్య - మేరుగిరులవి
మడుగున పాముల వలె కనబడగ
కన్నులు తిరిగెను చెమటలుపోసెను
దిక్కులు తెలియక శూన్యమయ్యెను

ప్రళయకాలమున అగ్నిశిఖలచే
లయమగునట్లు లోకముకనబడె
బలవంతముగా చూడగనపుడు
ధరణీయంత విస్తారదేహముతో

॥శ్రీరఘురాముని॥

కనబడెనచట సూర్యదేవుడు
మాటరాక నా తమ్ముడు-నేలకు
రాలుచుండ నే నతనిని కావగ
రెక్కల నతనిని కప్పితిస్వామి :

నా రెక్కలవి కాలిపోయినవి
జనస్థానమున తమ్ముడు పడినటు
డికిహించితిని రెక్కలు కాలి
రాలితినిచట మొద్దుమాదిరి

తోడు పోయెను రెక్కలు కాలెను
రాజ్యము పోయెను శక్తి తరిగెను
అసహాయుడను అసువులునిలపను
కొండనుండి ఇక నేల బడుదును.”

62. సంపాతికి రెక్కలు వచ్చు విషయము

“మహాబుష్టి వినెను నేవిలపించుట
తపోబలమున చూచిచెప్పెను
నాకు రెక్కలు-బలము వచ్చునని
వినుడు మహాబుష్టి వాక్కులు నిజమగు

ఇట్వొకువంశమున దశరథరాజుకు
రామచంద్రుడుదయించును ఆతడు
తండ్రియానతిని తన సోదరుడగు
లక్ష్మణమూర్తితో వనమున నుండగ

॥శ్రీ॥ ఘరామసి॥

జనస్థానమున రామునిభార్యను
రాక్షసరాజు అపహరించును
అమె అచ్చట నిరాహారయై
అశకులొంగదు పతినే తలచును

సురలకు కూడ దుర్లభమయిన
అమృతమును దేవేంద్రుడు యివ్వగ
వాస్తవమును తెలిసిన వనిత
పతివ్రతయగు పావనచరిత

అమృతమందు మొదటి భాగముగ
రామలక్ష్మణుల తలచి వారికై
భక్తితో భాగము భూమిని ఉంచును.
అమెను వెదుకగ వత్తురు కపులు

సీతాన్వేషణ చేసెడి కపులకు
దరణిజ వివరము తెలుపుము నీవు
మేలుకలుగును కావుననీవు
వేచియుండుము వానరులను గన

దేశకాలములకెదురు చూచుచు
రామసేవకై నిలిచియుండుము
వివరము తెలిపిన వచ్చునురెక్కలు
నేను నీకు మరి రెక్కలు ఇచ్చిన

ఎగురుచుండు నువు కపులను కాంతువ ?
ఒకచో నిలచిన జరుగును కార్యము
జగతికి మేలగు కార్యము వినుము
నీ నిమిత్తముగ జరుగవలయును.

॥ శ్రీరముగామఃని॥

సురాధిపతికి భూసురవరులకు
మునులకు, సురలకు రామచంద్రునికి
ప్రీతిగొలిపెడి కార్యమునీవు
చేయగవలెనని మునిపలుకుచును

మహితమూర్తులను రామలక్ష్మణుల
దర్శించగ నా మదిలో కలదు
అంతవరకు ఈ భువిలో తనువును
మోయగలేను పోయెద నేననె."

63. సంపాతికి రెక్కలు వచ్చుట

"కాగలకార్యము తెలిపి మునీంద్రుడు
ఊరడించెనను, అంతటనేను
అతిప్రయాసతో ఈ గిరినెక్కితి
అహోరాత్రములు చూచుచుంటిని

ఎనిమిదివేల ఏండ్లు గడిచినవి
మునిమాటలు నే మదిలో నిలిపి
వేచియుంటిని ధైర్యముతోను
మునిపుంగవుడు నాకము జేరెనుచు

చావగనెంచెద-మునిమాటలు మరి
మదిలో మెదలును ఆగిపోయెద
నా అజ్ఞాన తిమిరమ్మనకు
ముని మాటనియెడి వెలుగు తోచును

రావణునెదిరి పోరగలేదని
కొడుకును నేను ఆడిపోసెదను
దశరథునెయ్యము తెలిసియుండియు
సీతరక్షణ చేయకపోయెను."

వివరములటుల తెలుపుచుండగా
రెక్కలుమొలిచెను అట సంపాతికి
ఆనందముగా పులుగు పలికెను
మునుపటిబలము పొందితిననెను.

ఎన్నికష్టములు వచ్చినగాని
డీక్షతో సీతను వెదకుడు మీరు
నాకు రెక్కలు వచ్చుట చూడగ
ముని చెప్పినటు-సీతనుచూతురు

వెనుకటిమాదిరి వినువీధిని, నే
తిరగజాలుదును అని తెలియగను
పరీక్షించుకొన దలచితి నిపుడే
శలవునీయుడు నేపోయెదను."

సంపాతి పలుకుల దైర్యము కలిగెను
పౌరుషమెంతో వచ్చి జేతెను
అభిజిత్తను శుభలగ్నమునందు
సాగిరి పులుగు చూపిన దిశలో.

64. సముద్రలంఘనమునకు వానర వీరులను
అంగదుడు ప్రోత్సహించుట

సంతోషముతో సాగిరి కపులు
పావని సీతను వెదకుట కొరకై
కడలి తీరము చేరిరి అంతట
జలనిధి గాంచి పలుకసాగిరి.

అలలచె నిండిన దీ పాధోనిధి
భీకర జంతువు లిందు వసించును
అనంతమయినది ఆకాశము వలె-
దాటుట ఎట్లు భీకర సంద్రము.

॥ శ్రీరఘరామాని॥

శ్లోకాంధ కాండము

దుఃఖము నిండి భయముతో నుండి
వారందరట పలుకుట గాంచి
అంగదుడనెను దై ర్యము గొలుపుచు.
విషాద మనునది కృద్ధపన్నగము

పరాక్రమమ్ము చూపు సమయమిది
దుఃఖితునకు మరి ధర్మార్థములు
కామ, మోక్షముల దొరకవేవియు
కావున కలతను వీడుడు మీరు

విచారమ్మును వదలిరి కపుట
యువరాజునట కొలిచిరి వారు
సురల మధ్యలో వాసపురీతిగ
వెలిగెడివాడు యోచన చేసెను

జలధి బొటుట ఏ విధి సౌధ్యము
వానర సేనను అదుపులొనుంచగ
చాలినవాడు వాయునందనుడు-
వానికి చాలుదు వారి తనయుడ

వానరులందరి ఉత్సాహమును
వెలికి నెట్టగా యోచన చేసి
పలికెను అపుడు తారకుమారుడు
“సంద్రము చాటెడి వీరుడెవ్వడో

రాజు మాటను నిలుప సమర్థుడు
రామ కార్యమును చేయుధీరుడు
కప్పులకు ప్రాణ దానము చేయును
అలుబిడ్డలతో సుఖమును కూర్చును.

॥శ్రీరఘురాము ని॥

ఎవ్వని మహిమచె పురమునుచేరి
దాశరథులను వానర రాజును
చూచెడి భాగ్యము కలుగనున్నదో”
అనుచు అంగదుడు ప్రేరేపించగ.

వానరులెవ్వరు ముందుకురాక
మెదలక యుండుట గాంచిన వాడై
యువరాజపుడు తిరిగి పలికెను
“అతి బలవంతులు అడ్డము నెరుగరు.

గొప్ప వంశమున బుట్టిన మీరు
అసాధ్యమన్నది ఎరుగరు అసలు
అందరమొకటై పోగలుగుదుమా ?
మీమీ శక్తిని తెలుపుడు ఇపుడు

ఎంత దూరము దాటగలరొమరి
తెలియబరచుడు మీ రందరును
అది తెలిసినచో ఆవల కార్యము
అలోచింతము” అనెను అంగదుడు.

65. కపులు వారి వారి శక్తిని తెలుపుట-జాంబవంతుడు
అంగదునికి ధైర్యము గొలిపి-నమర్థుని
ప్రోత్సహించెదననుట.

కిచకిచలాడుచు కపులులేచిరి
తమతమ శక్తిని తెలియబరచిరి
పది ఆమడలు గజుడు చెప్పెను
గవాక్షుడిరువది ఆమడలనెను

గవయుడు ముప్పది, శరభుడు నలువది
గంధమాదనుడు యేబది అనెను
మైందుడు అరువది ఆమడలనెను
ద్వివిదుడు డెబ్బది యోజనంబులనె.

॥శ్రీరఘరాముని॥

సుషేణుడెనుబది యోజనంబులు
నిస్సంశయముగ దాటెదననెను
అంతట వృద్ధుడు జాంబవంతుడు
పలికెను వారితో శక్తిని తెలుపుచు

పూర్వము కొంత శక్తి యుండెడిది
వృద్ధుడ నైతిని పూర్వపు శక్తిని
తలచిన ఏమగు రామ కార్యమును
ఉపేక్షింపగ తగదు మనకిక

తొంబది అమడ లవలీలగను
దాటగలిగిన భుజ బలమున్నది
పూర్వము బలి తను యజ్ఞము చేయగ
విష్ణువు వెలసెను త్రివిక్రమునిగ.

ఆ మూర్తికి నే ప్రదక్షిణించితి
ఆ బలమప్పుడు కలిగియుంటిని
దానిని తలచిన ఫలితము ఏమి
తొంబదామడల శక్తిచాలదు”

అంతట అంగదు డనెను వీరునితో
జాంబవంతుని పొగడుచు పలికెను
“నూరు వరకు నే దాటగలుగుదును
తిరిగి వచ్చుటది సందేహము మరి.”

జాంబవంతుడు పలికెను అపుడు
“ఓ యువరాజా ! దాట సమర్థత
కలిగి యుంటివి-తిరిగి వత్తువు
అయినను నీవు పోతగదయ్యా :

॥శ్రీకృష్ణముని॥

రాజు సర్వదా సేవించబడు
భృత్యులు రాజును పంపగతగడు
వానరకోటికి స్వామివి నీవు
నీ రక్షణ మరి భృత్యుల విధియగు.

సేవకులచే మరి రాజు సర్వదా
రక్షింపబడి సేవలందవలె
లోకమర్యాద కావున అంగద
నిన్ను పంపుటది మాకు తగదయా :

ఈ కార్యమునకు మూలము నీవు
వేరు గట్టిగా నుండగ తరువు
వలయు ఫలములు పూలను ఇచ్చును
కావున నీవు పోవలదయ్యా :

దోషరహితుడా సుబుద్ధి వీవు
ప్రభు తనయుడవు మాకు ప్రభువువే
కావున నిన్ను ముందు నిడుకొని
కార్యము తీర్చగ యత్నము చేతుము''

అంగదుడనెను జాంబవంతునితో
''నే పోకున్నచో సమర్థుడెవరు
కావున తిరిగి మనకందరకు
తప్పదింక ప్రాయోపవేశము,

చావక తిరిగి పోయిన చచ్చుట''
అన విని అపుడు జాంబవంతుడనె
''రాజకుమారా : నీ కార్యమునకు
కొరత కలుగదు ఇపుడే నేను

కార్యసాధకుని ప్రోత్సహింతును''
అనుచు ఒంటరిగ కూర్చొని యున్న
వారిధి దాటగ చాలిన ఘనుని
వాయుపుత్రుని చెంత చేరెను.

66. సముద్రలంఘనమునకు జాంబవంతుడు ఆంజనేయుని ప్రోత్సహించుట

బుద్ధిశాలియగు జాంబవంతుడు
దీనవదనులగు కవులను గాంచెను
హనుమంతుని గని పలికెను తీరుగ
“వానర వీర వరేణ్యుడ : హనుమా :

సకల శాస్త్రముల పారంగతుడవు
పవన నందనా : ఉలుకక - పలుకక
ఒంటరివై నువు ఉంటివి వీల
రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవుల వలె

శక్తిమంతుడవు వినుమా హనుమా :
వినతా సూనుడు గరుత్మంతుని
రెక్కల సరియగు బలము నీదయా :
తేజము - బుద్ధి - ధైర్యము లందున

నిన్ను మించి మరి ఎవ్వరు హనుమా :
నిర్మల మనసు కలిగినవాడవు
నీ శక్తి మరి నీకు తెలియదు
నే నుడివెద విను వివరముగాను.

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

అపస్సరసలలో శ్రేష్ఠురాలగు
పుంజకస్థల, ప్రసిద్ధ సుందరి
శాపవశమున వానర స్త్రీయై
కుంజరుడను నొక వానర ప్రభువుకు

అంజనిదేవి అన్న పేరుతో
ఉదయించినది-కూతురై నది
కామ రూపమున తిరుగ జాలినది
కేసరి యను నొక కపి కుంజరునకు

అంజనిదేవి ఇల్లాలైనది
సౌందర్యవతి మనుజు రూపమున
సన్నని పలువల శోభగ వెలుగుచు
గిరి ప్రదేశమున విహరించగను,

కొండగాలికా తొయ్యలి పయ్యెద
జారగ-సౌగసులు వెలికి వచ్చినవి
మన్మథు వశమున చిక్కిన యట్టి
పవనుడు ఆమెను కౌగలించుకొన

పతివ్రతనగు నాకు కీడును
చేయగ నెంచెను ఎవ్వడు అనగ
వాయుదేవుడు వివరము తెలిపి
కీర్తిమంతుడగు సుతుడు కలుగుననె

“ఈదుట యందు ఎగురుట యందు
నాతో ఈడగు తనయుడు కలుగును
వేగవంతుడు, విక్రమవంతుడు
బుద్ధిబలమది నిండిన వీరుడు

॥శ్రీరఘురాముని॥

కిష్కింధ కాండము

ఉదయించునని'' చెప్పి వెడలెను
అంజనిదేవి కన్నుల పంటగ
ఉదయించితివి పర్వత గుహలో
అంజనేయ! నువు అసమానుడవు

అడవిలో సూర్యోదయమును గాంచి
సూర్యుని ఫలముగ మదిలో ఎంచి
మూడు వందల యోజనమ్ములు
ఎగిరితి వయ్యా : రవినే మ్రింగగ

ఎండ వేడి అది బాధించినను
వదలవాయెను నీ ప్రయత్నము
అంతట సురపతి వజ్రాయుధమును
కోపము నిండి వినరెను నీపై

వజ్రాయుధము తగిలెను నీకు
ఎడమ చెంప అది గాయపడగను
హనుమంతుడను నామము కలిగెను
నీ బాధను గని వాయుదేవుడు.

కోపము నిండి కదలకనిలచెను
లోకములన్నీ గడగడలాడెను
సురలందరును కలతచెందిరి
త్వరగా వచ్చిరి కోపము తీర్చగ

శస్త్రమ్ములచే మరణము లేదని
వరము యిచ్చెను విరించి నీకు
వాసవు వరము విను! హనుమంతా
స్వేచ్ఛామరణము ఓ మతిమంతా !

॥శ్రీరఘురాముని॥

కేసరికిపు క్షేత్రజ్ఞుడవు
వాయుదేవుని జౌరస పుత్రుడ
తండ్రికి తగిన తనయుడవీవు
నమ్ముము నాయన ! సత్యము నుడివితి.

మా ప్రాణములు పోవుచున్నవి
పుణ్యమతీ ! మము దయగనుమయ్యా !
వైనతేయునికి సొటి వత్తువు
పుణ్యమూర్తి ! నువు నిలబడవయ్యా !

గిరులు వనములతో నిండిన భూమిని
త్రివిక్రముడట అవతరించగ
ఇరువరి ఒక్కమార్లు ప్రదక్షిణ
చేసితి నయ్యా ! అప్పటి మాటది.

సంద్రము చిలికెడి సందర్భములో
సురలు కోరగా దివ్యోషధులను
అతలను తెచ్చితి వాటి యందున
అమృత మప్పుడు ఉద్భవించినది

ముదుసలినై తిని అది అటులుంచుము
సద్గుణ యుతుడవు బలమున మేటివి
ప్రాణి కోటిలో నీతో సమముగ
సాగెడి వారు మరి యింకెవ్వరు ?

విజృంభించుము వీరవరేణ్యా !
లేచి నిలుపుము పవన నందనా !
మాట నిలుపుము కేసరి తనయా !
అసువులు నిలుపుము అంజని నందన !

॥ శ్రీరఘురాముని ॥

నీ మహిత శక్తి ఓ : మంగళమూర్తి :
ప్రత్యక్షముగా చూచెదమయ్యా :
వానరోత్తమా : వేగమె లెమ్ము
వారిధి దాటగ చూతుము లెమ్ము.

మిత్రులు నీదగు విక్రమమ్ముగన
వేచియుండిరి వాయునందనా :
విష్ణుమూర్తి అట త్రివిక్రమునిగా
వెలసినట్లుగా వెలయుము నీవు

రోమరోమమున రామనామమై
నామ జపముతో రామభాణమై
భీమబలుడవై స్వామి కార్యమున
రామదూత : నువు రయమున బొమ్ము.

నింగి తగులునటు నిలబడవయ్యా
పొంగి పోవు మా గుండెలన్నియు
అంగదాదుల వేదన తీర్చుము
ముంగిటనుండును లంకాపురము

జాంబవంతుడట ప్రోత్సహించగా
అంజనేయుడు విజృంభించెను -
సంతోషముతో వానరవీరులు
ముదమున చూడగ ఎదిగెను హనుమ.

67. రామకార్య నిర్వహణకై సమర్థుడై నిలచిన ఆంజనేయుని సందర్శనము.

నూరు యోజనములున్న వారిధి
దాటగ పావని ఎదుగుచుండగా
శోకము వదలి ఆ కపులందరు
ముదముగ స్తోత్రము చేసిరి హనుమను

త్రివిక్రమునిగా నిలచిన దేవుని
విష్ణుమూర్తిని లోకము లెల్ల
దర్శించినటు ఆంజనేయుని
దర్శించిరి అట ఆ కపివీరులు.

కొండ గుహలలో కేసరి మాదిరి
కేసరి తనయుడు నిండుగ ఎదుగగ
మేలు మేలు యని కపులు పొగడగా
దివ్యాకృతిని దాల్చెను పావని

నిప్పులకుప్పగ ముఖము ఒప్పెను
మేన వెండ్రుకలు లేచి నిలచెను
పెద్దలందరికి వందనముంచెను
కొండల చిమ్మగ చాలగ నిలచెను

సంతోషముతో పలికెను మాతృతి
“నాతో దాటగ సములే లేరు
తండ్రికి తగిన తనయుడ నేను
మేరుగిరికి నే ప్రదక్షిణించెద

వేయిమార్లు నే ప్రదక్షిణించెద
సంద్రపు నీటిని చేతుల చిమ్ముచు
అడవులు-భూమిని నీటితో ముంచన
వేగముగా నే సాగు సమయమున.-

॥శ్రీరఘురాముని॥

పిక్కలవలన కలిగిన వేగము
మకరులునిండిన కడలిని నింగికి
చిమ్మ గలుగుదు గరుత్మంతునికి
వేయిమార్లు నే ప్రదక్షిణింతున-

సూర్యుని మించిన వేగము కలిగి
అస్తగిరికి రవి చేరుతోపలే
ఆ గిరిచేరి అపరాహ్ణమునకు
ఎదురుపత్తును సూర్యదేవునికి

అంతటి పయనము ఆగకుండగనె
అలుపులేక నే చేయ చాలుదును
వేగముగా నే సాగు సమయమున
కడలినడుచు నా తొడల వేగమున.

తునకలుకాగా భూమిని జీల్తున
సంద్రపు నీటిని ఎండ గట్టనా-
గిరులను పొడిపొడి చేతున-చేతుల
సాగగ నిలచితి రామ కార్యమున

అంజనేయుడన ఏమనుకొంటిరి
రివ్వున నింగికి ఎగరగనేను
నాతో ఎగిరి సాగెడి పూలతో
మార్గము-తారల నింగిగ తోచును.

నింగి తాకునటు నేను నిలచిన
ప్రాణికోటి నను గాంచు ముదమున
పెద్ద మేఘమై నింగిని మ్రింగుచు
సాగుచున్నటు చూతురు నన్ను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

గిరులు వణకగా జలధి పొంగగా
నింగి మేఘముల త్రోయుచు నేను
మహా వేగమున పయనించెదను
గరుత్మంతుడే నా సరి యగును

సీతాదేవిని చూడలేదను
దుఃఖము వదలుడు సోదరులారా !
బుద్ధిబలముచే నే దర్శించెద
మాతకు వందనమిడి నే వచ్చెద

వాయు వేగము గరుడ వేగముల
వేయి యోజనములున్నా దాటెద
నూరు యోజన సంద్రము లెక్కా
నా భుజబలమున సుధ తేగలుగుదు.

ఇంద్రుని చేతిలో నున్నదయినను
బ్రహ్మదేవుని హస్తమునున్నను
అమృతమును నే తేగలుగుదును
పునాదితో ఆ లంకను తెత్తును"

ఆంజనేయుని పలుకులు వినిరి
ఆనందముతో పొంగిరి కపులు
జాంబవంతుడు మేలు మేలు యని
శుభములు దీవనలట కురిపించుచు

కడలిని చాటి మాతను గాంచిన
ఘన కీర్తిని నువు పొందుము హనుమా !
తాపసులందరి వానర వృద్ధుల
అనుగ్రహము ఆశీస్సులు నీవే.

॥శ్రీరఘురాముని॥

ఏక పాదమున ఓ హనుమంతా :
నిలచియుందుమిట వేగమెరమ్ము
అసువులు మావి-నీ యధీనము
అనుచు పలుకగా మారుతి పలికెను.

“నిండుగ నిలచి సాగు వేగమును
భూమి సహింపగ చాలక పోవును
ఆ మహేంద్రగిరి అమరియున్నది
అనువుగనుండును బయలుదేరుటకు.

సకల ధాతువులు పలు వృక్షముల
కఠినమైన శిలలున్న గిరి అది
నూరామడలు నే దాటుటకు
పదముల త్రొక్కిన కదలక నిలుచును.”

మదించినట్టి గజములు నిండిన
పక్షుల కోలాహలములు నిండిన
స్థలములందున పవననందనుడు
స్వేచ్ఛ మీరగా సంచరించెను

అంజనేయుని పదఘట్టనతో
సింహము చేతికి చిక్కిన కరివలె
తోచెను మహేంద్ర గిరి అచ్చటను
నీటి వంకలను క్రక్కెను శిలలు

మృగములు భీతిలె, పక్షులు ఎగిరెను
తరువులు కదలెను, ఫణులు దాగెను
సగము విప్పిన పాము పడగలతో
ధ్వజముతో నున్నటు ఆ గిరి తోచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

భయ వ్యాకులులు అయిన మునులకు
వడిగా వదలగ ఆ పర్వతమకు
భయంకరమ్మగు అడవి యందున
తోడు లేని ఒక ఓంటరి అయినది

శత్రుహరణుడు దృఢనిశ్చయుడు
మహిమాన్వితుడు వానరశ్రేష్ఠుడు
రామకార్యమున లగ్నమయ్యెను
మనసెగిరినది - లంకానగరికి.

ఆ బలవంతుడు శ్రీహనుమంతుడు
అతిగుణవంతుడు ఆంజనేయుడు
బుద్ధి బలముల శ్రేష్ఠుడు వినుడు
బ్రోచు జగతిని వందనమనిన.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతిరాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధ కాండము.

శు భ మ స్తు

లోకాస్సమస్తాస్సుభినోభవన్తు.

ఫలశ్రుతి

- * తెలుగుపలుకుల తేనెలొలకగ
తలపుల తలుపులు-మారుతితీయగ
భక్తినిండి నీ సేవకోసమై
మనసునపూసిన మల్లెలుస్వామీ !

ACC NO. 2254

- * జానకిరామా : భక్తితోనేను -
శక్తికిమించిన కార్యముతలచితి
సఫలమగుటిది నీదయవలనని
తెలిపితివయ్యా జగదభిరామా :

15-00

- * భక్తిగ చదివిన వారందరికి
నీ పాదములు-సిరిసింపదలు
సుఖసౌఖ్యములు పుర్ణాయువును
దొరకును, మారుతి తోడుగ నిలచును.

294.592

RAD

మంగళం

మంగళం - మంగళం - వాయుపుత్ర - మంగళం
అంజనేయ - మంగళం - రామదూత - మంగళం
రామచంద్ర - మంగళం - జనకసుత - మంగళం
సుమిత్రపుత్ర - మంగళం - భరత, శత్రుఘ్న - మంగళం
కౌలువుతీరు రామునకు - కోదండధామునకు
ఎల్లగృహములందువుండి - చల్లగాను చూచేటి
రామచంద్రమూర్తికి - మంగళం - మంగళం
రామబంటు హనుమకు - మంగళం - మంగళం.

- శుభమస్తు -

అంకితం

ప్రక్కన-మాత శోభతోనుండి
ఇరుప్రక్కలను సోదరులుండి
కన్నులముందర నమ్మినబంటు
కొలువగు రాఘవ-కొలుతును నిన్నే.

సుందరరామా నీ ఆదేశము
దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నే నన్నది-అసలేదీ లేదు
నాదన్నది నీ దయపున్నదని.

నీ పాదములను హృదిలోనుంచుకు
కొలుతును-భక్తుడు భరతుని రీతి
భక్తితో-నీకీ పుష్పము నుంచితి
స్వీకరించి ననుదరిజేర్చుమయా.